

EX LIBRIS

РОМАН

ИВАН-БЕЛЫЙ

ВИДАННЯ
УРЯДУ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕПУБЛИКИ

КРІВАВА КНИГА

Частина I.

Матеріали до польської інвазії
на українські землі Східної Гали-
чини 1918/1919 року

ВІДЕНЬ, 1919

КРІВАВА КНИГА

Частина I.

Матеріяли до польської інвазії на
українські землі Східної Галичини
1918/1919 року

ВІДЕНЬ, 1919

Звертається увагу Вп. Читачів на друкарські помилки зазначені на сторінці 98 і проситься справити їх перед читанням книжки.

З друкарні Г. Буня і Сина у Відні П.

В момент розпаду бувшої Австро-Угорщини, коли всі поневолені її народи виконуючи право самоозначення проклямували утворення своїх національних держав, — український народ Східної Галичини (від Сяну по Збруч), північної Буковини та північно-східної Угорщини переняв з днем 1. листопада 1918 на згаданій своїй етнографічній території у свої руки владу, проклямуючи устами Української Національної Ради у Львові уконститування на цій території окремої національної держави: Західно-Української Народної Республіки. Дальшою ухвалою цієї Української Національної Ради, з дати Станіславів 3. січня 1919, отоя Республіка проголосила в принципі переведення злуки своєї області з Великою Україною в одно державне тіло, задержуючи дотеперішню владу на своїй території до часу зібрання Установчих Зборів Зєднаної Української Народної Республіки.

На як крихких основах оперте було попереднє панування польської бюрократії у Східній Галичині за австрійських часів та як взагалі слабкий є напливовий польський елемент на цій українській території, — найкращим доказом цього був факт, що перехід влади з рук австрійсько — польської бюрократії в руки органів Української Національної Ради доконався в цілм краю від Сяну аж по Збруч одної днини, без ніякого опору з польської сторони та без проливу крови. Тільки в однім Львові, куди Поляки вже заздалегідь вислали були під покришкою військових відпусток значну скількість польських легіонерів, два дні після переняття влади Українською Національною Радою появилися в одній частині міста уоружені польські відділи, що зачали вуличну боротьбу з українським гарнізоном міста Львова. Ця вулична боротьба горетки партизантів булаби мусіла скінчитися їх покоренням і розоруженням, якби не поміч в оружній силі (панцирних поїздах, війську і муніції), яку цим польським партизантам дало правительство польської держави із Варшави. Щойно проклямована Західно-Українська Держава, котрої полки неогли на час приспіти до рідного краю

з бувших фронтів в Італії, Тироли, Альбанії та Сербії, не була в силі устоятися проти мілітарного панору Польщі, котра до того знайшла видатну поміч у деяких держав антанті. По геройській осьмимісячній боротьбі за волю рідного краю, західно-українська армія мусіла уступити з Галичини по за Збруч на схід, а цілу територію Західно-Української Республіки на основі мандату антанті з 25. червня 1919 обсадила мілітарно Польща.

Не підлягає ніякому сумнівові так зі становища міжнародного права як і зі становища проголошеного антантою права буви австро-угорських народів на самоозначення, що установа в листопаді 1918 Українською Національною Радою у Східній Галичині влада, була вповні легальною державною владою, а в слід за цим львівські польські повстанці проти неї були звичайними ребелянтами. Тим самим і оружжа поміч дана Польщею цим ребелянтам, а дальше і війна Польщі проти Західно-Української Республіки, була актом заборчого імперіалізму, а рішення антанті з 25. червня 1919 було разячим зломанням права українського народу на самоозначення, — права, котрого цей народ ніколи не зрікався, а котре він зокрема від 1848 року в межах Австро-Угорщини з усім натиском, в тяжких політичних боротьбах з австрійським режимом і установленою цим режимом польською бюрократією, через цілі десятиліття обстоював.

Згадає рішення, яке антанта мотивувала konieczністю боротьби з більшовизмом, якого в Західно-Українській Республіці не було зовсім, було одначе не тільки порушенням права українського народу на самоозначення, але принесло населенню цього краю невисказані в історії Європи, прямо безпримірні терпіння та замість „нацифікації“ цього краю, осягло якраз протилежний результат, тому що т. зв. „нацифікацію“ Східної Галичини поручила антанта якраз пайтящому національному противникови Українців, що від більше як півтисячі літ знаходиться в безперервній національній, релігійній і соціальной агресивній боротьбі з українським елементом.

Теперішня польська окупація, це страшна картина мартирології Українців, мартирології, якої ні під теперішню хвилю не зазнав жаден другий народ, ні якої приміру не знає взагалі історія. Це нечувано брутальна й нелюдська наруга з високих народних постулатів і із засади самоозначення народів!

Польська інтелігенція і польська молодіж, що складаються головню

на польські окупаційні війська, виховані на крайню шовіністичній проукраїнській літературі і пресі, горить так сліпою, дикою та кровожадною несправедливістю до українського народу, якій другої пари тяжко знайти в сучаснім світі. Віддаючи в руки цієї інтелігенції і цих військ „паціфікацію“ Східної Галичини, значило: видати українське селянство та інтелігенцію без різниці пола і віку на найдикиші переслідування, на рафіновані муки, на масове, плянове і систематичне вигублювання, проти яких бліднуть балканські чи вірменські масакри, російські погроми чи більшовицький терор.

В казаматах Модліна, Берестя, Стшалкової, Варшави, в таборах полонених в Домбю, Вадовичах, Перемишлі, Пикулечках і др. караються і гинуть тисячі й тисячі неповинних українських жертв звірського терору Поляків.

Число всіх арештованих і інтернованих осіб з цивільного українського населення Східної Галичини перейшло рішучо висоту чверть мільона голов, — число в порівнянню до українського населення Східної Галичини, виносячого те не р не більше як $3\frac{1}{2}$ мільона душ, — прямо страшне. Виходить, що Поляки арештували кожного восьмого Українця чи Українку, це значить в практиці: арештували все, що в народі було свідоміше, характерніше і рухливіше та впливовіше. Розуміється, що вже сама печувала скількість інтернованих унеможливила їх належне приміщення, наслідком чого умови, серед яких цих нещасних нагложено в тюремних келіях чи нужденних пиятистим тифом і червінкою заражених бараках, стали рівнозначні з їх засудом на смерть. І справді: що найменше пята частина інтернованих впала жертвою цих страшних хоріб, причім польські власти нічого не робили, щоб лютуванню тифу і червінки серед цього цвіту українського народу запобігти. Навпаки: хорих держано навмисно всуміш з ще незабуджавшизи, щоб в цей спосіб вигубити сам цвіт українського народу Галичини.

Сотки левинших голов лягло в домовину від злочинної польської руки. Українським селянам вирабувала польська армія все, що мали: гроші, худобу, коні, збіжжя, одіж, білля, домашні і господарські знаряди. Багато сіл спалено, на много сіл наложено високі контрибуції, що їх селяне мусіли зложити під загрозою спалення села. Багато церков зачинених, бо священники арештовані, інтерновані або конфіновані в польській частині Галичини, а деякі в звірський спосіб вимордовані,

ного з них мусіло утечею за Збруч ратуватися перед смертю і польськими розбоями. Деякі церкви спалені або зруйновані та зрабовані. Народні школи майже всюди позамикані. Середнє шкільництво, передовсім приватне, вбито, до вищих научних заведень (університетів, техніки) нашої молодіжи безоглядно не допускається, та не дозволяється на уладження приватних університетських курсів для Українців коштом українського гроша; товариства і спілки завішені в урядіванню, многі часописи застановлені, словом припинене все українське публичне життя. В краю ширяться і взастрашаючий спосіб ріжня пошести, а Поляки парокон не дають населенню жадної санітарної помочи.

Отей страшні відносини не перервались і до сьогодні, мимо того, що навіть в польськїм соїмі і в польськїй пресї відозвалися енорадичні голоси людського обурення на це страшне варварство польськїх імперіалїстів. Супроти того віддання антантою власти над кількома мїліонами Українців (і Жидів) в руки їх так жорстоких національних ворогів, було не тільки тяжким промахом проти всіх прав людини та проти примїтивних виног людскости, але прямо видачею на загладу Українців в Галичинї.

В отей книжкї подано лише зникаючо малу частину страшних фактів знущань польськїх „пацифікаторів“ Галичини над мирним українським населенням цього краю.

Ізза заняття Поляками Східної Галичини та терористичного поліцейського режіму, який там введено, ізза цілковитого замкнення границь Галичини, трудностей паспортових, закнебльовання українськїй преси, заведення строгої цензури листів та строгих граничних ревізій, могла лише дуже дрібна частина вістей про польськї звірства передїстатися на дневне світло та дійти до нашого відома й до відома загалу. Тому із безлічи фактів подаємо тут лиш ті, що дійшли досї до нашой відомости, а наводимо лише найважніші — по змозі з повним поданням дат.

Щоби одначе охоронити людей перед переслїдуваннями Поляків, подаємо лиш початковї букви імен і назвищ свідків і їх осїдку. Їх імена й назвища та місце осїдку має у себе в перехованню: Комісія для розслїджування польськїх звірств при дипломатичнім заступництві Уряду Західно-Українськїй Народної Републики у Відні, яка їх передасть на зазив до ужитку, коли дістане запоруку, що за це ці свідки не потерплять.

Предкладаємо отсю вязанку страшних фактів під суд цілого культурного світа, — з окрема великих держав антанти. Нехай ця вязанка страшних звіретв, докоманих в імя мандату великих народів Франції, Англії, Італії і Америки зворушить сумління кожного, хто вважає себе чоловіком та нехай палить соромом лиця тих, хто посилав на українських селян, священників, учителів, лікарів, жінок і дітей їх страшних катів. А коли цей кровавий випуск веде спинити дальшу оргію, коли він спонукає моральних винуватків цього масового злочину наложити руку на дикий режим у Східній Галичині, коли люде, яких одиноким злочинком є їх українська мова та греко-католицька віра вийдуть на волю і уникнуть в цей спосіб певної смерти від тифу чи червінки, — то людська ціль цієї книжки буде осяглена.

В імя Христа, в імя людства, в імя культури, а хочби в імя охорони живучих перед знущанням кличемо до всего світа: Спиніть жорстоке варварство, що доконується на чеснім, добрім і культурнім народі! Спиніть масове мучення та мордування людей, на українських землях окупованих Польщею, — тою Польщею, в якій шаліє оргія найдикушої національної ненависти, де гинуть на нуждених барлогах сотки тисяч найкращих репрезентантів типу чоловіка: носителі культури в народну масу, організатори просвітних читалень, діточих захоронок, студентських бурс, щадничих кас, товариств тверезости, гімнастичних товариств, священники, учителі, жінки а навіть сімдесятьлітні старці і семилітні діти! Взгляньте в ці страшні відносини і наложіть руку так, як колись наложено її на торгівлю невільниками, на вірменські чи кретенські різні!

Наложіть край нашим мукам, — зробіть кінець соромови ХХ-го століття!

І. Убійства.

Найчорнішою картиною польських знущань над українським населенням є вбійства, яких Поляки допустилися на полонених українських жовнярах та на безбороннім українським населенню і то без вибору: на священниках, світській інтелігенції, робітничій і селянській класі, на жінках, старцях, хорих, каліках і дітях. Ця жахом переїмаюча акція була очевидно з гори обдужана, бо команди польських військ видавали навіть урядові накази, щобі полонених без пардону вбивати. Цей факт, що ругає людським почуванням і постановам міжнародного права, potwierdять свідки: Л. К., Г. Н., К. С., перед котрими польські жовнярі (Галлерчыки) казали таке: „Наш командант наказав нам не брати до неволі Українців, тільки вбивати їх; пощо мають їсти польський хліб? Українці це дикий парід.“ Було це 19. мая 1919р. Те саме potwierджують В. В., М. Г., і М. П. (підх). Навіть хорих у шпиталях Поляки убивають. За найменшу провину сторожа в таборах побиває інтернованих і полонених, а нераз на смерть убиває. В многих випадках і без суду розстрілювано наших селян. З великого числа страних вчинків Поляків, наводимо тут лише ті случаи вбійств, які дійшли до нашого відома з точнішими датами.

1. В Солотвині, в лісі, біля села Прислон застрілив польський командант, поручник 6 компанії 30. полку піхоти Підвисоцький дня 10. червня 1919 р. без доходжень і суду 66-літнього члена українського правительства, Державного Секретаря (міністра) земельних справ і бувшого австрійського радника двора, інжиніра Михайла Мартинця. Злочинець хвалився опісля, що застрілив власною рукою „гайдамацького міністра“. Сталося це так, що перебуваючих у завідателя дібр барона Лібіґа в Н.: бл. п. 1. Державного секретаря Михайла Марґиця, 2. Івана Сілецького, проф. учительського семінара, 3. його сина, 4. Дра. Василя Падоха, кандидата адвокатури, 5. Олександра Утриска,

урядника, — вівзав до себе польський поручник Петницький до переслухання. По дорозі в лісі польська патруля, що їх буцім-то вела до поручника Петницького, вистріляла вночі всіх, крім Утриска, який втік. Польський парох Ярек, хвалився описля, що це його заслуга.

2. У **Батятині** приловили польські війська українську патрулю, після чого її провідника, хорунжого Коссара побито і відставлено до Львова, де його польські легіоністи застрілили без доходження і суду.

3. У **Базаринцях** (повіт Збараж), польські жовнярі катували селянина Івана Тридця прикладами крісів, відтак закували в ланцюхи, били поїд груди і в полові часті, вкінці вивели з хати на дорогу і застрілили. (Свідки П. П., М. І. і Т. Ж.)

4. У **Банончичях** (під Перемишлем), в таборі полонених так побили польські жовнярі трьох полонених, що поломили їм ребра. Нещасливі жертви до двох днів померли серед страшних мук в шпиталі. (Свідок Р., із Р. і В. з П.)

5. У **Білоголовах** (повіт Зборів), побили польські жовнярі, обрабували й описля добили легко раненого українського санітета і раненого в крижі одпорічного добровольця з гуцульської сотні. (Свідки Р. П. і О. С.)

6. У **Бортятині** (коло Судової Вишні), польські жовнярі на приказ поручника Абламовича витягнули силою господаря Івана Хомяка з ями, до якої він скрився зі страху перед польськими ватагами і застрілили його без доходжень, а його хату спалили. (Свідки К. Л., К. Р., Х.)

Із наказу того самого поручника увязнили там польські жовнярі українського жовняра, що вертав із французького фронту і ночував у Петра Борушука, відтак побили його, а вкінці розстріляли без доходжень. (Свідки М. Б. і В. С.)

У тім самім селі два польські легіоністи вбили без ніякої причини господаря Михайла Пайкала на його власнім подвір'ю. (Свідок П. П.)

Такема без ніякої причини вбили там три польські жовнярі Михайла Сидора в його власній хаті пострілами до нього із надвору через вікно, а відтак хату його спалили. Лишив він жінку і семеро малолітніх сприт. (Свідки С. Г. і М. Г.)

В тому самому селі розстріляли польські жовнярі також двох селян і чотири жінки. (Свідок В. з О.)

7. У **Бориславі** (повіт Дрогобич), вбили Поляки з невідомої причини Олександра Журавля, урядника нафтового товариства „Галиція“ і Олексу Куриша зі Східниці. (Свідок В. С.)

8. У **Бушковичах** (повіт Перемишль), застрілили польські жовнярі підступно чотирох селян Українців, поставлених як варту при залізниці в будці.

9. У **Виписах** (повіт Перемишляни), обрабували і побили польські жовнярі дня 16. червня 1919 українських полонених так тяжко, що п'ять із них згнуло на місці. (Свідок П. Г.)

10. У **Вільхівці** застрілили Поляки без доходжень українського пароха о. Заторського, одного селянина, п'ять жінок і одного хлопця. (Свідок проф. Г. Б.)

11. У **Волощині** (повіт Бібрка), польські жовнярі так побили підчас транспорту українського учителя Івана Кайзанського, завдаючи йому 7 ран в голову, що він незабаром наслідом цього помер.

12. У **Водниках** (повіт Бібрка), польський легіоніст вколов батнетом очі селянинові Яськови Боднар.

13. В **Ганусівцях**, (повіт Галич), застрілили польські жовнярі двох українських селян. (Свідок Я.)

14. В **Гаях вижних** (повіт Дрогобич), застрілили Поляки 23-літнього хлопця.

15. В **Гравовій** (повіт Камінка Струм'юва), забили польські військова віта за це, що не міг доставити жаданої кількості підвод.

16. В **Грималові**, держали Поляки отамана Українських Військ, Ляера, на хлібі і воді довший час, а опісля дня 9. червня 1919 вбили його підчас транспорту. Куля поцілила нещасного зі заду в барк. (Свідки М. С. і О. Б.)

17. В **Добрівлянах** застрілили польські жовнярі в червні 1919 без приводу 13-літнього Миколу Коржака, а священникові заборонили його похоронити. (Свідки Г. К., К. К., С. з Д.)

Крім цього побили там Антона Кіндратова, 57-літнього господаря й його 23-літнього сина так, що вони незабаром померли, а побита ними Анна Слюсар лежить смертельно хора.

18. В **Дуброві Ямне** (коло Нижнева), застрілили польські легіоністи дня 15. червня 1919 селян Федя Твердохліба, літ 48, і Василя

Грижака, літ 27, і їх обрабували, а одного хлопця тяжко ранили і то все без ніякої причини.

19. В **Довжневі** (повіт Сокаль), убили польські жовнярі забраних у полон двох ранених українських жовнярів.

20. В **Дрогобичі** вбили Поляки без слідства десятинака української армії Цусака, з Мражниці. (Свідок Д. М.)

21. В **Довгомостиснах** (повіт Мостиска), убили польські військові ватаги при кінці цвітня 1919р. без причини господаря Павла Дідуха, літ 60, Катерину Бідак, літ 70, Марію Смейко, літ 60, Каську Козак, літ 27, і ще 3 особи. (Свідки Ш. і Ф.)

22. В **Долині** застрілили польські жовнярі без доходжень дня 24. червня 1919 українських міщан Йосифа Бойдуника, Володимира Мазуркевича, Миколу Фреїшниця, Ілька Фреїшниця в лісі Букова. (Свідки Д. і Війт з П.) Вони вивели нещасні жертви свого звірства в поле, за місто, уставили їх в ряд і повбивали одного за другим. (Свідок К. М.)

23. В **Зарічу** (повіт Богородчани), вивели польські жовнярі до ліса і розстріляли без доходжень українського хорунжого. Трупа віднайшов і похоронив брат нещасної жертви.

24. В **Заболотцях** (повіт Броди), висіло з панцирного поїзду 8 польських жовнярів і замордували пароха о. Сухаровського, а його наступка зрапили. (Свідки родина покійшого, К. Г. і Жид коршмар.) Було це дня 23. червня 1919 року.

25. В **Збаражи** знущалися страшно польські жовнярі над Микитом Іванкевичем, якому поломали руки, розбили голову, і помаєкрували ціле тіло, опісля, дня 5. червня 1919 застрілили його тяжко покаліченого, а його батька обрабували забираючи 34.000 К. (Свідки П. Л., Є. Л., Я. І.)

Крім того розстріляли Поляки на замку в Збаражи без доходжень на приказ польського майора Красічницького з 39 полку піхоти, більшу скількість полонених Українців і Жидів, між иншими Яцка Баліна, Ідика Брунета, Льва Фукса, Осипа Брунета. (Свідки В. В., В. Б., Й. Б., М. Г., С. Ф.)

26. В **Золочеві** розстріляли Поляки 14. українських полонених без доходжень. Застрілили також господаря Петра Іорчаківського. (Свідок М. П.)

27. В **Коломиї** застріляли Поляки з помешкання польського катехита ксьондза Клюса, дня 24. мая 1919 українського поручника Кульчицького, а крім цього вбили польські міліціанти того дня ще одного українського офіцера, одного шофера і 6 стрільців, які уступали супокійно з Коломиї, евакуючи її для Румунів. Крім того зрабували Поляки одно авто наладоване ріжними провіянтами і обрабували магазини „Дніпро-Союза“, забираючи кілька вагонів цукру. Сотник П., поручник М. і четар К. бачили, як польський священник (катехит) Клюс стріляв на Українців і заохочував недолітків, щоби також стріляли.

28. Коло **Калуша** в однім селі забирали, як зізнала Т. А., сестриця Червоного Хреста, польські легіоністи одній селянці корову. Коли бідна селянка ставила опір тому рабункови, застрілили її та не пощадили і її дрібних дітей, вбиваючи їх прикладами крісів.

29. В **Кільчицях** (повіт Самбір), порубали польські жовнярі 3 жінки і ще живі закопали в землю.

30. В **Коблянській Волі** (повіт Старий Самбір), позганяли польські легіоністи дня 19. червня 1919 людей до хат, а відтак підпалили село з усіх сторін. Самі поуставлювалися по вулицях і кожного, що втікав перед вогнем, стріляли. В такий спосіб убили 13 осіб, в тім числі багато жінок і дітей. Згоріло тоді 17 хат до тла. (Свідок Д. Ц.)

31. В **Квасенині** (повіт Добромиль), стрілив польський вахмайстер жандармерії, Кита, без причини нарочно до українського селянина Івана Маця, поцілів його в голову, а опісля добив його прикладом кріса, кажучи: „Хцял мець Україне, бендзе йон мял на другім свеце“ (хотів мати Україну, буде її мав на другім світі). (Свідки П. М., тепер в Ужгороді.)

32. В **Книгинині місті** (повіт Станиславів), запровадила польська полева жандармерія Гриця Соловія, замешкалого у Палагги Бігун, над Впстрицю, де його спершу побила, відтак застрілила і кинула у воду. Трупя виловлено в Угорниках коло Станиславова. (Свідки П. Б. Ю. Я., Г. Г. з К.)

33. В **Керниці** вивели на приказ команданта польські жовнярі українського полоненого хорунжого — Жида, з хати лише тому, що він як Жид служив в українськїм війську, окружили його і пробили вісьмома багнетами. (Свідок М. Ч.)

34. В **Княжій Мості** (повіт Мостиска), розстріляли польські легіоністи на приказ польського поручника Абламовича залізничника Костя Берцегого, та господарів Івана Хомяка, Івана Пайталу і 4 полонених Українців.

У тім самім селі вбили також польські жовнярі в часі ескорти: а) Стефана Тиндика і його жінку Настю, б) якийсь польський жовняр убив в хаті Миколу Степаняка і Настю Бень двома вистрілами кріса, в) Марію Помірко, вагітну 40-літню жінку так побили польські жовнярі, що її тіло кусниками відпадало. Вона до 5 днів померла.

35. В **Краснім** (повіт Золочів), в часі транспорту полонених кинув польський жовняр до вагону з полоненими ручну гранату, яка експлюдувала і трох полонених вбила, а п'ятох ранила.

36. В **Корнях** (повіт Рава Руська), коли польські жовнярі палили село, а одна жінка з дитиною на руках просила, щоби її хати не палили, польський жовняр вбив її дитину ударом прикладу кріса, а її саму зранив багнетом. (Свідок В.)

37. В **Кошляках** (повіт Збараж), застрілили Поляки Миколу Кресоватого дня 7. червня 1919, а його батька обрабували. (Свідки Д. М., і І. Т.)

38. В **Кульпаркові** (повіт Львів), вбили польські легіоністи підчас транспорту чотирох українських полонених. (Свідок І.)

39. В **Лабю** (повіт Бібрка), повісили Поляки без доходжень Українку, вдову, матір 7 дітей і дяка.

40. В **Лапшині** (повіт Бережани), застрілили Поляки священника о. Заторського, 4 селян і Жида. (Свідок Я. Р.)

41. В **Лукавці** (повіт Самбір), застрілили польські жовнярі одного парубка і зрабували йому квоту 4000 К.

42. В **Люблинці Новім** замордували польські жовнярі дня 20. падолиста 1918 безоружного українського десятника, Юрка Шеремету, завдаючи йому багнетом сім ран. Сестру умираючого присудували ці жовняри йти по селі і голосити, що з кожним так станеться, кому захочеться України. (Свідок В. С.)

43. В **Любачеві** застрілили Поляки без доходжень і причини 7 полонених.

44. У **Львові** випроводжували польські війська з касарні полонених Українців одного по другім, ставляли під мур і розстрілювали.

В той спосіб згинув Стефан Негребецький, ученик VIII. кл. гімназії в Перемишлі, син радника суду і багато інших. Свідок О. Н. в П. та свідки Р. П. і С. Сем., бачили як польські жовнярі добили полоненого українського санітета, а свідок П. Т., стр. бачив, як польський жовняр убив багнетом раненого українського старшину, який не міг втікати, пробиваючи йому тричі грудь. При виладовуванні полонених з вагонів, приступило двох польських жовнярів до хорунжого Коссара, взяли його за руки, а третій змірив крісом в голову і вбив Коссара на місці. (Свідок І. Г., стр.)

В січні 1919 р. засудив польський полевий суд у Львові за закинуте але недоказане шпигунство академіка Михайла Фоліса (сина бл. п. О. Йосифа Фоліса, парламентарного посла), і ремісника Єремійчука на кару смерти через розстріляння. Кару виконано.

45. В Млинках сивкових (коло Модрича, повіт Дрогобич), вбили польські легіоністи селянина Михайла Леха і його жінку — по зрабованню передше їх хати. Вбійства доконали в той спосіб, що замкнули нещасні жертви нарочно в хаті і через вікно вкинули гранату. Зробили це вони тому, що мимо переведеної ревізії не знайшли в їх хаті селянина Павлишака, за яким шукали, а який після фальшивих доносів мав в їх хаті переховуватися. (Свідки М. Л., В. В., М. С., і судові акти.)

46. В Монастириськах арештували польські жовнярі на приказ команди дия 18. червня 1919 українського пароха о. Захарія Підляшецького (73 літнього старця) і його сотрудника і так їх мучили і тортували обливаючи кипятком, бючи прикладами крісів по голові, що аж розчерепили їх чашки і мозок виплив їм з голови. Віддаючих останній віддих добили вистрілами з крісів. Мала це бути німета за те, що сини о. Підляшецького служать в українськiм війську. (Свідки М. П., Т. М., А. Д., О. П., протоколи ексгумації та судові акти.)

47. В Маркові застрілили польські легіоністи 70-літнього вїйта Грпгорія Врубльовського без доходжень. (Свідок Г. К.)

48. В Милятині (повіт Камінка), добили польські жовнярі легко в руку раненого полоненого санітета Михайла Колодку. (Свідок В. С.)

49. В Наконечнім (повіт Яворів), снадили Поляки живцем пять

осіб замкнувши їх нарочно в stodолі, а Степан Хархаліс впритувавеса від смерти лише викупом 1000 к.

50. В **Нагуєвичах** (повіт Самбір), зібрали польські легіоністи українських дітей з цілого села, замкнули їх до деревляної дзвіниці, обложили дзвіницю соломною і підпалили. Зі середини роздававеса плач і респучливі крики паленої живцем дівчорн. Деяким удалося впритуватися з полуміни і почали втікати. За втікаючнми пораненнми вогнем дітьми стріляли польські легіоністи з крісів і так застрілили двоє дітей. Решта смертельно понареца. (Свідки М. С., В. В., і М.)

В тім самім селі побили польські легіоністи господаря з Ясениці, Головку, та коли він вирвавеса від них і почав втікати, стрілили за ним і вбили на місці.

51. В **Нижневі** (повіт Товмач), застрілили польські війська без причини і без переслухання 12 селян українських господарів. (Свідок С.)

52. В **Осталовичах** (повіт Перемишляни), забили Поляки 23-літнього Івана Іураля з Коренич, 30-літнього Михайла Врецьопу з Вишик, 45-літнього Ілька Трембача зі Скалата, і якогось грабаря з Дусанова, який саме конав гріб для Н. Сумера з Корелич. Їм всім веліли польські легіоністи положитися на землю та без причини і без ніяких доходжень повбивали їх стрілами визіреними в голову. Сталося це в останніх днях місяця червня 1919 р.

53. Коло **Олієва** добили польські жовнярі трьох ралених українських стрільців дня 22. липня 1919 пострілами в груди. (Свідок М. Ф.)

54. В **Перемишлі** замордував польський сержант жандармерії Броніслав Стойовекі полоненого українського поручника Семка Шкредетка в часі ескортування його до полевого суду. Секція виказала рану завдану пострілом з близька зі заду в хребет. (Свідок Я., Ф. В.)

В таборі інтерюваних в Перемишлі били польські жовнярі одного українського полоненого так, що його замучили на смерть. Сталося це в липні 1919 р.

55. В **Пикуличах** (повіт Перемишль), убили дня 10. липня 1919 польські жовнярі українських полонених: четаря Сігалевича, Малмаю і Придніпрянца невідомого назвища без доходжень за це, що відважилися іти в депутації до команданта зі жалобою за лихий харч.

Пізніше вбили там також Поляки 10 полонених (8 Придніпрянців і 2 Галичан) без причини і докопання.

56. В **Побережу** (повіт Станіславів), замордували польські жовнярі господарів Івана Біляна і Стаха Матія в бестіяльській спосіб, розпорюючи їм живіт і видаираючи кишки. (Свідки П. М., О. Л., П. Б.)

57. В **Поручині** (повіт Бережани), веліла Полька, Ваида Біліська, вбити свого 16-літнього слугу Українця. Знайдено його коло села Дрищева з проколеною багнетами головою і грудьми і з поломаними руками. (Свідок Я. Г.)

58. В **Раві Руській** побили польські легіоністи в судовім будинку полонених так тяжко, що один помер під ударами, а другого відвезено до шпиталю. (Свідки К., П. О., Т., і др.)

59. В **Радичах** (повіт Мостиска), які польські легіоністи підпалили, стріляли вони до втікаючих селян так, що вбили 8 осіб, переважно жінки і діти, а багато поранили. (Свідок Я., Р., який подасть імена вбитих.)

Польська полева жандармерія так побила там 16-літнього Василя Возняка, що він як інтернований лежав смертельно хорий в шпиталі у Вадовичах і мабуть вмер.

Крім цього побито там ще двох парубків так, що один з них помер незабаром, а другий бореться зі смертю.

Додати треба, що командант жандармерії видав там приказ своїм підвладним, „ломати кости“ кожному Українцеві, якого арештують.

60. В **Рогатині** приарештували польські жандарми о. Павла Кудрика, водили його з місця на місце, грозили розстрілом так, що він з переляку згинув на серцевий удар.

61. В **Сілці** (повіт Самбір), помер господар Ілько Вазюк, в наслідок побиття польськими легіоністами.

62. В **Селиснах** (повіт Перемишль), вбили польські жовнярі шестилітнього хлопця Стефана Гавдю.

Польські жовнярі напали на двох українських старшин, Бія і Фільца, що спали в селянській хаті і хоч не мали при собі оружя та піддалися з проханням дарувати їм життя, польські жовнярі застрілили їх бровиінтами. Один із них Фільц, мав, як вказала секція 5 куль в спині. (Свідки Яр., Ф. В. в П.)

Арештовано дня 17. липня 1919 господаря Івана Тимцапа і польські жандарми так його катували на постерунку польської жандармерії, що він по двох днях помер в шпиталі в Перемишлі.

63. В Слобідці лісній (повіт Коломия), вимордували польські жовнярі з дивізії генерала Желіговського в червні 1919 около 28 українських і жидівських родич, а в рільничій школі вбили 4 учеників, академиків, Розенберґа, Бали, Прессера і Злочовера, що ствердила міжнародна комісія.

64. В Сокалі застрілили польські війська, як лише увійшли до міста без доходжень 70-літнього Демчука, в його городі та крім його ще двох селян і організатора повіту Драґана. (Свідок І. І.)

65. В Солотвині замордували польські жовнярі в бестияльській спосіб в лісі коло села Прислопа і Сливок конвойованого хорунжого Дутчишина, а родичам його жандарм Міхальський не дозволив навіть похоронити трупа.

66. В Станиславові витягали польські легіоністи хорих зі шпиталів і били. Поляк вихрест Вайн і Полька Брижчинська застрілили там також двома вистрілами з револьверів одного українського десятника. (Свідки І. і К. К.)

67. В Стрию приарештували дня 22. мая 1919 польські війська о. Остапа Ніжанковського, пароха зі Завадова, вельми заслуженого українського діяча, композитора й заступника повітового маршалка в Стрию, і заявили йому, що його як інтернованого повезуть до Кракова. Між тим замість його вивезти, випроводили його в поле, веліли клякнути і зі словами: „молися попе“ застрілили без доходжень, полишаючи його тіло на полі.

Там побили польські легіоністи також українського поручника Йосифа Вішклера і ледви живого привезли до Станиславова, де його розстріляли.

68. В Стриганцях розстріляли польські війська без доходжень чотирох українських селян і Жида та забили 16-літнього слугу учительки в Поручині. (Свідок Я. Г.)

69. В Судовій Вишні розстріляли польські війська на приказ поручника Абламовича без доходжень бувшого телеграфісту Івана Солтуса, а дім його родичів у Зарічу спалили.

70. В Східниці застрілили польські жовнярі двома вистрілами в чоло і спину без доходжень полоненого четаря Чушака під домом Гр. Підшчерського. (Свідок Д. М. і протокол льокальної візії.)

Діяльний в громаді Східниці господар Олекса Дзюбак утік зі страху перед польськими жовнірами та укритався. Польські легіонери пошукуючи за ним обрабували його хату, забрали худобу, а його дочку вивели на двір і обдерши з одержі побили в нелюдський спосіб і загрозили, що спалять його хату, як він (Олекса Дзюбак) сам не зголоситься. Під тою загрозою Олекса Дзюбак хотів ратувати рештки свого майна та зголосився в польській команді — тим більше, що ніколи нічим не провинився та припускав, що Поляки вдоволяться доконаним вже зрабованням його майна. Тимчасом польським легіонерам було того за мало, вони побили його до ран та над нещасним знущалися із звірячою жорстокістю. (Свідок І. Л.)

В тім самім селі польські легіонери вигнали одного з найповажніщих громадян а саме громадського радника Олексу Журавчика до примусових робіт, казали йому чистити канали у фірми Рогак та при тім так страшно його побили, що положили йому ребра. Непришого відвезено до шпиталю, де він на другий день помер. (Свідок Д. М.)

71. В Терпилівці (повіт Збараж), застрілили Поляки дня 8. червня 1919 господаря Семена Яворського по страшних передтім знущаннях над ним. (Свідок Я. Я.)

72. В Угринові (повіт Сокаль), побивали польські легіоністи більше селян, а між тим Федька Крутія і Андрія Федичина. (Свідок К.)

73. В Улючі (повіт Березів), розстріляли Поляки без причини кількох селян, між тим 14-літнього ученика гімназії Влаевича.

74. В Хоросткові замордували Поляки 19-літню вагітну жінку українського старшини, Розалію Георг' з Грунчуків Максимчук, пострілом в живіт дня 4. червня 1919. (Свідок М. Г.)

75. В Черчу (повіт Рогатин), застрілили Поляки 60-літнього господаря Андрія Космину дня 24. червня 1919 без причини і без доходжень.

76. В Черняві (повіт Мостиска), при кінці лютото 1919 підчас перемир'я між польськими і українськими військами напала залога польського панцирного поїзду ч. 3 на село, рабувала українських селян, хату за хатою в цілім селі, а опісля замордувала Марію Васю (58 літ), Марію Тропак (56 літ), а Катерину Фаріон (30 літ), яка лежала в пологах, прострілила. В тім самім часі застрілили дня 13. марта 1919 польські улани 5. полку господаря Михайла Ошшка, 70-літнього старця. (Свідки Ш. і Ф.)

77. В **Товстенім** розстріляли польські війська трьох українських селян не знати за що. Одному з них, Прокоповичеві, по звязанню йому рук в часі перевязування очей шепнув польський жовнір, щоби втікав, бо будуть стріляти; нещасний почав втікати зі завязаними очима, а тоді Поляки пігнали за ним в жито і там вбили його, а тіло почвертували. Оніселя пішли до його батька, вбили і його без доходжень і суду.

78. В **Шидлівцях і Василькові** (повіт Гусятин), розстріляли польські війська по двох українських селян, а то двох в Шидлівцях, а двох у Василькові, з тих одного Гриця Саківського за це, що виняв з ріки кріє і приіє Полякам, а другого за це, що сповняв в Конячинцях службу вартовика при польських полонених.

79. В **Чорнокінцях** (повіт Гусятин), розстріляли польські війська трьох українських селян і Жида Фінка, останнього за це, що його два сини служать в українській армії. Найперше відтяли йому пальці, оніселя викрутили руки і так він мучився цілий тиждень, а по тижневи розстріляли його.

80. В **Чернихівцях** (повіт Збараж), застрілили польські жовнірі дня 3. червня 1919 17-літнього хлопця Василя Боднара без причини і без доходжень. (Свідки П. К. і М. В.)

81. В **Щавнім** (повіт Турка), вбили польські легіоністи двох українських жандармів, Курку і Лютра, а в Команчі трьох українських жандармів, Щуровського, Фуштея і Федя Чуру. Останнього, коли вже конав, топтали ще запятками по лиці і цілім тілі. Відтак обрабували село.

82. В **Єзуполі** (повіт Стапиславів), повісили польські війська без доходжень 16 українських селян.

83. В **Яворові** розстріляли польські війська на приказ поручника Абламовича без доходжень українського хорунжого Щирбу Івана і двох рапеных українських жовнірів. (Свідки Д. П.)

84. В **Нисмичах** (повіт Сокаль), вбили польські жовнірі в одній хаті раненого стрільця Демчука, 70-літнього господаря Левка Бесика, Каську Тивоюк і Павла Пиріг, якому передше викололи очі. Крім цього мучили і били Поляки Тимка Седеника і инших. (Свідки А. Ф., А. Ф., П. М., Т. І., А. П., С. В., Т. С., Ю. К. і П. А.)

85. Коло **Добромиля** окружила польська кавалерія 18 полонених українських стрільців, дала сальву й вбила 15 із них, а одного зранила. (Свідок Й. В.)

86. В **Посаді Горішній** (повіт Старий Самбір), зловили польські жовнярі 17-літнього хлопця Юрка Терехуха в лісі, обтяли йому ніс, вуха і язик, викололи очі й оскальпували, здираючи йому шкіру з волоссям із голови. Серед страшних мук хлонець помер. (Свідок О. Д.) Тіло його лежало через три дні так обезображене в трунарі.

Крім цього застрілили в тім самім селі польські війська міського поліціанта Лесика, без причини, який остав на місці, не хотючи лишати в цім важкім часі самої старенької матери.

II. Арештування, інтернування, знущання, табори для полонених і інтернованих.

Військові і цивільні польські власті при допомозі полевой жандармерії, поліції і здичілої польської солдатески докладають усяких зусиль і підняли плянову акцію, щоби вишищити цілу українську інтелігенцію і свідоміще селянство, та матеріально і фізично так підірвати українську інтелігенцію щоби зробити її нешкідливою в пляновій польонізаторській роботі польських шовіністів. В тій цілі заряджують польські військові команди і жандармерія та польські цивільні власті масові арештування і з арештованими, згідно інтернованими, поводяться гірше, чим із найпідліцими злочинцями. Побивають їх так, що нераз побитий умирає або стає калікою на ціле життя. Інтернованих виголоджують, без огляду на їх вік і суспільне становище, цілими місяцями держать їх у темних, нуждених, брудних і вогких казармах — в голоді і холоді. Крім цього заряджують по селах масові побої нагаями і бугами або дротящими прутами і знущаються прямо в целодеський спосіб, та дивляться крізь пальці на осоромлювання жінок і звірські насильства жінок і дівчат здичілою солдатескою.

Команда польських військ повідомила навіть урядово українську військову команду, що для охорони Поляків, які остають під українською владою, зарядила інтернування всеї української інтелігенції. Та хоч внаслідок запяття цілої Східної Галичини польськими військами, вже від липня 1919 р. цей превенційний середник став безпредметовий, тисячі інтернованих Українців караються дальше по в'язницях і таборах. Виарештовано і поінтерновано майже всю українську інтелігенцію, о скільки вона не збереглася втечею поза кордони польської окупації.

вирешено також майже всіх свідоміщих робітників, ремісників і селян, а також много симпатизуючих з Українцями Жидів.

Загальне число інтернованих і полонених виносить ще тепер около 100.000 душ, не вчисляючи цих, яких пущено на волю і цих, що втекли, або перенеслися на той світ ізза мук в польській неволі. Не вчисляемо тут великого числа цих, яких лише конфіновано, підриваючи в цей спосіб егзистенцію їх самих і їх родни. І так прим. в самім бобрєцькім повіті є поверх 200 конфінованих Українців, яким не вільно рушитися з місця осідку. О скільки котрому з визначніщих Українців вдалося вратуватися завчасу втечею за границю (десяти тисяч Українців вимандрувало на Україну за Збруч, або хороняться в Румунії, Чехословачії і Австрії) Поляки приарештували їх і поінтернували. Між інтернованими Українцями знаходяться люде, які займали найчільніщі становища в суспільнім і державнім життю, люде науки, послі, професори університету, директори і професори гімназій і ліцеїв, народні учителі, адвокати, нотарі, лікарі, інженіри, всілякі урядники, вищі духовники, священники, монахи, катихити, директори ріжних інституцій, жінки (учительки), уряднички, дівчата, а навіть 70-літні старці, каліки і діти!

І так між иншими інтерновано без ніякої провини і причияи — (деякі сидять заперті вже від падолиста 1918):

1. Дра. Кирила Студинського проф. університету, Володимира Охримовича, адвоката і директора Тов. взаїмних обезпечень „Дністер“, Дра. Льва Ганкевича, адвоката. Ці три остали у Львові як офіційні заступники Української Народньої Республіки, а інтерновано їх за це, що хотіли перед місєю антанти пожалуватися на знущання, яких допускаються Поляки на українськїм народі.

2. Бувших соймових і парламентарних послів: Дра. Володимира Загайкевича, адвоката, від 11. падолиста 1918; Дра. Володимира Бачинського, адвоката; Дра. Курівця, лікаря (опісля виміняний); в. Степана Опишкевича, пароха; Гриця Тершаківця, властителя реалности; Вячеслава Будзиповського (опісля звільнений); Льва Левницького, радника суду (опісля звільнений); Дра. Теофіля Кормоша, адвоката (котрому після півторамісячної тюрми вдалося втечи); Івана Кивелюка надрадника і члена Красового Віділу.

3. Около 1000 священників, з яких щойно в серпні 1919 деяких випущено з табору інтернованих, але їх рівночасно конфіновано так, що

прим. із перемиської дієцезії сидить ще тепер багато священників і 46 монахів чина Св. Василя Великого. Між інтервованими священниками знаходяться дієсні крилошани і конеситорські совітники, декаши, катехити, парокси і т. и. як: О. Богачевський, крилошани перемиської капітули (тепер звільнений), о. Березовський, конеситорський совітник, 90-літній старець, якого сина священника в 1914 році повісив безвинно польський аудиторав на австрійській службі Др. Загурський, о. М. Цегельський, конеситорський совітник, 73-літній старець, крилошани-парох. о. Фр. Рабій конеситорський совітник і декаш, о. Емілія Погорельський, папський шамбелян і бувший парламентарний посол, совітник конеситорії о. Гомовський, о. Петрик, о. Вішницький, совітник конеситорії і декаш, о. Пелех, о. Петрицький, о. Король, о. Щербанок, о. Юрчинський, о. Мороз, декаш, о. Косоноцький, декаш. Далі:

4. Адвокати: Др. Старосольський (виміняний), Др. Секела, Др. Ардан (опісля звільнений), Др. Стацько, Др. Кобилецький, Др. Волошин, Др. Калиговський, Др. Банд, Др. Воробець, Др. Саноцький, Др. А. Чайковський і др.

5. Інжініри: В. Малішевський, Шехович, Пацлавський (опісля звільнений).

6. Лікарі: Др. Овчарський, Др. Куровець (звільнений), Др. Гвоздецький, Др. Петрушевич, Др. Тресеньовський, Др. Сінкевич, Др. Сафійан і др.

7. Сотки всякого роду урядників, директорів і професорів, підурядників і служби як прим. радники і урядники судові: Н. Стефанович, Колодій, Шехович, Устіянович, А. Кріса, Насада (звільнений). Даліше: А. Ярема, директор ліцея, А. Сабат, гімназ. проф., І. Білинський, директор, М. Марко, урядник Української Щадниці, Жуковський, інспектор торг. Загайкевич, ревідент залізниць, Стефаншини, офіціал. Др. Н. Сабат, директор гімназії, Мурин, директор народньої школи, о. Навроцький, інспектор шкільний (звільнений), Щирба Лев проф. гімназії і багато інших.

8. З пань прим: Козаневичева, жінка державного секретара, Кальновичева, жінка інжініра, Ніжанковська, Криськова, Дроздовська, Михалецька з мужем (малолітні діти остали дома без опіки), Анастазія Відій з 6-тижневною дитиною (в Бригїдах), Анастазія Звір з 5-літнім хлопцем, Анна Зелена з 6 малолітніми дітьми і тд. Старухова, жінка парламентарного посла, та інші жінки з дітьми від 2—10 літ.

Деяких з цих інтернованих в межичасі випущено на волю. Та попри це дальшим арештуванням і інтернуванням мимо зайяття цілої Галичини Поляками немає кінця і якщо Поляки випустять декого внаслідок інтервенції антантської місії на волю, то описля інтернують вдвоє тільки других або цих самих. І так приміром дня 1. вересня 1919 арештовано і вивезено о. Пл. Каріньського з Острівця, М. Цегельського, Лопатинського, учительку Обуховську зі Струсова, дня 6. вересня 1919 о. Мохнацького з Теребовлі, дня 10. вересня 1919 о. С. Дурбака, Блахатку, Камтала, Луцькова, о. Волянського з Острова, стар. радника суду Чернявського, проф. Чайківського, В. Витвицького в Коломиї. Дальше інтерновано і засаджено у вязниці полевого суду Д. О. І.: Священників о. Мохнацького, о. Волянського, о. Короля, о. Виницького, о. Проця, проф. Ідулю. В Чорткові сидить у вазниці 100 Українців і 27 Жидів. У полевім суді у Львові сидять: о. М. Баричко, о. Прийма, о. Олійник, дня 20. вересня 1919 конфіновано вдруге Дра. В. Левицького і др., арештовано З. Олесківцу, відпоручницю „Червоного Хреста“ і уміщено у вязниці у Львові, в Самборі арештовано радника суду Щербатюка, тяжко хорого, управителя школи В. Сілецького, 80-літнього старця, Дра. Р. Скибінського (в Дембліні), проф. Т. Залеського і проф. Маршияка (в Берестю), дня 17. вересня 1919 з Гусятина 115 Українців (в Бригідках), 200 Українців з бобрецького пов. ітд.

Для упозорування арештовань українського населення переводять польські військові команди, жандармерія і різного роду поліції під ріжними покришками, а часто і самі військові старшини й прості жовнярі, безпастанні ревізії по українських домах і по українських інституціях. Ревізії ці переводжені в брутальний спосіб, дають Полякам нагоду до знущання, секатур, наруг і зневаг. При ревізіях конфікується жертвам брутального насильства часто найдорощі і найцінніші річи, необхідні до домашнього ужитку і то або зовсім явно під позором хвилевої реквізиції, або потайки, себто дорогою найнікчемніщої крадежі.

Такі реквізиції відбуваються в многих українських домах, а найчастіше в публичних українських інституціях у Львові і Перемишлі, Станіславові, Тернополі і веіх прочих містах Східної Галичини, а також і по селах по кільканайцять разів в одній і тій самій хаті чи інституції, без огляду на це, чи то приватне мешкання, чи наукова

інституція, чи інтернат диточий або дівочий, школа, або церков. І так прим. в Ставропігії у Львові, було 32 ревізій, в редакції часопису „Вперед“ 35, в „Дністрі“ 20 ітд. Це саме діється і по приватних домах.

Злуцання над українським населенням переходять всякі можливі границі, так, що культурні народи не всілі навіть уявити собі, щоби щось подібного могло діятися в ХХ століттю, серед загального підняття демократичних свободололюбних кличів!

Для приміру хочемо навести лише деякі факти цих безчислених і безнастанних злуцань і мук тілесних і душевних, які тернить український народ під ярмом польських „паціфікаторів“:

1. У **Бабині** (повіт Самбір), побили польські жовнярі Федя Товариницького, опісля витягнули його на дорогу, піднесли його до гори ногами і в цей спосіб далі злуцалися над ним у звірський спосіб побиваючи ще прикладами крісів, так, що він смертельно захворів. У тому самому селі зігнали старшини селян і хлопців до школи і там злуцалися над ними, били їх і плювали їм в лице; з того села, а також зі самого Самбора забрали 18 селян як закладників. Не щадили навіть дітей. Наприм. сина С. Петрика били без причини по лиці.

2. В **Бережанах** відбулися дня 6. вересня 1919 за дозволом Староства і в присутності комісаря, як відпоручника Староства, перші збори Українського Горожанського Комітету з ціллю несення помочі жертвам війни. По зборах арештувала жандармерія всіх присутних (три четвертині присутних становили пані), повела їх чвірками до команди жандармерії, там держала всіх около 3 години, а відтак видала їм карти з присудом, що вони всі є конфіновані.

3. У **Викторові** (повіт Станіславів), побили польські легіоністи дяка Миколу Самигу так, що пролежав тяжко хорий кілька тижнів.

4. У **Винниках** (повіт Львів), арештували Поляки місцевого пароха о. Гіряка, звязали йому руки і ноги, кинули на віз і вивезли до вязниці, а опісля інтернували. Польські жовнярі насилували там українські інтелігентні дівчата, хіба, що котра могла викупитися. Викуп виносив до 5000 корон.

5. В **Ганевичах** позвязували польські жовнярі дітям руки, вигнали на толоку й казали пастися (їсти траву), а відтак гнали до ріки, як худобу до водопою.

6. В **Грабишині** (повіт Добромиль), засуджено війта на 150 нагаїв і в трьох тижнях засуд виконано. (Свідок І.)

7. В **Городку** здерли польські жовнярі дня 26. червня 1919 з 27 полонених жовнярів шинелі, блюзи, штани, обуву і забрали їм грошей на 7000 К., відтак обкладаючи їх нагаями гнали трабом разом з кіньми. (Свідок Т. С.)

8. У **Вислоці великім** (повіт Турка), напали 24 січня польські легіоністи на село вночі, та поділивши на три партії по 100 людей почали стріляти зі скорострільів і серед загальної метушні рабувати. Тоді повбивали вошп і поранили много людей; між зрапеними відоме нам назвище Гриця Сидомори, якого ранено лише в руку, між тим, коли його служницю ранено тяжко. Раненого Сидомору ще опісля інтерновано. Рівнож інтернували в цім селі о. Шпильку, а його домівку й церков обрабували.

9. В **Гаях вижних** (повіт Дрогобич), побили Поляки і інтернували майже всіх мушци.

10. В **Гринівцях** побили польські війська тяжко без приводу Петра Глоджака.

11. У **Гриневі** (повіт Бібрка), польські жовнярі побили вагітну жінку Магду Тула (Федя) по животі прикладами крісів так, що вона впала безтями на землю і породила неживу дитину, яка мала розбиту голівку і тіло повне синяків.

12. В **Долішній Посаді** (повіт Старий Самбір), буцімто доміє хтось легіоністам, що бачив маленького хлопця з крісом в руках і як він з того кріса цілив чи навіть з нього стрілив. Легіоністи відрубали вказаному хлопцеві руки і викололи очі.

13. В **Добрівлянах** (повіт Самбір), побили польські жовнярі так тяжко Анну Слюсар, що вона смертельно захворіла.

14. В **Дрогобичі** арештувало польське військо вагітну жінку дідича (поміщика) Ольгу Криськову. Нещасну провадили через місто, побиваючи її прикладами крісів і нагайками та глузуючи з неї. Опісля замкнули її на першій поверсі в команді жандармерії, де польські старшини хотіли її знасилувати. В розпучі ратуючи свою честь, скочила вона через вікно з першого поверха і зломилася собі ногу. Коли вже тяжко потовчена лежала на землі, то ще й тоді польські жандарми били її та кричали: „Вставай шельмо, тепер маєш Україну“. Вкінці втягнуто її знова до будинку жандармерії. (Свідки І. В. і С. Х.)

15. В **Жабчу Мурованім** (повіт Сокаль), гнали польські жовнярі о. Гудика та багато селян до Белза, як худобу і по дорозі так били, що о. Гудик, скатований з великою раною на голові прибув до Белза. (Свідки Г. і селяне з Ж.)

16. В **Зборові** арештували польські війська дня 7. червня 1919 Олександра Багрія, урядника банку і його, як і прочих 55 полонених і інтернованих (між тим і 60-літніх старців), обдерли і обрабували до тла та ще й побили. Серед побивання і знущання гнали їх пішки аж до Золочева, підганяючи прикладами крісів.

17. В **Золочеві** змасакували Поляки немилосерно 3-ох полонених Українців-жовнярів, а 14 без суду розстріляли.

18. Під **Золочевом**, коло стації залізничої Острів, облили польські легіонери 10 полонених українських стрільців безвиною і уставивши їх рядом підпалили. Внаслідок попарення згнуло серед мук двох стрільців таки зараз, а решта попарена мучиться в шпиталі та бореться зі смертю. (Свідок І. Г.)

18а. В **Коломії** після уступлення наших військ, а перед приходом Румунів, обняли дня 23. мая 1919 владу польські міліціанти, які „іменем польської республіки“ почали арештувати й переводити ревізії в Українців. І так приарештували провідника санітарної місії Червоного Хреста (для допомоги українським полоненим), генерала Дра. Окопенка і його секретаря Дра. Марітчака, українського окружного команданта проф. Примака, сотника Галібея і ще других. Румуни розуміється, по своїм приході до Коломії по двох днях, випустили на волю безвинно арештованих. Польський старшина, який ескортував генерала Дра. Окопенка, відобрав йому при ревізії крім деяких дрібниць, дорогоцінну намяткову шаблю і помімо обітниць не звернув йому зрабованих річей.

Поляки в часі свого дводневого володіння в Коломії з кінцем мая 1919 р. (тепер Румуни знов віддали їм Покуття), уставили сторожу перед Українським Народним Домом і нікого із нього і до нього не выпускали. Коли в тім часі учителька Савина Сидорович з ученицями жіночої учительської семінарії йшла до школи, яка поміщена була в Народнім Домі і задержалася на хвилинку коло будинку, польський міліціант, який там стояв з крісом на сторожі, стрілив до неї протом з кріса, зранив її в груди і ноги, а також зранив 5 дівчат, які йшли під опікою п-ни Сидорович.

Ранених відвезено до шпиталю, де находилися довгий час під лікарським доглядом.

19. В **Коцурові** (повіт Бібрка), прийшла жандармерія арештувати Івана Сисака, без причипи за те тільки, що він належить до свідоміщих селян та не знайшовши його дома, зрабували йому річи вартости кілька тисячів корон. Тому, що Сисак скрився перед переслідуванням в лісі, польська жандармерія змушлася над його родиною і рабувала його господарство. (Свідок Е. С.)

20. В **Копичинцях** побили польські улани 27 стрільців і двох старшин нагайками, кожному відчислили по кількадесять нагаїв, а описля гнали їх лішки поперед себе в той спосіб, що самі їхали чвалом на конях, а їм веліли побіч себе бігти, та підганяли їх побиваючи нагайками, шаблями або й руками, причім ляли їх і прозивали найпоганіщими словами. Передаючи їх описля в руки жандармерії, взивали її, щоби добре з ними „справитися“. По дорозі в Озірній били польські військові старшини і цивільні Поляки полонених українських старшин по лиці і голові, викрикуючи: „гомота, банда“ ітн.

21. В **Котівці** (коло Копичинець), побили 7. червня 1919 польські легіонери Варвару Чершину крісами і тростиною по цілїм тілі за це, що упоминалася о зворот зрабованих її польськими легіонерами 3610 к. Її мужа Івана і сина Ілька приарештували, тяжко побили і вивезли кудись так, що досі не знати, де вони діваються. А це зробили тому, що вони посміли гасити вогонь у селі, яке Поляки лідидалили.

Також побили там тяжко прикладами крісів і дротинями нагайками Теклю Сагайдак дня 7. червня 1919. (Свідок Т. С.)

22. В **Кропивнику старім** (повіт Самбір), били польські легіоністи 11-літнього хлопця, Гриця Колібаника нагаями через 4 години і грозили, що йому поломлять руки і ноги, а Михайла Ориничча 55-літнього господаря так билиць, що поломчили йому руки.

Людей привязували в цім селі жандарми до возів і веліли їм бігти за возами, причім голих, гнаних в цей спосіб людей, для більшої нарути вбирали віщями з бодаків. (Свідок М. О.)

23. В **Лапшині** (повіт Бережань), рабували польські жовнярі українських селян і крім того багато людей побияли, прим. Глушку. (Свідок Я. Г.)

24. У Львові лежало в таборі інтернованих двох хорих на тиф українських залізничників. Їм заявили Поляки, що віддадуть їх до шпиталю лише під цєю умовою, якщо вони зложать службову присягу на вірність польській державі. На це заявили залізничники, що воліють вмерти, чим складати таку присягу. Їх до шпиталю не відіслано і вони оба померли в таборі.

В маю 1919 померло в шпиталі на політехніці двох українських старшин. Коли на їх похорон прийшли українські священники і багато української інтелігенції, з'явився польський офіцер, добув шаблі і розігнав учасників похорону і священників, кажучи, що ніякого похорону не буде. Та коли люде розійшлися, велів він польському священникови похоронити померлих. При всіх інших похоронах померлих Українців-жовнярів, польські поліціанти на основі мабуть вищого приказу — перешкоджали священників у відправі похорону по нашому грекокатоліцькому обряду не дозволяючи відчитувати молитов і Євангелія. Дня 29. листопада 1918 р. арештували польські власти Семена Щипинського і Осипа Годованського, банкових урядників, волочили їх по різних арештах, в'язницях, доки один із них — Годованський — не помер із перестуди ; другого — Щипинського — по півтора місячній в'язниці без переслухання, випустили на волю.

Дня 12. грудня 1918 привезено до в'язниці на Замарстинові суддю Устияловича так побитого Поляками, що він лежав цілий тиждень непорушно. Тіло його було повне синаків. (Свідок І. Р.)

З початком липня 1919 приарештували Поляки у Львові на припоручення варшавського правительства 10 осіб як заручників. Між ними були також Др. Савчак, Др. Овчарський і о. Сембратович. Закладників тих держано як звичайних арештантів у заперті через півтора місяця, причім о. Сембратовичови не дозволено навіть відправляти богослужень. Закладників випущено щойно на інтервенцію англійської місії.

В червні 1919 приарештували Поляки у Львові також українського поета Миколу Голубця. Він був саме реконвалесцентом по тифі. Замкнено його в будинку полевої жандармерії у Львові при вул. Личаківській. Тут збили його страшно, просто в нелюдський спосіб, наложили йому кайдани і не давали майже нічого їсти. Їди, яку йому приносила жінка, не передавали.

25. В **Лисневичах** коло Пустомит, шукала польська полева жандармерія за Семком Мотою, а коли його не знайшла, побила тяжко і ограбила його жінку Ксееньку Мота (Свідки К. Х., Г. Ж.) Іванови Накошеви у тім самім селі відтяла полева жандармерія палець зі слюбним перстеном, скатувала його жінку і старого тестя. (Свідки як вище.)

26. В **Лішні, Стебнику, Тустановичах, Мражниці, Якубовій волі** (повіт Дрогобич), побили польські жовнярі селян немилосерно.

27. **Любінці новім** (повіт Чесанів), катували польські жовнярі Гриця Кожара і Василя Судинника і приарештували їх. (Свідок В. С.)

28. В **Медиці** (повіт Перемишль), приарештували польські жовнярі залізничного кондуктора Андрія Хитру, обрабували його і ціле його домівство, забираючи готівкою 3000 к. і інші предмети вартости около 4000 к., а дня 25. надоліста 1918 побили його так сильно, що зломали йому два ребра. (Свідок А. Х.)

29. В **Мостах великих** арештували Поляки дня 22. вересня 1919 Володимира Міськевича, начальника почти, Андрія Мосьондза, управителя школи і Зофію Тимкевич за це, що в характері членів управи були присутні при інвентаризації зрабованого Поляками склепу спілки „Власпа Поміч“. Люстратора Народної Торговлі Ярослава Волосевича, арештували і видалили зі Жовкви.

30. В **Модричі і Нагуєвичах** (повіт Дрогобич), знущалися польські жовнярі в нелюдський спосіб над дітьми.

31. В **Нагуєвичах** (повіт Дрогобич), веліли польські жовнярі всім мущинам у віці 18—60 літ покластися на землю коло церкви і топтали їх чобітьми, підбитими запятками та коли котрій з топтаных а болю рушився, били його нагаями і прикладами крісів, а за втікаючими стріляли з крісів. (Свідок М. Д.)

Крім цього тут і в Гаях зігнали дітей до деревляної дзвіниці і дзвіницю підпалили.

32. В **Надвірній** зловили польські жовнярі Стефана Хомяка і обдерли його цілком з одежі, а українського поручника Сологуба обдерли і побили по лиці і тілі прикладами крісів. (Свідок Р. Б.)

33. В **Олієві** били польські жовнярі дня 2. липня 1919 українських полонених прикладами крісів і нагаями. (Свідок М. Р.)

34. В **Олеші** (повіт Монастириська), побили і обрабували польські жовнярі дня 23. червня 1919 Варвару Добровольську, Агафію Кашіняк і Стефана Колодницького.

35. В **Поручині** запрягли польські жовнярі на жадання посесорки Вади Білинської 8 українських селян до плуга, а 4 жінки до борін і в цей спосіб оброблювали ними панську землю. (Свідок Я. Г.)

36. В **Перемишлі**, в таборі інтернованих били польські жовнярі одного інтернованого Українця залізною штабою по голові так довго, аж втратив свідомість і впав. Українського священника били по лиці і нагаями по тілі. (Свідок П. і Г.) Польські жовнярі (Галлерчики), побивали там на вулиці учеників української гімназії, пізнаючи їх по відзнаках. І так, між иншими побили ученика Комарницького, сина інтернованого катехита о. Комарницького.

37. В **Пикуличах** (повіт Перемишль), вхопив дня 30. липня 1919 польський жовняр одного селянина Українця кліщами за ніс так, що йому кров приснула, а селянин зомлів з болю. (Свідок А. С.)

38. В **Підберізцях** (повіт Львів), били польські жовнярі українських селян нагаями так сильно, що їх тіло аж почорніло від синців.

39. В **Піддубцях** (повіт Рава), побили польські жовнярі багато людей, вибиваючи їм зуби та ломючи їм ребра.

40. В **Піддубцях** знасилували польські легіоністи інтернованих Українок, а то Анну Макуш і Анну Цитів в той спосіб, що одні їх тримали, а другі по черзі осоромлювали.

41. В **Підбужі** (повіт Рудки), арештували Поляки повітового суддю Миколу Стефановича, за це, що не хотів зложити присяги на вірність польській державі і відтак його інтернували.

42. В **Підпечарах** (повіт Станіславів), побили польські жовнярі немилосерпно закладника Дмитра Безена, топтали по нім підкованими чобітьми і нанхали йому повні уста болота, а перестали бити аж тоді, коли думали, що він вже не живе.

43. В **Пійлі** (повіт Калущ), побили польські жовнярі 28 селян буками аж до крови за це, що вони придержали одного польського жовняра, який рабував.

44. В **Путятинцях** (повіт Рогатин), на свято Вознесіння били польські жовнярі виходячих із церкви Українців прикладами

крісів, відтак обрабували село і підпалили зі всіх сторін, так, що з цілого села остали лише 3 хати.

45. В **Радичах** (повіт Мостиска), приказував командант жандармерії своїм людям (жандармам) „ломити кости“ кожному Українцеві, якого арештують.

46. В **Різуні** насидували польські легіоністи українські нелітні дівчата. Польський фельдфебель Яновський сам розказував, що при розділі добичі йому припала лише 12-літня дівчина.

47. В **Станиславові** згонювали жовнярі українську і жидівську інтелігенцію нагаями і приказували їй замітати вулиці, чистити виходи та згортати болого. Чесько-словацького офіцера, Кароля Вінклера, який служив при українській армії, побито тяжко, обрабувано й ввезено в тюрму.

48. В **Словіті** (повіт Перемишляни), побила польська полева жандармерія тяжко селян зі сіл Лшівці і Лопі. (Свідок М. В.)

49. В **Сналаті** переводили польські війська в хаті священника кілька разів ревізії в такий брутальний спосіб, що жінка пароха і п. М. Левницька впали в обморок. При ревізії вирабували польські жовнярі все, що лише далось взяти.

50. В **Соналі** побила польська жандармерія до крові п. Демчуківну. (Свідки Д. і Ч.)

51. В **Савалуснах** (повіт Манастириська), побили й обрабували польські жовнярі Петра Каміяка, Стефана Кривого, Ілярія Вишатицького, Спіридона Каміяка, Омеляна Романова, Гриця Підвисоцького, Якова Колодинського, Пилипа Савку, Павла Каміяка, Романа Іванова, Кіпріяна Барана, якому також сналили ціле господарство і Олексу Туряєського — усіх дня 6. червня 1919. (Свідки Т. К., Г. К., М. Т., П. Б., К. В., Я. Б., О. Р. і С. Б.)

52. В **Старім Самборі** побили польські жовнярі тяжко секретаря повітового, Українця, Костриза.

53. В **Стрию** побивали польські жовнярі щоденно українських полонених, вчислюючи їм по 30—45 бучків денно. Одним із цих, що змуцався в такий спосіб над полоненими, був польський сержант Квасневич. (Свідок М. К.)

54. У **Східниці** (повіт Дрогобич), побили польські жовнярі дочку

Олекси Дзюбака і забрали її худобу. (Свідок І. Л.) Над населенням звучать там Поляки, гонять людей примусово до робіт на панські лани (до фірми Рогак і т. д.). Притім побили вони Олексу Дзюбака і Олексу Журавчика так сильно, що поломили їм ребра, внаслідок чого оба побиті померли. Олексу Дзюбака, свідомого Українця, мучили ще в той спосіб, що натирали йому рани сіллю. (Свідок І. Л.) Також побили Поляки в цій самій місцевості Дмитра Мазурика, а коли він вирвався їм із рук і втік, вони загарбали йому все майно, забираючи між іншим з його млина мотор. (Свідок Д. М.)

Коли польські жандарми, шукаючи дня 20. липня 1919 за Журавчиком Николою, не могли його знайти, витягнули з хати його сестру Магду і її сильно побили, даючи їй 25 пагаїв, опісля за втікаючою ще стріляли і зранили її. Вона впадала без тями під хатою, де перележала до рана. Рано прийшли її люди без пам'яті і відвезли до шпиталю, де нещасна жертва польського звірства смертельно захворіла. (Свідок П. Д.)

55. В Тернополі, зглядно у Львові, приарештували Поляки залізничного урядника А. Крісу і арештованого мучили нарочно голодом. До цього самі призналися його жінці, якій сказали, що мусять її мужа виголодити й замучити.

Одному 80-літньому старцеві казали польські жовнярі танцювати на ринку, а коли він не хотів, побили його немилосерно. Взагалі арештовано і інтерновано в Тернополі 278 осіб, яких гнали польські легіоністи пішки до Золочева. По дорозі обдерли їх і били прикладами крісів.

56. В Товстенімі завели польські жовнярі батька і сина невідомого нам покищо назвища до двора і били так, що вони аж попухли, опісля відставили не знати куди.

57. В Трускавці (повіт Дрогобич), зловили польські жовнярі Андрія Біласа, били його в п'яти, порізали йому ножем шкіру на підшві ніг на кусні і вбивали цвяхи в підшви ніг так, що він серед страшних мук втратив свідомість і мабуть вже не живе. (Свідки О. Г. і П. М.)

58. В Тудорові (повіт Гусятин), напали польські жовнярі вночі з 8 на 9 червня 1919 на о. Сошевицького і забрали його зі собою. Опісля так само забрали зі собою учителя Никоровича і селянина Івана Чайку; усім трьом арештованим заявили вони, що мають приказ

їх повісити. О. Соневицькому закинули навіть шнур на шню і так вивели його разом із тамтими двома до ліса. Нещасні жертви викупилися від смерти, складаючи високе викупне, а то Никорович 3000 к., о. Соневицький 10.000 к., а Чайка 8000 к. Доказом цього є судові акти в Копичинцях. (Свідок К.)

59. В **Хирові** (повіт Старий Самбір), побивали польські жовнярі безвипинно по лиці і голові полонених та кричали: „Маеш свине Україну!“ Одному 30-літньому стрільцеві зі Старої Солі поломили руки. (Свідок І. П.)

60. В **Черчу** (повіт Рогатин), ограбили польські жовнярі майже ціле село. Куфри і скрині порозбивали, поклали на вози і вивезли все майно зі села. Людей катували прикладами крісів. Найтяжче побили господаря Івана Ієбу. Жертвою побоїв і знасилувань впали в цім селі молоді і старі жінки. (Свідок В. К.)

61. В **Чорноніцях** (повіт Гусятин), знущалися Поляки над І. Бохенком в цей спосіб, що що кілька день виводили його із тюрми і давали йому по 25 нагаїв.

62. В **Яворові** вкрали польські легіоністи селянинови Балакимови квоту 24.000 к., коли він ізза цього пожалувався в команді в Перемишлі, побили його ще нагайками.

Дмитра Харамбуру і Гриця Барабаша арештували Поляки і мучили так, що Харамбура помер у в'язниці в Перемишлі, а Барабаш смертельно захворів в тюрмі.

В **Яворівськім повіті** стягала т. зв. „летюча жандармерія“ людей на поле або толоку і там била їх по пятах. Ці побої спричинили, що властитель дібр граф Шептицький, їздив до військової команди в Перемишлі зі жалобою і жаданням усунення цього насильства.

63. В **Якубовій Волі** (повіт Дрогобич), зігнали польські легіоністи всіх дітей до одного будинку, впали між них із нагаями і били їх у страшний спосіб.

64. В **Яксманичах** (повіт Перемишль), польські жандарми, шукаючи дня 16. мая 1919 за оружжям, били людей нагайками, а відтак казали кожному із побитих клякати і цілувати нагайки.

Дня 18. падолиста 1919 впали около год. 4-тої рано польські легіонери до села і почали стріляти у село кулеметами. Люде, що ще спали, на тріск стрілів позривалися і повибігали з хат. Тоді кількоро

з них стало ранені, а Матвій Казимір, поцілений в голову упав мертвий на місці.

В селі зачали польські жовнярі рабувати і мордувати. Виволікли з хати двох учеників української гімназії в Перемишлі Б. Ф. і Е. Б. і мимо того, що ті упали на коліна і просили їх о даровання життя, кількома вистрілами убили їх. (Свідки: Ю. Г., М. Г.) Опісля зачали підпалювати село і так спалили стодолу начальника громади Осипа Плювака, котрого арештували і без переслухання держали 39 день в тюрмі. Спалили дальше стодолу Пашкевича, Коршинської, Герша Ліна і інших. Стодоли були повні збіжа.

Коли люде молили їх, щоби не нищили їм майна, — вони побоями людей відганяли, щоби пожежі на гасили.

Вивши до хати Ілька Копка підпалили ліжко на котрім лежало двоє дітей а матір, яка хотіла ратувати діти від смерти тяжко покалічили. Опісля впали польські бандити на повіство, де вистріляли всі свині, зрабували всю худобу, коні, корови і дощадно обрабували цілу хатню обстанову пароха о. Йосифа Карановича рубаючи при тім двері і вікна. Зрабоваші річи вивезли на кількох возах а підводи мусіли їм дати селяне з Яксманич.

В кілька день по тім зіхала до села летюча жандармерія шукати за оружьем. Коли селяне заперечили, мовби мали яке оружя, — польські жандарми загнали всіх до уряду, опісля по одному витягали жінок, дітей і господарів і били дротяними нагаями по спині. Били в цей спосіб, що оден з жовнярів сідав на голову, другий на ноги а двох било до крови. І. Л., 65-літноту господарови приложив польський жовняр до лица горючи папіроску, коли він заперечив, що не має оружя і просив о переведення як найстрогійшої ревізії.

65. Про польські жорстокости та рабунки в селі **Махнів** (повіт Рава Руська), оповідає наочний свідок:

„Було се 15. грудня 1919 р. у ясну місячну ніч. Село Махнів приснає снігом спало серед нічної тишини, коли по півночі трьома відділами впали до села польські легіоністи. Вони від разу кинулися по хатах, рабуючи в дикий спосіб одежу, чоботи, кожухи, гроші та все, що тільки під руки їм попало. З наляканих людей здирали одежу і біля, та казали дівчатам розбиратися до нага. В селі знявся крик, плач жінок та дітей, але легіоністи на нічо не зважали та цих, що

попали їм під руки побивали прикладами і дулами крісів, кажучи „що хочать відучити гайдамаків забаганок України“. Вкінці всіх мужчин, старих дідів і молодіж увязнили та зігнали під церкву, куди під багнетами привели також місцевого священика о. Яцева. Небавом розвиділось. Часть легіоністів пустилася в напрямі Вербиці, друга часть обсадила село та дальше рабувала. На приходстві розлюкувалися три польські офіцери з командантом Мисловським на чолі, та резонували, що Польща не має причини і охоти ждати на вирішення мирового конгресу дотично Східної Галичини, бо на конгрес здаються тільки слабі, а Поляки є досить сильні, щоби самі собі взяли що хочать і кілька їм треба. В селі почули ми стріли та небавком довідалися, що є вже кількох ранених Українців. Треба було поспішити на поміч раненим. Вийшовши з хати ми побачили, що легіоністи зносять на сани кожухи, чоботи та всяке друге нарабоване добро, та готовляться відіхати. На подвір'ю вдови Симущихи, біля стайні червопіла калужа крови. Двери від її хати відчинені, а на долівці вбрана в піччу одежі лежала мертва жінка в віці 40 літ. Сорочка здерта на грудях цілком покровавлена, під грудьми виділа рана від кулі, на правім рамени та на плечах рана від багнета. Була се Текля Труш, яку польські легіоністи убили та й багнетом покололи, коли хотіла заховати в стайні мішок муки перед їх рабунком. Була вже 6 година рано. З за печі вилізло трое малих дітей сиріт, та наляканими очима гляділи на свою мертву маму. Выглядали на божевільних. В сінях хати стояли збиті у купу жінки сусідки замученої Теклі Труш, неначе закамелі з переляку. Нараз дався чути в другій хаті нелюдський крик і плач. Там лежала мертва на столі молода 20 літна дівчина Марія Новосад, яку польські легіонери вбили за се, що вона вборождала їм арештувати невинного свого батька, Івана Новосада, якого держала за шню та благала легіонерів помилювання. Батько забитої, Іван Новосад, ранений багнетом через легіонера в ногу лежав на хаті з необандажованою ногою, цілком закрававлений та з болю тяжко стогнав. У стіп убитої ридала старенька її мати. В третій хаті лежав 13-літний хлопчина, Лько Степан, якого польські легіонери без причини побили і ранили, а якого опісля перевезено до шпиталю в Сокалі. Польські відділи нарабувавши та пролявши тільки невинної крови спокійного цивільного населення, завернули відтак поспішно до любичі. (Свідок М. Я.)

66. Про страшну долю, яку прийшлося перенести цивільному населенню села **Корні** (повіт Рава Руська), так оповідає свідок С. Я.: Село Корні віддалене від Рави Руської на 8 кілометрів було від хвилі заняття Рави Руської польськими легіоністами в дні 26. листопада 1918 безнастанною ареною польських рабунків та знущань. Перший раз вивав до села дня 6. грудня 1918 р. більший відділ польської кінниці та зарекувірував без полишення яких небудь квітів, худобу, безрого, та сіно. В кілька днів пізніше а саме 13. грудня знов ограбили Поляки ціле село, увязили 34 селян та вивезли на Замосць до Люблина, а вкінці до табору в Вадовицях, де певинні жертви каралися цілих 9 місяців. Там побивали їх так страшно, що прим. інтернований Павло Бунда помер від удару кольбою. Дня 25. грудня 1918 підприємля Поляки наступ на українські відділи перебуваючі в околиці села Корні, підтягнули на залізничних возах під село полеву артилерію та почали острілювати село запальними гранатами. В короткім часі були польські відділи вже в селі, та не зважаючи на се, що цивільне населення стояло зовсім осторож від воєнних операцій, почали його масакрувати. Кількох польських жовнірів переїзджаячи попри хату Степана Процика, старешького господаря, який старався охоронити в хаті перед кулями, застрілили його без причини на місці. (Свідок А. П.) Хто попав їм під руки побивали та тероризували. Слідуючого дня польська команда з польським майором Вечоркевичом на чолі видала приказ село спалити. Легіоністи розбіглися по селі та підпалювали цілі обійстя. Не дозволили вносити річей ані вивозити худоби так, що з димом пішло тоді 140 господарств та згоріло понад 200 штук худоби. Серед огню, плачу жінок і дітей, реву наляканої худоби та диких криків рабуючих польських легіонерів виглядало нещасне село неначе підчас нападу дикої татарської орди. Польські легіоністи били при тім кого донали, так, що від побитя померло пізніше кілька осіб. Серед лютої студени втікали куда могли босі діти і жінки та скривалися де могли, щоб ратувати життя. Два брати Іван та Петро Стороняки скрилися під оборогом Каськи Зарічної. Коли їх там доглянули польські легіонери вбили Івана Стороняка вистрілом з крісу, а Петра Стороняка побили та арештували а вкінці казали йому нести за собою машиновий кріс. (Свідок С. П.) Коли до хати Марії Яворської підбігло 4 легіонерів, та хотіли підпалити її господарство,

а другі взивали її, щоб видала гроші, які має, вона з 2 місячною дитиною на руках окружена п'ятеро дрібними дітьми благала їх серед плачу, щоби не палили її хати та не позбавляли серед зими даху над головою. Польські легіонери були глухі на благання нещасної жінки та на плач дрібних дітей. Тоді вхопила Марія Яворська збанок з водою та почала заливати підпалену стріху. В тій хвили надійшов польський офіцер та вистрілив до селянки. Куля зранила дитину в лице, не поцілила однак Яворської. Вона хвилю залялася раненою дитиною, завинула її в кожух та дальше старалася огонь в стрісі придушити. Тоді той сам польський офіцер щераз вистрілив, куля поцілила знов дитину в лице і вийшла вухом. Малий Михась Яворський вже не жив. В подібний спосіб убили тоді серед огню польські легіонери Миколу Їжля, який з горючої хати виносив свої річи та складав на обійстю. По спаленню Корні польські легіоністи пераз ще впадали відтак до села та рабували оставші ще людські оселі. Нарід, який розбігся по поблиських селах мусів відтак повернувши до своєї нещасної громади, мешкати по кілька родин в купі, в будах і землянках, в наслідок чого вибухла епідемія тифу, яка десяткувала село. Польські війська замінили гарне і спокійне село в страшну руїну, в сумне кладьбище.

Про знущання над полоненими можнаби писати цілі томи.

Польське правительство не додержало заключеного між українською і польською воюючими сторонами договору дня 1. лютого 1919 в справі поведіння з полоненими і інтернованими, як також додаткового договору з дня 11. марта 1919, який зістав заключений в присутности делегата швайцарського комітету Червоного Хреста.

Побоям, опльовуванням, знущанням, наругам, глузуванням, рабункам, моренням голодом, а накінець запроторюванням по всяких вогких темних та зимних порах серед бруду та смороду та всякої погані — не має кінця. Описи зібрані від очевидців збігців, переймають жахом і так:

1. Свідок поручник Марко Вязовський зізнає, що коли його Поляки разом з хоружим Юзичинським і 21 стрільцями взяли під Львовом в полон, забрали їм передовсім годинники і гроші. Відтак здерли з них одєжу та били по лиці і тілі. Жовнярі і переходяча

публіка обсинала їх найординарнішими лайками як: лайдаки, розбійники, розстріляти і т. п.⁴. Коло Бригідок у Львові перетрусили їм польські жовнярі щераз одіж і забрали все, що ще в них було, та відвели їх до смердячої вогкої клітки, де перше перебували інтерновані. Комнатка вогка, темна, без постелі, призначена на 8 осіб, а приміщено їх 30. Там їх тримали 21 днів. Їда нужденна, люде голодували. За один висказ запроторили сотника Білинського в самотню келію на 21 днів і там над ним так знущалися, що вибили йому три зуби. Там сидів він серед бруду, вошей і блощиць. Через бруд, вогкість і недостачу воздуха в цих тюремних порах вибухають пошести, передовсім пятнистий тиф, який щоденно пориває по кількадесять жертв. (Свідки М. В., Г. Ю., Н. М. і І. Р.)

2. Четар Іван Рижий, який втік з полону із Домбя, так розказує про спосіб трактування полонених і інтернованих: Коли мене арештували і вели вулицями Львова до корпусної команди, чув я по дорозі такі оклики Ляхів: „пощо вести того караїма, повісити його“ і т. п. На команді здерли мені зі шапки офіцерську розетку і ремінь, яким я був переносаний та сшавши зі мною протокол відвели мене до офіцерської келії (польова страж охрони земскей). В брудній, повній сміття комнаті, лежав на збитім з дощок барлозі на трачній, Др. Сенкевич, коло нього сидів о. Гошовський, парох Збоїск, хорунжий Ярослав, а крім цього кількох офіцерів Жидів. Першу ніч я перележав на столі, мимо окупу зложеного профосови; окуп це там вже приятний звичай! Харч неможливий, ніхто навіть ложкою не рушив подаваної поживи; нехарність така, що нема слів аби її описати. Багато людей нездужало, деякі вмирали, — а лікаря не було. Намі селяне від буків аж понухли. Їх держали кілька днів в пивниці (льоху), не даючи нічого їсти. (Свідки: Г. і Я.)

Около 3. грудня 1918 переведено нас до гарнізонного шпиталю на Замаретиніві. Тут з ніким не вільно було бачитися, ні розмовляти. Тут приведено суддо Устияновича, так побитого Поляками, що цілий тиждець лежав у ліжку непорушно. На тілі його було повно синяків. Около 10го грудня 1918 перетранспортовано нас знову до бригідок. Тут збільшилося наше товариство ізза прибуття судді Насади і четаря Ліщинського. Сторожа в бригідках буда постійно п'яна. Над мужвою знущалася в немилосерний спосіб. Одного міщанина з Вишник закувала сторожа в кайдани за це, що буцімто він хотів втікати.

Першу ніч перележали ми всі без накриття на підлозі в кімнаті без шпб. Мужва 4 дні не дістала жадних харчів, навіть води, та весь час була замкнена по 50 людей в одній келії так, що стояти майже не було місця, не то сидіти або лежати. Свої фізіологічні потреби мусів кожен полагоджувати таки в цій самій келії. Можна собі уявити, який воздух і яка чистість там була. Старшина одержувала на снідання печену замерзлу бульбу, а на обід капусту, або й нічого. З людей здирали останнє плаття. Виходили звідтам босі й майже голі. А грабежей допускалися не лише польські рядовики, але й люде з університетським освітанням і так дня 19. грудня 1918 на св. Николая явився в моїй келії Др. Опест, суддя, Поляк, з двома жовнярами і велів зняти з мене однострій, пібито, як казав, на приказ „кватермайстра“, а коли я протестував проти цього, прискочили до мене жовнярі легіоністи, здерли однострій, а мені дали якесь старе лахміття. Бачив це хор. Стефан Голод, з яким онісія зробили це саме. Командантом бригадок був капітан Рудка. Дня 21. грудня додали нам до товариства ще о. Ковалика, пароха Скипилова, чет. Красноперу і підх. Красноперу. Дня 22. грудня 1918 зігнали 180 людей, трьох старшин, між ними і мене на подвіря і відіслали нас на станцію. Нікому не вільно було по дорозі пристунити до нас, а одного стрільця, що поважився з ряду говорити зі сестрою, яка йшла побіч хідника, побив польський хорунжий, легіоніст, по лиці, а сестру його казав арештувати. По дорозі від Перемишля, сторожа, що нас ескортувала грабила і забирала все, що лише в кого побачила. Товариша Белебея, який протестував проти цього, легіоністи сильно побили, а потім на стації Рогізно викинули з воза до рова і застрілили двома вистрілами. Ескортуючі польські жовнярі поводитися прямо як бандити.

3. Свідок Іван Любачевський подає, що його разом з 70 арештованими Українцями гнали польські міліціанти до Тернополя, де 12. червня 1919 всі почували на бруку під муром. Там із нього стягнули черевики, плащ, блюзу, штани, в заміну за старе лахміття. Відтак із Тернополя гнали їх дальше — разом вже около 250 людей — пішки до Львова. По дорозі били їх нагайками і прикладами крісів. Прозивали, ганьбили, штовхали, а коли з голоду і втомн люде падали, бо нічого їсти не діставали, то ескортуючі жовнярі підганяли їх прикладами крісів. По дорозі померло внаслідок цього 5 людей. Така нагінка аж до Львова тревала 3 дні.

Катування і побої селян переходять всякі гранці. Приїром до села приїздить польська летюча жандармерія, згонює і замкає до громадського уряду або до школи старців, жінок і дітей, а опісля йде в село і під покришкою шукання за оружжям, рабує все, що її в руки попаде. Селян побиває нагаями, та копає ногами гірше худоби. Колиж хто від тих побоїв зімліє, то відтирають його водою, а потім бють дальше.

І так прим. дня 7. липня 1919 перевели польські жандарми таку езекуцію в селі Германовичах, пов. Перемишль, де замкнули священника, старців, жінок і дітей в громадській хаті, вирабували опісля всі хати й загороди селянські та побили нагаями селян. Наприм. Василь Паславський дістав 85 нагаїв, Іван Окарма, 70-літний старець, 35 нагаїв. Цей послідний внаслідок цих побоїв смертельно захворів. Це саме зробили Поляки в селах Яксманичі, Селяська, Негрибка, Пикуличі, Сілець, пов. Перемишль, Піддуби пов. Яворів, де людям при побоях повибивано зуби й положано ребра.

Часто жандарми входять до хати і кажуть собі давати їсти. За гостинне прищяття розтягають відтак газдиню на лаві і бють. Таке сталося в отсих селах: Болехівці, Михаєвичі, Ганевичі, Гаї, Добрівляни, Вязовичі, Солень, Рихвичі, Колнець, Модрич, Старе село, Сятинка, Нагуєвичі, Трускавець, Літиня, Унятичі, Східниця, Кропшвиць новий і старий, Манастирок, Літиня, Бистриця, пов. Дрогобич, і др.

Немилосерних побоїв селян та головно дітей допускалися Поляки мало що не в кожнім селі, особливо там, куди переходила оставлена IV. дивізія Александровича, прим. в Станиславівським повіті: в Колодівці, в Крехівцях, в Радчу, в Підпечарах, у Викторові, в Опришківцях і др.

Свідок Слюсар Данило розказує: Одного дня зайшов до моєї хати польський легіонер та питався, чи я немаю дома ніяких військових річей. На моє заперечення, почав в хаті усе перевертати і очевидно нічого не пайшов. Це його так розлютило, що кинувся на мене і почав мене сильно бити. Мою дочку, 18 літню дівчину, яка серед плачу просила його, щоби перестав надімною знущатися, вдарив так сильно в груди, що дівчина зімпіла і впала на землю. Мене завів легіонер на постерунок. Там знова польські жовнярі били мене, але я вже не здавав собі справи з цього, що зі мною роблять, бо з болю зімлів. В якийсь час опісля завезли мене до табору в Переми-

шлі на Засянню. Там записався я хорим і лікар, оглянувши мене, виставив мені посвідку, щоби мене не брали на роботу. Одного дня стояв я біля бараку, коли надійшов польський сержант Вйонцек і зі словами: „Ти свине не хочеш йти на роботу“, витягнув шаблю і почав мене бити і конати, так, що повибивав мені зуби. Я впав на землю і тоді Вйонцек кинувся на Северина Стрижевського з Нижнева, пов. Камінка стр. і так його побив, що Стрижевський за 4 дні помер. (Свідки: С. Д., К. Г., П. М.)

Про спосіб арештування і поведення з арештованими вказує декілька оповідань арештованих, які самі це переходили, а яким вдалося видерти з рук польських наїздників і прибути поза границі польської окупації. Кілька таких образків дозволимо собі тут навести, точно по оповіданням цих, які на власній своїй шкурі зазнали гаразду польського панування.

а) А. К. розказує, що в Трускавці арештували Поляки і зігнали кількадесять мушци на одно подвіря, наказали їм конати рів, випустили в цей рів гноївку, а відтак зачали по нелюдськи побивати отсих людей. Побитим опісля приказали, держати збиті голі ноги 2 години в гноївці. Від побоїв померло 2 старців.

Арештування були масові. Перш усього виарештовували інтелігенцію і свідомих селян. Жаңдарми впадали нічу і забирали дуже часто неодітих людей, як прим. о. Грушкевича зі Смільної, повіт Дрогобич. Передане о. Грушкевичови білля забрала жаңдармерія для себе. З о. Грушкевичом виведено з в'язниці між іншими о. Яхна зі Заліктя і 7 інших священників зі Старосамбірщини і Турчанищини. На двірці в Перемишлі були ці священники на таку наругу вставлені: З маси інтернованих Українців і Жидів вилучено священників і поставлено їх в ряд та наказано їм робити вільні вирази під командою одного Жида. Численна публіка приглядалася тому спектаклеви і глузувала.

б) Поручник В. К. розказує ось що: Мене арештували в Станиславові на приказ польського поручника Дра Сендзіміра і відставили до Львова. Ще заки нас всіх арештованих заваґонували до возів, казав Сендзімір мені і другим полоненим роздягнутися до нага, перетрусив нашу одіж, забрав гроші і всі дорощі річи та відтак на пів голих, велів всадити до ваґонів. В половині дороги в Ходорові висаджено нас з поїзду, обробовано до решти і бито кожного із нас

по черзі буками і канчуками. Ми остали без убрання і без чобіт. Наше положення було роспучливе, бо навіть і втікати не було в чім, колиб хто був зважився на це. В дальшій дорозі ескортуючий відділ польського війська побивав нас знову нагаями.

У Львові повели нас зі стації до бригадок. По дорозі польська публика ставала, прозивала нас словами, яких з огляду приличности годі навіть повторити, плювала на нас, підюджувала ескортуючу сторожу, щоби нас на місці повбивала. В бригадках застали ми понад 2000 ув'язнених цивільних й військових Українців обох полів, інтелігентів та селян. Десятки людей сиділо в маленьких клітинах, де й фізіологічні свої потреби полагоджували. Харч складався з брудної чорної теплої води (мала це бути чорна кава!), з напів сирої капуста і куска хліба. Развраз спалися на нас нагаї. Били всіх без розбору, старих, сивоволосих священиків, селян, панів і панночки. Одної ночі привезли до нас з команди львівської жандармерії побитих двох українських офіцерів, які були так страшенно помасакровані, що в очі повмирали. Їх назвиць не тямлю, та між інтернованими було багато, які їх знали особисто. По трьох тижнях побуту в бригадках вибрали з поміж нас полонених 120 старшин і під ескортою легіоністок (для більшої наруги) повезли нас до Перемишля. Ми їхали туди три дні. Цілий цей час ми не дістали ні крихітки страви або куска хліба. Навіть води не можна було напиться, бо хто тільки вихилився за двері вагону, того зараз били нагайками. Та не лише жовнярі, але й залізничники знущалися над нами. З Перемишля повели наш транспорт до Пикулич. Там повсаджувано нас до малих кліток, довгих на 2 м., а широких на 3 м. по 25—30 чоловік в одній. Нікого звідтам не пускали. Їсти не давали нічого. Ми довідалися, що поїдемо до Берестя. Перед виїздом кликали кожного із нас осібно до канцелярії, казали розбиратися до нага, забирали і крали наші остатки, а опися казали вбиратися в приготоване лахміття. Багато із нас було цілком босих, багато без штанів, деякі без сорочок і капелюхів. В такім стані виведено нас на місто. Ми мусіли переходити ріжними вулицями три рази вздовж і поперек, причім багато падало на пів живих з утоми, побоїв і голоду. До Берестя ми їхали 5 днів. Через цілий час їзди нас безвинно били. Ми жалувалися на це перед командантом ярославської стації та дістали від нього відповідь, що жовнярам вільно бити. До Берестя ми приїхали 30 червня. Їсти ніде не давали майже

нічого крім брудної води, званої „чорною кавою“ і трошки рідкої зупи на обід. З голоду люди їли траву, листя з дерев, а навіть терміття. В Берестю лютують пошестні недуги, головню голодовий тиф. Помочі лікарської ні ліків немає. Денно вмирає 40—50 осіб. Багато жовнярів кидається з розлуки в Буг і кінчить так своє життя самовбійством, бо волинь згинуть відразу, чим завмрати поволі з голоду і побоїв в польськїм пеклі. Нас держали в Берестю в підземних казармах кріпости. Ми спали на землі, без соломи, без жадних накривал. Є там також полонені більшовики, та з ними Поляки поводяться краще, чим з нашими жовнярами. Українські підполковники Шеллер і Малік хотіли піти до команданта табору з жалобою та за це вкинено їх до темниці. Найбільше знущався над нами станіславівський польський поручник Лябан. Табір в Берестю призначений очевидно на це, щоби вигубити всіх Українців, які там дісталися. Мені вдалося втечи 7. серпня 1919.

в) Командант 2 полку отаман Іван Одовійчук так представляє відносно й долю полонених і інтервованих: Поручник польських військ Янушевський казав мені розібратися до нага, причім зрабував мені 1100 гривень, годинник і забрав собі частину мого убрання, а то офіцирський і гумовий плащ, в який зараз убрався, причім його помічник бив мене нагайкою по голові, завдаючи мені велику рану на лиці. Мою обрчку здирано мені так пахабно з пальця, що мене зранено. Замість мого убрання дано мені лахміття. В лахміттю заведено мене до села Береми, де вже було більше полонених. Тут був я свідком таких самих знущань над иншими. В присутности польського майора Пігтя кожного обрабовано і бито буками до крови; полонених, які служили при машинних крісах рубано шаблями так, що кожний із них мав на тілі по 5—6 ран. Цих, що втратили прижиттє внаслідок побоїв, відвезено до Золотого Потока. По дорозі зневажали нас у всілякий спосіб, а один фельдвებель бувби мене застрілив, бо вже приложив мені револьвер до грудей, якби не це, що його завізвано в тій хвилі до команданта. Оісля серед знаруг і побоїв замкнено нас до тюрми. В ночі забрапо хорунжому Кузьмі з наказу польського штабового офіцира шкіряні камаші.

Через цілий час транспорту від 11.—16. липня 1919 не дістали ми нічого їсти, а населення, яке старалося нам дещо подати, польська

сторожа відгонувала. По дорозі, передовсім в Станиславові масакрувала нас навіть залізнична служба, біла до безтями. В Перемишлі загнали нас до бараків на Засяню, де командантом був польський поручник Недзвецький. Цей велів нас замкнути в маленьких келіях по 13 і більше разом в сусідстві уступових місць. За дозвіл відчинити вікно келії на годину зажадав від нас вязничний сторож по 100 к.! В цих вязницях була запроторена велика скількість інтернованих світської і духовної української інтелігенції. Поведення з нею було страшне. Перед полуднем о годині 10-ій виганяли їх нагаями з келій, казали їм скакати, повзати на череві і то ще — для наруги! — в супроводі співу українських народних пісень. Хто цього робити не хотів або не міг, того били нагаями. В цім таборі інтернованих в Перемишлі на Засяню застали ми тоді около 20 українських священників, около 150 осіб із української світської інтелігенції, около 30 жінок і дівчат та около 100 селян. В цім числі ми бачили жінки з малими дітьми, малолітніх хлопців, дівчата, інвалідів і старців а навіть одну глухо-німу жінку та інваліда без правої ноги і без обох рук, і т. п. В таборі була окрема сторожа, якої задачею було лише бити дротяною нагайкою кожного, хто її тільки в руки понав. Зараз першої ночі побила вона 75-літнього старця так, що він слідуемого дня ранком помер.

Дня 19. липня 1919 привезли там українську місію „Червоного Хреста“, зложеноу з 4 осіб, яку Поляки всупереч усім постановам міжнародного права держали замкненоу місяць у Львові, а відтак привезли її сюди. Дня липня 1919 зложено із полонених транспорт, на якого чолі поставив командант, польський поручник Недзвецький, двох українських полонених жовнярів. Він велів їм дати синьо-жовті ленти з написами: Петлюра, Петрушевич, Україна і т. д. і наказав їм співати сороміцькі пісні, а коли вони зборонювалися, велів їх бити нагайками. Так воджено транспорт вулицями міста, причім публіка плескала в долоні. В подібний спосіб відправлявано кожний транспорт. Дня 28. липня 1919 привезено нас до Берестя Литовського. Там поміщено нас в двох шонах призначених до переховування саперських матеріалів. Там не було ні прич, ні вентиляції, ні вікон. В цих шонах, вибудованих на просторі 200 кроків довжини

а 150 кроків ширини, запроторили Поляки 5500 осіб, так, що нічо не ставало місця до спання, а перейти серед натовпу взагалі не було можна. Воздух був такий, що ми майже дусилися. Не було там свіжої води так, що треба було пити нездорову теплу воду з Буга зі заразками всяких недуг. Табор окружений кільчастим дротом. Коли ми просили команданта кріпости генерала Іамоту о полегші, заявив він: „Будьте раді, що взагалі живете, коли вам захотілось воювати, то здихайте!“ І дійсно в цім неклі мерли люде як мухи, передовсім із голоду. Давали там два рази денно їсти ось що: рано горячу, брудну, чорну воду, звану чорною кавою, в полудне фасолеву зуну, але цієї зупи було так мало, що половина інтернованих не діставала нічого, а друга половина кидалася на їду мов дикі звірі, щоби хоч трошка її дістати! З голоду зїли (спасли) арентанги всю траву і листя з дерев в таборі. Люди ледве рухалися із місця на місце. Багато із них вже були так обезсилені, що годі їм було підвестися і вижидали смерти, як спасення. В таборі панувала епідемія тифу і червінки. Денно вмирало до 50 осіб, не було ні ліків, ні лікарської помочі. По таборі вешталися польські легіонери і ще тих ходячих трупів побивали нагайками. Образу нужди, бруду, а з тим і рознуки людей, яких обсіли воші і всіляке плюгавство, не годен ніхто зобразити словами.

Одного разу приїхав там на оглядини французький офіцер, але Поляки сказали, що ми більшовики, то він з нами навіть не говорив та відїхав.

г) Поручник українських військ У. С. С. Микола Меркун, який втік з табору полонених в Стпалковій коло Познаня, так описує долю полонених і інтернованих Українців:

Мене полонили Поляки в селі Качанівці коло Підволочиськ разом з полковником Малюком. З фронту перевезли нас до Тернополя і всадили у тюрму. Тут вже було чимало наших полонених, арештованих і інтернованих. Всі сиділи всуміш. По кількох днях т. с. 16. червня 1919 вивели нас із тюрми для дальшого перетранспортування, бо наші війська наближувалися під Тернопіль. О год. 10 тій перед полуднем прийшла ескорта польських жовнярів, які кинулися по наших комнатах, щоби зганяти нас на подвір'я тюрми. Тут воши гнали всіх мимо цього, що з огляду на лихе приміщення багато людей тяжко зацедужало. Я наведу назвища хорих лише з одної моєї ком-

нати: четар Петрівський, хор. Чайківський і проф. Івашкевич. У них горячка доходила до 40 степенів та неважаючи на це, польські жовнярі на приказ свого команданта зігнали їх з ліжок. Були між ними й жінки з малими діточками і всі вони мусили йти з транспортом. Їх спазматичні плачі і обмороки викликували не спочуття, а ще брутальніше поведіння з боку польських жовнярів-бандитів. Нас повезли в напрямі Золочева. Тяжко хорих несли наші люди позаду. Зараз на передмістю стрінулися ми з польськими похастунками. Жовнярі били нас прикладами крісів і домагалися, щоби нас всіх вистріляти. Цивільне польське населення обкидало нас камінням і усім, що лише йому у руки попало.

Дальше почали польські жовнярі з ескорти обдирати кожного з нас із чобіт, одежі і грошей так, що в короткім часі багато з нас (між ними і я) опинилися лише в біллу, без одежі і обуви.

Заки ми дійшли до Озирної, померло 8 людей з транспорту. Труни оставлено при дорозі. Їсти не давали нам нічого, а навіть води не дозволяли напиться. Дня 17. червня 1919 ранком ми доволіклися до Золочева, де держали нас на площі перед „Соколом“ 8 годин, щоби дати змогу військовим і цивільним знущатися над нами.

О 3-ій годині пополудні 17. червня прилучили до нас ще золочівський транспорт 800 людей і попровалили на залізничу стацію звідки ми відїхали в напрямі Львова в товарних вагонах по 50—60 душ в одному вагоні крім ескорти. Другого дня т. е. 18. червня 1919 ранком заїхали ми на головний дворець Львова. Яких 10 мінут пізніше заїхав на стацію польський транспорт 28. п. п. і немов нарочно остановився на шляху рядом з нами. Зараз почалися ходження польських жовнярів по наших вагонах і побивання „гайдамаків“. Польські залізничники ходили також по всіх вагонах і придивлялися кожному із нас з окрема, шукаючи за знайомими їм „злочинцями“. Між инними увійшов до нашого вагону один залізничний інжнір, — як я дізнався опісля: Кшиштофович — і пізнав між нами інжніра Малішевського. В цьому моменті визвірився Кшиштофович і так, між иншим, сказав до інжніра Малішевського: „Ty skurwy synu, toś ty skazał na śmierć 18-tu Polaków w Złoczowie których żywcem zakopano w ziemię. Jeżeli bym miał rewolwer, zastrzeliłbym cię jak psa“.

По цих словах вийшов із нашого вагону і відтак якийсь час балакав з польськими жовнірами, які стояли біля нашого поїзду. За хвилину ціла юрба польських жовнірів кинулася до нашого вагону і стала розшукувати: „Gdzie jest skurwy syn sędzia?“ Жовнірі з ескорти вказали на інженіра Малішевського і зараз безчисленна скількість нагаїв поспалася на голову п. інженіра; під ударом нещасний повалився на поміст вагону. Та ще й тепер били його жовнірі нагаями і копали чобітьми. Роззвірена товпа, що не могла вже поміститися у вагоні, зажадала, щоби виволікти нещасного із вагону. Жовнірі це й зробили. Товпа обкладає тепер дальше побоями безталанного, копала ногами й щойно тоді, як інженір Малішевський втратив притомність і не давав знаку життя, вкинено його назад до нашого вагону. На щастє їхав з нами санітарний четар Равсе, котрий заявився п. Малішевським і через яких три години привів його назад до життя. А треба знати, що інженір Малішевський ніколи в Золочеві як суддя не урядував і стояв оногодік всякої політики. Ми все стояли у Львові і щойно коло години 4-ої післяполудня виїхали ми дальше в напрямі Кракова. На кожній залізничій стації вже ждали на наш транспорт люди, цікаві побачити Малішевського, одержуючи заздалегідь телефонічно відомість, що він їде. Приходили військові і цивільні залізничні урядники, вищі і нищі, старі і молоді, панночки і всі лише опльовували нещасного, що в калужі крові нанів живий лежав на помості вагону, а дехто й копав його ногами. Тому, що люде нічого не їли, а у вагонах було немов у найбруднішій стайні, кинулися серед нас недуги. В Ярославі винесли 30 людей до шпиталю, відтак в Кракові 140 людей, а заки ми прибули до табору — нових 100 людей занедужало. По дорозі померло 64 осіб із нашого транспорту. У табір в Стшалковій ми прибули щойно 24. червня. Дня 25. червня 1919, коли нас ведено із баці, завівзав польський підпоручник Малішевський, адютант команданта табору до себе інженіра Малішевського і на наших очах знову яких 20 польських жовнірів, що стояли біля названого саме підпоручника, кинулося бити інженіра Малішевського нагаями куди попало, спершу одітого, а відтак здерли з нього одіж і били по голім тілі. Не вчислюючи копяків, дістав інженір Малішевський кількадесят нагаїв, причім зломли йому чотири ребра, вибили праве око і так

змасакували, що ціле тіло інжиніра Малішевського вкрилося одною страшною раною.

д) Семен Кузьми розказує, що попав в полон 22. мая 1919. Польські жовнярі обдерли і обрабували його і скованого завезли до Турки. 4 дні держали його без їди. В дорозі до Берестя Литовського був з прочими транспортованими предметом паруг і зиущань з боку цивільних Поляків, найбільше в Ярославі. Одного українського полковника з придніпрянської України, як хорого зі шпиталю в Станиславові, побили польські жовнярі палками, викрикуючи: „То за Львів!“ Почин до цього давали самі польські старшини, які завзивали своїх підчинених до розстрілу кожного Українця на місці.

Раз зібрали польські пости по вечері українських офіцерів і священників і приказали їм танцювати і співати а самі із нещасних глузували. Транспорт арештованих завезли до Сокаля, де задержався до вечера. Голодні люде звернулися карткою до українського Комітету Допомоги, який по довгих заходах в команді дістав дозвіл принести їм дещо поживи. Та ціла допомога (хліб, папіроси і пр.), пропала в руках польських жовнярів. По дорозі в Ковлі знов обрабовано інтернованих і полонених. Жалоб не позваляли вносити. (Свідок С. К.)

Табори інтернованих і полонених.

Для доповнення ілюстрації, як Поляки стремлять систематично до вигублення всеї української інтелігенції та свідоміщих селян та взагалі до вищнення українського народу, хочемо описати кілька таборів полонених і інтернованих на основі опису очевидців, які в таборах довгий час перебували й пережили там тяжкі лихоліття.

Запримітити треба, що арештованими, інтернованими і полоненими Українцями є також переповнені всі галицькі судові в'язниці, в яких їх трактується не як людеї, що остають в слідстві, але багато гірше чим засуджених за злочини злочинців, тому то гинуть вони там як мухи з голоду і різних поместий. Інтерновані і полонені приміщені є крім того всуміш по різних таборах — давніщих австрійських або московських тюрмах і таборах для военных полонених або для арештантів, — а то Львові, в Перемишлі, в Пикуличах під Перемишлем,

в Домбю під Краковом, у Вадовичах, у Висничу — усе в Галичці, а крім цього в Модліні, в Дембліні, в Щинюрній, в Повйонзках біля Каліша, у Варшаві, в Берестю, в Томашові, в Холмі, в Грубешові, у Володаві, в Бялій, в Більску, в Соколові, в давній російській імперії, а накінець у Стшалковій у Познанщині.

І. Табор інтернованих і полонених в Домбю.

(По зізнанням очевидця, який там пересидів півтора місяця.)

„Є це великий, три кілометри від Кракова віддалений давній австрійський табор воєнно-полонених, в яким вчасі війни було приміщених около 12.000 полонених Москалів, а опісля Італійців. Тепер приміщено там кільканадцять тисяч інтернованих і полонених самих Українців.

Цілий комплекс бараків, переважно деревляних, оточений високим парканом і кільчастим дротом в 4 ряди. Довкруги паркану з обох сторін, а також в середині табору між бараками є густо поставлені сторожі. В поодиноких деревляних бараках, призначених для приміщення інтернованих селян і полоненої мужки, без вікон і вентиляції, на деревляних причах без соломи і постелі, на голих дошках в двох рядах, один над другим приміщені по 100 і більше осіб в цім самім переділі. В переділах, з яких інтернованим виходити не вільно (при кожнім бараці стоїть сторожа) в літі нагус неможлива духота, в зимі докучливе зимно. Інтерновані і полонені пообдирані, голодні, зі запавшими щоками, ледви порушуються, виглядають як трупи. Їх денна їда складається рано з одної хохлі чорної теплої води, яка має представляти чорну каву, з одної чвертки чорного хліба, а в полудне з буракової або бруквової зупи з вивареними в ній бруквами; иншої страви не дістають. Тож не дивниця, що люде примирають з голоду, а п'ятистий тиф і червінка поширюються в такий застрашаючий спосіб, що щоденно вивозять з табору по кількадесять (30—40) трупів; хорих вивозять до шпиталю в Кракові, де також велика частина із них гине. Інтернована інтелігенція, а є між нею посли, університетські професори, кривошани, декани, священники, всякого роду урядники, адвокати, лікарі, професори, властители дібр і полонені українські офіцери. Нікому з табору виходити, ані до табору входити не вільно. Всякі відвідини і комунікація зі зов-

нішим світом виключені. Почта підлягає строгій цензурі, часописів не допускається. Ригор в таборі тюремний, за найменчу дрібницю запроторюють до осібної арештантської келії. За втікачами сторожа стріляє, а коли кому вдається втечи, то хіба завдяки польській продайности; в часі довгого сидження подерлося інтернованим білля і одіж так, що ходять в лахміттях! З інтернованими і полоненими, які сидять там всуміш однаково трактовані, поведення крайню жорстоке. Крім кількох одиниць всі прочі, а є їх кільканайцять тисяч, не мають ні одного сотика, тому, що команда табору відбрала усіх гроші. Тож при таких харчі, як вище подано, всі вони засуджені є на повільне видіння і смерть, яка там розгостилася на добре, забираючи що раз то нові жертви. Із числа інтернованих і полонених в Домбю, беруть Поляки деяких як робітників на роботу до Кракова, згортати болото, товчи каміння, замітати вулиці і т. п. де цюковане шовіністичними, вшехпольськими часописами населення, зневажає їх і висміває.

Дня 3. червня 1919 справили польські жовнярі залоги в таборі в Домбю погром на Українців, побиваючи більше як 700 інтернованих та полонених прикладами крісів, нагаями та залізними прутами. Було це так: Командант табору, польський сотник Кроковський (перед війною суддя в Сокалі), прикликав до себе польських жовнярів і заявив їм, що можуть аж до вечора слідуєчого дня погуляти собі в таборі т. є. безкарно бити інтернованих і полонених Українців. Вечером цього дня появилися в таборі, ще перед нічним сигналом, збільшені польські патрулі. В руках кожного польського жовняра находився залізний прут або плетена нагайка. На подвірю проходжувалися полонені. Поляки кинулися на безборонних людей та почали їх немилосерно бити. Ще в пізну ніч ходили польські патрулі по бараках та знущалися над полоненими. Навіть жінок не пощадили, а вдерлися до кімнати, в якій вони спали, і ляяли їх та обиджали. — Другого дня продовжали Поляки погром і тоді дуже важко побили українського старшого десятника Москалевича.

Повище представлені відносини в Домбю є одначе в порівнянню з умовами в інших таборах о много ліпші. Ці „ліпші“ відносини у Домбю є цього роду, що навіть вшехпольський часопис „Лвостровани Курієр Подзєсни“ з 29. вересня 1919, уважав вказаним забрати в цій справі голос протесту та звернути увагу польського загалу

і польських властей на це, що сидять там різні люде цілими місяцями (а деякі вже близько цілий рік), не знати ізза якої провини і за що. Бо треба знати, що нікого з інтернованих навіть не переслухано та не ведеться проти нікого ніяких доходжень.

Під теперішню пору знаходиться в бараках ще около 6000 інтернованих і полонених Українців, між якими є цивільних інтернованих інтелігентів 250 (в цім числі 26 жінок), далі залізничників різних степенів около 200, інтернованих селян є 2164, полонених селян жовнярів 360 і т. п. По званню сидить там 23 священників, 71 різних урядників (між тим 21 судовиків), 5 вільного звання (адвокатів), лікарів і нотарів, 5 гімназійних професорів, 84 народних учителів і т. д. З чільніших громадян сидять там ще досі адвокат і бувший парламентарний посол Др. Загайкевич, директор Александер Ярема, контрольор М. Кебузіяський, професор Андрій Сабат, директор Ізидор Білиньський, надревідент О. Юрчинський, суддя Александер Колодїй, радник Омелян Підляшецький з жінкою, парох і бувший парламентарний посол о. Стефан Опішкевич, крилошани і декан о. Андрій Бенцін, парох о. С. Кульчицький, парох і декан о. Григорій Мороз, ігумен О. О. Василян о. П. Котович, парох В. Венгрінович, парох К. Костецький, інжнір П. Дзюбинський, властитель дібр І. Жуковський, властитель реалі. Т. Будзиповський, нотар Ал. Свистун, суддя З. Турянський, рахунковий радник І. Стронський, управитель школи К. Целевич, ревідент залізничий М. Рудинський, салін. радник М. Велькопольський, парох і декан о. Я. Косоноцький, властитель реальности і бувший посол Антін Старух і т. д.

2. Табор інтернованих і полонених у Вадовичах коло Кракова.

В цім вибудованім для воєнно-полонених таборі, в однім із найгірших бувших австрійських таборів, сидить тепер около 15.000 інтернованих і полонених Українців. Їх приміщення і положення є ще о много гірше чим в Домбю, бо всі бараки там нужденні, деревляні і без вікон; в них в літі невиносима горяч, в зимі старший холод. З інтернованими і полоненими поводяться там ще гірше чим в Домбю. Сторожа побиває інтернованих і полонених, а був навіть случай, що одного полоненого, сторожа без причини пробла багнетом на смерть. Українського стрільця Шаповала

вбила там польська сторожа підчас роздачі обідів залізним прутом, призначеним до чищення кріса, що навіть перевірила одна місія. Між інтерпованими знаходиться одна українська санітетка, яка мусіла ходити в штапах, бо польські легіоністи обдерли її до сорочки. Відносини санітарні там не можливі, нестаче всякої лікарської помічі, тому люде мруть масово. Морення голодом в таборі дійшло вже до того, що один хліб давали на п'ять осіб, відтак на шість, а вкінці не давали нікому ні куска хліба. За те для „забезпечення проти бунтів“ поставили довкруги бараків кулеметів.

Від вошей, блощців в таборі аж кишать, а нестача постелі і незмішання білля та безнастанний голод стали причиною заразливих недуг (пятистий голодовий тиф), які щоденно поривають кількадесять жертв. Одного разу не дозволено інтерпованим за кару виходити довший час із бараків так, що вони мусіли навіть свої природні потреби заспокоювати у нутрі бараків — у шальках на їду. (Свідок П. Р.)

3. Табор інтернованих і полонених в Берестю Литовським.

Найстрашніший за усіх це табор в Берестю Литовським. Табор міститься в старій, страшній вже своїм виглядом тюрмі з часів московського царату, і в тзв. Шопи-Буг, дряхлих, примітивних бараках, які підчас війни служили австрійській армії за склад саперського матеріалу.

Відносини в берестейським таборі страшні. В твердині харч недостаточний, недоварений, без соли і неживий. Що дня вмрає близько 20 людей. Санітарні відносини нечувані, — хворі, навіть з заразливими недугами, лежать біля здорових. Полонені, знаючи, що воді не так скоро їм діждатися, благають смерті, щоб тільки скінчити ці муки. Відділ для старшин не крадій за інших. Без води, кімнати пехарні і вогкі, воздух гнилий аж дусить. — Одного разу заїхала до табору в Берестю місія американського Червоного Хреста, щоб розглянутись в тутешніх відносинах. В імені усіх полонених виступив один старшина, та жалівся на страшне положення і муки, які переходять полонені в цім таборі. Вислідом цієї жалоби було поліпшення харчу на протязі одного тижня. Та польські жовнири криваво піметилися на згадаім старшині. Вони його так довго били аж ціле тіло куналося в крові, а опісля горючі рани посинали сіллю, — „щоб задержати кров“. На пів мертвого кинули ще й до рова. Що опісля з старшиною сталося, годі було дізнатись.

Про відносини в Шопи-Буг розказує б. полоненні український старшина І. О. ось що :

„До Берестя ми приїхали 23-ого липня. Нас не хотів прийняти задля браку місця жаден другий табір — ні в Варшаві, ні в Івангороді, ні в Щипюрні, ні табори в Познанщині, отже відставлено нас до новоназначеного табору в Берестю т. зв. Шопи-Буг. Ця шопа, це комплекс довгий на 200, широкий на 150 кроків. На ній стоять 2 більші й 1 менша шопи, які служили за австрійських часів на склад саперських матеріалів, отже бараки є голі, без долівки, без провітру й вікон. Стоять вони над самим берегом Буга. Перед першим малим баракком є лятрина, призначена для цілого табору. Перша шопи поділена на дві частини. Одна призначена для офіцерів, друга на шпиталь. Дві дальні призначені для мужви. На цій окрайці землі сидить збита маса 5500 людей. Сидять всі просто один другому на шні. Прохід немислимий, бо колиб вийшли з бараків всі параз, то не стало б місця. Воздух страшний. Ми просили команданта табору польського підпор. Зборовського зі Львова, щоб усунув нас з нашого бараку, який находився на 3 кроки від лятрини, але безуспішно. Страшнішою звірюкою в людській тілі його помічник — польський підпор. Бренер. Води чистої нема ніде. Табор увесь обікований дротом. Тому приходиться пити воду з Буга, яка в цій місци занечищена калом й відливками з лятрини. В бараках нема жадних приг до снання ані клантика соломи. Усе снить покотом на сирій землі. Раз зявився в таборі командант твердий ген. Шамота. Ми прохали його о полегшу, на що він відповів: „Будьте вдоволені, що живете! Ви пощо билися? Коли вам эле, то здихайте й так! . . .“ І справді гинуть нані люде в тім пеклі скорше, чим мухи. Перш усього від голоду. Їсти дають два рази на день. Рапо тепла вода звана чорною кавою, після полудня горохова зупа. Та зупи дають так мало, що половина арештантів не дістає нічого а друга половина ханає немов звірата по пару горошків прямо в рот. Як ми прийшли до табору, всюди ще зеленіла трава й листя на деревах. Тепер з них ні сліду. Люде повискубували траву зі землі й пообривали листя з дерев та поїли. Всі повиспажувані, ходять немов живі трупи зі западеними лицами й очами. Багато вже обезсилених до такої ступені, що не може піднятися з барлога й тільки серед мук жеде на смерть, як на спасенне. В таборі царить страшна

епідемія тифу, горячки й червінки. Денно вмирає приблизно 50 людей. Нема жадних ліків ні лікарської опіки. Між полоненими є 2 наших медиків та вони безсилі. Одно, що роблять — це переносять найтяжче хорих до т. зв. шпиталю, який віддалений від других бараків на кількадесят кроків й ту хорі догасають. По таборі ходять польські жовнярі й побивають тих напівживих трупів в лахміттях пагайками. Всюди роздаються проймаючі крики божевільних, яких ніде не вивозять. Рента сидить по кутках на пів года й безвишино оббирає себе з насікомих, якими люде обсіпані немов порохом. Справді картина гідна уяви Данта. Раз прийшов оглядати наш табір якийсь французський полковник та Поляки сказали, що ми більшевики, отже він не хотів з нами говорити, махнув тільки рукою й пішов. Також сповістили нас, що має приїхати до Береста американський делегат Морґентав. Ми вписали розсучливе письмо до наших американських земляків з проханням о поміч, о білля, але чи воно дійшло їх рук не знати, бо письмо пішло до таборової канцелярії, яка певно його знищила. Нема сумніву, що коли наші представництва й культурна суспільність світа не вступляться за нещасними жертвами польських кровопійців, то до 2-ох місяців не остане живим в таборі ні один чоловік.“

В наслідок інтервенції американської місії табір цей мав бути розв'язаний, та Поляки знехтували, як звичайно, цей крок американських представників і табір існує далі і далі тисячі неповинних Українців переходить невольні муки, які завдають їм польські „нацифікатори“ Східної Галичини.

В берестейськiм таборі згинуло за час від 27. липня до 4. жовтня 1919 р., себто за 38 днів з голоду тифу і побоїв 724 приміщених там Українців.

4. Табор для полонених і інтернованих в Перемишлі і в Пикучах під Перемишлем.

В Перемишлі є перехідний табір для інтернованих. В ньому держать інтернованих через кілька неділь, сортують їх, а відтак відсилають до різних постійних таборів в Польщі.

В перемишкiм таборі панують страшні відношини: Люде гиснутья мов оселедці, недужі на заразливі хороби помішані разом

зі здоровими; харч дуже лихий; рано щось в роді чорної кави, в полудне гнила капуста або бураки, або стухла фасоля, вечером знова чорна кави; дешно два малесенькі кусики цвібаку місто хліба. Люде, котрих довозять з дому поживу, ще держаться, але ті, що походять з подальших околиць і нічого не одержують з дому, виглядають як трупи і не веслі держатися на ногах. (Свідок А. В.)

Перемиські Українці із публічних складок доставляють обід для інтернованих, однак польська сторожа не допускає пань до розділу поживи; польські жовнярі перебирають принесену їду і піби розділюють, а на ділі самі дуже часто зїдають принесені страви, а інтернованим не дають нічого, або лише дрібну частину. (Свідки Б., К. О.)

Ще страшніщі відносини лапують в таборі полонених в Пикуличах під Перемишлем, де приміщено поверх 20.000 Українців полонених і інтернованих. Сплять вони там на голій землі, а ширячийся в застрашаючий спосіб тиф, забирає щоденно по кількадесять жертв (20—80). Крім зупи з гнилої яриши не одержус ніхто иншої їди. Пикулицькі селяне не можуть дивитися на цю нужду і злуцання, але помогти не можуть, бо сторожа нікого тамтуди не выпускає. Мужиків, які дня 25. серпня 1919, в часі переводження інтернованих до табору на Засяню, хотіли подати їм по дорозі трохи хліба, польські легіоністи побили.

Польські жовнярі і старшини побивають в страшний спосіб інтернованих. Нема майже ні одного, котрого-би не бито. Деяким дають щодня по 25—50 буків. Надто побивають прикладами, залізними палками або й кулаками.

П. С. Г. бачила, як в передпокою команданта табору один старший десятник вдарив інтернованого залізою палицею по голові так сильно, що цей упав без памяти. П. Г. зімліла на цей вид.

П. С. бачила, як командант табору, поручник Недзвецкі, вдарив кілька разів в лице посла Тершаківця за це, що він хотів подякувати українським паням за принесення їди інтернованим.

Найбільше жорстоко поводитися з українськими полоненими і інтернованими в перемиській таборі отсі члени польської армії: підпор. Недзведзкі, хорунжий Недзведзка, старший десятник Вйонцек, десятник Лукасевич, капраль Іетчинські і стр. Августін.

При кінці червня 1919 привезено до Перемишля інтернованих зі Самбора. Через цілу ніч катовано їх так, що інтерновані в сусіднім бараку священники не могли цілу ніч спати ізза крику като-

ваних жертв. (Свідки Р. з С., П. з. Б., В. з Х., А. В. з Р. М.) На другий день виділи в бараку цих скатованих в калюжі крові. Точні дані так катування полонених в цім таборі можуть дати С. С., Т. Г., Р., П., А. В. і інші інтерновані, котрі були приміщені побіч бараку, в яким катовано інтернованих.

В бараках у Бакоичцях коло Перемишля уживається інтернованих до тяжких робіт. Попри це їх відживлювання дуже лихе. До тяжких робіт силується інтернованих побоями. Через це багато із них згнуло.

Свідок Р. з Р. оповідав, що бачив за плотом три побиті трупи, які лежали там кілька днів.

При кінці червня 1919 воджено вулицями Перемишля около 70 українських офіцерів, взятих в полон коло Золочева. Всі були обдерті і побиті: більшість була навіть без сорочок; многі були босі; прочі в зовсім подертих черевиках; деякі були навіть без шапок; їсти не діставали вони через кілька днів, купити не могли, бо всі гроші їм відібрано.

В другій половині червня 1919 було в перемишлькім шпиталі около 50 офіцерів, які здорові дісталися до полону, однак в таборі полонених побито їх так, що поломано їм кости і порозбивано голови. Між ними був сотник Ц. з Добромиля побитий так, що не знати, чи подужає. До нього дісталася у відвідини його сестра з Добромиля і бачила при цій нагоді і прочих побитих. Пані з „Комітету помочи“ старалися занести біля цим нещасливцям, однак їх не допущено.

В Пикуличах біля Перемишля знаходяться в 4 шпитальних бараках українські полонені та інтерновані, які лежать тільки на голій брудній землі, без чоґонебудь, щоб могли покласти під голову, без ніякої лікарської або санітарної ошкі, без світла, в подертому брудному біллу або таки зовсім без нього. Щодня вмирає 50 людей і лучається, що трупи остають і по 2 дні між живими. Це саме діється і на Засяшу в бараках давнішого австрійського 10 п. п. В бараках вибухла епідемія тифу, на яку щодня вмирає по кількадесять людей, а у військовому шпиталі знаходиться по часописним вісткам 1800 недужих на тиф.

5. Табор інтернованих і полонених в Стшалновій.

В таборі було 26. липня 1919 поверх 10.000 людей ріжних народностей і полів, з того около 5000 Українців. Всі майже босі і голі, або обдерті в одному біллу. Вигляд усіх дуже марний тому,

бо пожива крайню нужденна: рано і вечером несолоджена чорна вода, що називається кавою, а на обід ячмінна каша без ріжничці для мужви як і для старшини. Приміщені є всі в бараках викопаних в землі і накри-тих дошками, крізь які протікає дощ і заходить вода до середини бараків. Тому й не диво, що в таборі було дня 26. липня 1919 поверх 3000 хорих на голодовий і п'ятистий тиф або на еспанку. Всі жовнярі, що повиняють вартову службу в таборі, крім зброї носять все нагаї з телефонічного дроту, якими б'ють без милосердя наших людей за нізачо. Мені приходилося — розказує очевидець — щоденно після обіду бачити, як польські жовнярі під проводом свого старшини, польського підпор. Маліновського, виконували езекуції над нашими людьми: Всі мусіли ставати в ряд, хто мав штани мусів їх спускати і по черзі підходили до підпор. Маліновського та клялися перед ним на землю; згаданий поручник ставав йому лівою ногою на ший, а правою держав нагайку і бив. Рівночасно з правої сторони битого стояв польський жовняр з приложеним до голови револьвером, щоби битий не кричав. З початку ми не могли дивитися на це, так, що багато з наших старшин зміло на сам цей вид.

Наслідом таких тортур багато наших полонених має ціле тіло покрите чорно-синіми плямами. Крім цього кожної ночі стріляють польські стійки (пости) прямо в бараки, наслідом чого щоденно раняють 5—6 людей, які ізза нестачі лікарської опіки вмирають.

Українська „Місія Червоного Хреста“, яка звиджувала повище описані табори інтернованих і полонених і перевірила правдивість вище поданих дат, не могучи ніяк досягнути дорогою інтервенції у польських властей поправи цих страшних відносин, оголосила висліди своєї поїздки в часописах і внесла крім цього меморіал до польського правительства у Варшаві і до президії „Польського Червоного Хреста“. В меморіалі просить комісія в імя засад гуманности і культури о інтервенцію та видачу розпорядків в ціли поправи положення полонених і інтернованих. Вказує на знущання в часі транспортів, в таборах і в'язницях, а навіть в шпиталях, та звертає увагу, що інтерновані та полонені, які по розпорядку міністерства для військових справ давно повинні бути звільнені, досі знаходяться у в'язницях і таборах в числі кількадесять тисяч а то в бараках і в'язницях у Львові, Станиславові, Дожбу, Вадовичах, Вісничу, Сгналковій, Щипюрні, Берестю Литовським, Перемишлі, Пякуличах і

щитаделі Модліна. Вигододжувані цілими місяцями, обробовані в часі транспорту з одежі і грошей, побивані, серед найгірших гігієнічних та апровізаційних відносин, западають нещасні арештанти на епідемічні недуги, гинуть тисячами по шпиталях і в'язницях, або виходять каліками на ціле життя. Табори стають розсадниками п'ятнистого тифу і туберкульозу, які загрожують поширенням по цілім краю. Місія подає, що крім тисячів передержуваних в концентраційних таборах, тисячі сидять по в'язницях. Подає між иншими, що: 1. в'язниця в Бригідках у Львові, призначена для злочинців, тепер призначена є пібито як переходовий пункт для інтернованих, а на ділі вони остають там по кілька місяців без переслухання. 2. У в'язниці полевої жандармерії у Львові поміщено інтернованих у пивницях. Польські легіоністи Вішніці і Сьвіґот побивають людей (священників, офіцерів і прочих інтернованих інтелігентів) по лиці прикладами крісів так, що лице пухне і шиє, заковують теж в кайдани. Відпорушняць „Червоного Хреста“ не допускається. Переповнення таке, що в кімнаті о просторі 36 квадратних метрів міститься 40 осіб. Пожива дуже лиха і недостаточна. 3. У Віснїчу, у в'язниці призначеній для найтяжчих злочинців, приміщено інтернованих в найгірших вогких кімнатах, між злочинцями, що їх ще зневажають і обкрадають. Чотирнаїцятьлітніх хлопців, учеників гімназії, вживається до тяжких робіт. Життєві умовини там гірші, чим для злочинців. Не вільно там діставати ні зі зовні поживи, ні купувати поживи, ні приймати відвіди, ні читати книжок або часописів; за це все служба побиває немилосерно. 4. Місія представила вкінці образ невиносимих умов життя полонених і інтернованих в таборах, образ, схожий з нашим повищим описом.

На доказ цього, що в нашім описі нема пересади та, що ми не представили за чорно умовин життя наших полонених і інтернованих, нехай послужить голос польського часопису, який хіба не має наміру власний народ несправедливо оклеветувати. Під наголовком „Табори полонених“, поміщує варшавський „Роботнік“ з дня 16. жовтня 1919 в числі 339 статтю, яку у виїмках подаємо дослівно:

„Відносини, які напують в таборах для полонених в Модліні і Берестю Литовськім переймають жахом.

Табор для полонених в Берестю литовськім — це гидь, це ганьба для польської держави. Умовини в берестейських „Бугшонах“ або у форті Берґа можуть до розпуки довести видця. В Бугшопі приміщено

Українців. Це давні табори і російські хліви та бараки, построєні Німцями, в деяких не має навіть т. зв. прич або дощок, тільки долівка, це приміщення бранців. Про солому нема й бесіди, долівку вистеляють полонені бадиллями та бодаччям. Вікон не має, одвірки навіть понищені.

Ці умовини в злучі з голодованням (денно $\frac{1}{3}$ жовнярського хліба й трохи брудної води), голодованням, якого розміри більшали ізза крадіжи військових функціонерів (кількох офіцирів і підофіцирів, які тепер сидять в тюрмі, спроневірило около пів міліона марок), витворили з табору полонених прямо табор трупів. Два місяці тому з табору, що числив коло 6000 полонених, виносили кожного дня 50—100 трупів. Розпаношилася тоді дезинтерія, яка вбивала виголоджених. В одному місці при епідемічному шпиталі, трупи лежали около три тижні непохоропені, так, що щурі їх пообгризали. Померших хоронять так мілко, що тіла вистають із землі, — наслідом чого дезинтерія й тиф постійно ширяться так, що самі жовнярі, які повинять службу в таборі постійно переносять заразки недуги до своїх відділів. Так, як тепер виглядають українські бранці в таборі, можна собі уявити тільки смерть. Деякі й говорити не можуть. Не сходять їсти — чому? Бо ці вже й не ворухнуться і до смерти, — так вони обезсилені. До одного з них приїхала ньєнка зі східної Галичини — говорить по польськи, бо Полька. Син її лежить на бодаччу на кам'яному тоці в таборі, де вітри гуляють. Очі стоять стовном, зуби вищірені . . . „не хорій, горячки не має“ . . . Ньєнка сидить біля нього наче закамешла, безрадна — щож має робити? Там знову дружина — привезла харчі чоловікови. Ледви з великим трудом допросилася дозволу, щоби в табор увійти, бо тяжко туди дістатись . . . Зів і . . . помер!

Коли всі виходять з табору за їдою і стають рядом — справжній похід смерті.

Голодні і померзлі. Бються і вивертають цих, що товпляться в кухні над викиненою жовнярами лушпиною. Їдять чорні ягоди з дикого бозу, навіть траву. Вибирають нестравлені зерна з кінських відпадків і печуть їх з лушпинями.

Вночі дροжать зі студени, бо тільки нужденне лахміття і власна шкіра криє їх кости. Кілька разів розложили вогонь в таборі, то жовнярі розігнали їх кольбами, а вогні погасили, бо від диму „можна трупом

впастися". Ледви йдуть, коли на приказ мусять йти, оправдуються, що годі їм скорше йти й дістають за це кольбою. А бють жовнярі здорово, бо й щож з нього, „коли і так не поживе“. Деколи просять такий: „вбий, папочку, остогидло голодувати“. Від ударів кількох умерло, — за слабі були, не видержали. Познаньчик — плутоповий постійно ходить з палкою, бе, де понаде, ту трафить в голову, там в очі, — кільком навіть очі повибивав. З розпуки кількох ско-чило в Буг, де потонули, кількох підрізало собі горло.

Страшне!

Були там комісії з польського сойму, мала наступити поправа відносини. Кількох злочинців увязнено, а коли вдруге мали зачатися доходження, скоро зроблено порядок; та попри те требають дальше ці страшні відносини, а з приходом зими вони ще погіршаться. . . .

Час, щоби засуд і кара за ці злочини не обмежилася на словах, час це лихо передати прилюдному осудови.“

III. Нищення майна. Реквізиції. Рабунки.

В часі окупації Східної Галичини польськими військами, а й тепер ще даліше намагаються Поляки зовсім вищипити матеріально українське населення, а то в цей спосіб, що палять його майно, ба навіть цілі села, реквірують, рабують. Нема ні одного українського села в цілій Східній Галичині, якеби не було Поляками вирабоване, чи то дорогою т. зв. безплатних реквізицій, чи простих рабунків. Забрапо селянам збіже, худобу, мертвий інвентар, а навіть білля, обуву та одіж, так, що з надходячою зимою люде по селах стали майже голими жebraками. Для приміру подаємо:

I. Польські війська спалили без причини між иншими:

1. В селі **Бортятин** (коло Судової Вишні), спалили польські війська на приказ польського поручника Абламовича 96 господарств. (Свідки К., В. і К.)

2. В селі **Бабина** (повіт Самбір), спалили польські війська нарочно без причини кілька господарств (як Кузьбіді).

3. В селі **Бартатові** (повіт Городок), спалили польські війська 10 хат без причини і заборонили людам ратувати при пожежі. (Свідки Д. В., А. М., С. К., О. М.)

4. В селах **Демянів** і **Пуків** (повіт Рогатин), **Заболітці** (повіт Броди), **Камінне**, **Рибно**, **Гаврилівка** (повіт Надвірна і Станіславів), спалили польські війська майже всі господарства і обрабували цілі села. Це саме зробили в селах **Грушна**, **Слобідка** (повіт Товмач).

5. В селі **Котівці** (повіт Гусятин), спалили польські війська майже всі господарства. Коли село горіло, Поляки заборонили гасити вогонь. Та коли мимо цього Іван Черинш 70-літний господар і його син Ілько Черинш хотіли гасити вогонь, приарештували їх, тяжко побили і вивезли кудись так, що не знати навіть, де вони знаходяться. (Свідок В. Ч.)

6. В селі **Коблянська Воля** (повіт Старий Самбір), спалили польські війська 27 господарств без причини, а за втікаючими від огню стріляли. (Свідок Д. Ц.)

7. В селі **Корнях** (повіт Рава Руська), спалено кільканадцять хат без причини.

8. В селі **Команча** (повіт Сянік), спалили польські війська парок 8 хат, а в **Щавнім, Туринську, Прилуснах** і інших громадах по 8—10 господарств. Шкода виносить около 3 мільонів корон.

9. В селі **Новосілки** (повіт Перемишль), спалили польські війська 30 господарств.

10. В селі **Путятинці** (повіт Рогатин), спалили польські війська без причини 27 господарств.

11. В селі **Радиничі** (повіт Мостиска), спалили польські війська дня 21. марта 1919 на присілку Халупки 8 господарств, а ціле село обрабували й знищили. Живцем згоріло тоді 9 осіб. (Свідок: А. В.)

12. В селі **Савалусни** (повіт Бучач), спалили польські війська дня 5. червня 1919 нарочно господарство Кипріяна Барана, спричиноючи йому цим шкоду на 20.000 корон.

13. В селі **Селисна** (повіт Перемишль), спалили польські війська 37 господарств; в часі пожежі гнали у вогонь діти.

14. В селі **Торки, Яксманічі і Медина** (повіт Перемишль), спалили польські війська більшу скількість господарств. Це саме вчинили вони в селі **Соноля** (повіт Мостиска).

15. В селі **Тисовець** (повіт Сколе), спалили польські війська нарочно без ніякої причини майже ціле село зараз після свого приходу, щоби, як казали, легше знайти дезертирів. В часі пожежі стріляли до людей, які втікали від вогню. Селянам згоріло тоді ціле майно так, що вони мешкають тепер в підземних ямах і терплять голод. (Свідок М. Ф.)

16. В селі **Чернява** (повіт Мостиска), спалили польські улани 3 полку, дня 13. марта 1919 12 сільських загород.

17. В селі **Черче** (повіт Рогатин), спалили польські жовнярі селянські господарства, а втікаючих дітей ловили і кидали у вогонь живцем. Згоріло там 21 господарств. Втікаюче населення вбивали багнетами.

II. В чотирьківській повіті і в околицях **Солотвини** косили польські легіоністи нароком зелене збіже, жито й пшеницю, хоч мали подостатком трави й пані. Покошене збіже забирали для коней.

III. У **Львові** забрали Поляки все майно, між иншим всі друкарські машини і 4 електричні мотори (Ставропільської друкарні); а таксамо зрабували друкарні, бібліотеку і архів О. О. Василян в Жовкві і Крехові, книги з василіянських бібліотек нищили та розкидали по болоті.

IV. На поодинокі українські місцевости (села) понакладали Поляки високі контрибуції і стягали під грозою спалення села. Робили це під ріжними позорами і ізза ріжних відуманих причин. Часто надавали воши цим контрибуціям назву державної примусової воєнної позички. І так між иншими наложили Поляки й стягнули контрибуції із отсих сіл:

Тустановичі 500.000 к., Горожанка 60.000 к., Завалів 17.000 к., Косів 15.000 к., Гаї вижні 30.000 к., Нагуєвичі 100.000 к., Дерезичі 50.000 к., Корнець 20.000 к., Трускавець 100.000 к., Солець 50.000 к., Модрич 50.000 к., Лішня 200.000 к., Добрівляни 160.000 к., Дорожів 100.000 к., Опака, Брочиця, Бабина, Береги, Кільчиці і т. д.

V. Польські війська, йдучи походом на українські землі, рабували і забирали рабівничим способом, деколи під позором реквізицій все майно українським селянам, купцям, промисловцям і інтелігенції, публичним інституціям, ба навіть українських полонених обдирали зі сорочки. Ані одно село українське Східної Галичини не остало вільне від цих реквізицій, за які Поляки доєі нічого не платять. Забрано всім селянам збіже, худобу, дріб, товці, набіл а навіть і одіж та обуву так, що сотки селян остало без кусника хліба та гинуть на голодовий тиф. В який спосіб відбувалцся ці мнємі реквізиції, які властиво були звичайними рабунками, подаємо для приміру, що в Підпечарах (повіт Товмач), зареквірували польські жовнярі бідній вдові Парані Зубалів, мимо її просєб і плачу послїдну корову, а на її жадання виставити реквізиційний квіт, написали на картці паперу, яку їй вручили ось що: „okazicielce tego kwitu nalezy dac 7 kornieć w d . . . , o ile będzie natrętna. Jan Pędzowlas“. Взагалі польські війська реквіруючи, по найбільшій частині реквізиційних квітів не виставлювали. (Свідки Д., А. Б., Г., Ш., С. і т. д.)

Треба зайти лише в перше-ліпше українське село Східної Галичини, щоби наочно пересвідчитися про нужду, в яку селяне попали внаслідок цих реквізичій. Щоби мати схильне для себе оруддя, якеби їм йшло на руку при цих безправних реквізичіях і рабунках, та щоби взагалі могли робити в громаді, що їм захочеться, поусували Поляки в многих селах дотеперішних війтів і понастановлювали комісарамі або Поляків, або українських перевертнів. Буває навіть і таке, що установлюють в громаді війтом Поляка з другої громади, хоча у дотичнім селі нема ні одного Поляка. Моральна вартість такого Поляка не грає у них жадної ролі. І так прим. для громади Смільна (повіт Дрогобич), настановили польські власти війтом Поляка з Влестриці, чоловіка караного кільканайцять разів за крадіж і різні погані мальверзації. Він обнявши свій уряд зараз зарядив на власну руку реквізичію полотна, з кожної хати по 3 метри. Жандармерія помагала йому очевидно в цім. Полотно остало по більшій часті таки в руках війта!

З поміж безчисленних случаїв ярких надужить і рабунків подаємо тут лише деякі, які дійшли до нашого відома, а які дають нам ілюстрацію способу знущання над українським населенням Східної Галичини:

1. В **Бабині** (повіт Самбір), зрабували польські жовнярі парохви о. Петрикови і селянам все майно: гроші, коні, корови, свині, курки, гуси, збіжжя, муку, убрания, білля і т. п. Хату селянина Кузьбиди підпалили. Федя Товариницького побили, витягнули за ноги на дорогу й били прикладами крісів так, що смертельно захворів. В учительки вирабували все майно.

2. У **Водниках** (повіт Бібрка), зрабували польські війська селянам всю готівку, одіж і постіль.

3. В **Говиліві великім** (повіт Гусятин), розбили польські легіоністи дня 5. червня 1919 у Франка Павурського скриню і забрали 5286 к. (Свідок В. Ш.)

4. В **Дрогобичі** обрабували польські легіоністи склад „Народної Торговлі“ і це саме зробили зі складами цього товариства в Самборі, Перемишлі і т. д. В Дрогобичі забрали все, а чого забрати не могли, сналили. Також обрабували „Народний Дім“.

5. В **Заболотцях** (повіт Броди), обрабували польські війська дня 23. червня 1919 о. Сухаровського (якого опісля замордували),

забираючи йому кільканайцять тисяч корон готівки й все, що лише далось із його майна і господарства забрати. (Свідки К. Г. і К.)

6. Під **Золочевом** зрабували польські війська від українських полонених, а то від 10 стрільців все, що лише вони мали при собі. Із замордованого українського отамана Ляера здерли одержу і зрабували всі його гроші і все, що мав при собі.

7. У о. Василя **Дубицького** в Бережанах зрабували польські жовнярі срібло вартости 15.000 к. (Свідок Г. Б.)

8. В **Копичинцях** постягали польські легіоністи з III бригади з полонених 29 стрільців убрання та забрали їм всі гроші. (Свідок Т. С.) Там обрабували вони також магазини „Сільського Господара“ вартости 181.134 к., Спілку „Поділля“ вартости 382.720 к., „Народний Дім“ з його цілим урядженням вартости 1,000.000 к., бібліотеку і урядження української приватної гімназії вартости 25.260 к., громадську касу в Оршиківцях на квоту 14.000 к. Надто трьох польських офіцерів із відділу Абрагама зрабувало там 208 міхів цукру з магазинів товариства „Згода“ і „Народного Дому“, вартости разом около пів мільона корон і тютюну вартости 300.000 к. Крім цього сконфіскували й продали польські санітети всі харчі пошпшені Українцями для шпиталю так, що хорі не мали що їсти.

9. В **Котівці** (повіт Гусятин), обрабували польські легіоністи Варвару Чершин, забираючи їй речі вартости 12.000 к. і Миколу та Теклю Сагайдаків, забираючи їм готівку в квоті 3610 к.; господарство Сагайдаків спалили. (Свідки: В. Ч., Т. С.)

10. В **Кричці** (повіт Богородчани), обдер четар польської кавалерії старшого десятника Петра Макара до гола.

11. В **Кровінці** (повіт Тереховля), обрабували польські війська Івана Стелюка і Параску Пасік. (Свідок С. М.)

12. В **Лапшині** (повіт Бережани) обрабували польські жовнярі селян, причім господаря Глушку ще тяжко побили так, що він тяжко захворів.

13. З **Ластовець** (повіт Дрогобич), вивезли польські легіоністи 10 фір зрабованого майна селян. У селі вистріляли весь дріб. (Свідок П. М.)

14. В **Мшанці** (повіт Гусятин), обрабували польські війська майже ціле населення. У одного лише Гринька Слободяна забрали всячини вартости около 16.000 к. та його самого побили і взяли зі собою як закладника. Шкода в селі вносить більше, чим 50.000 к. (Свідки Г. С., П. К. і М. Д.)

15. В **Нагуєвичах** (повіт Дрогобич), зігнала польська полева жан-дармерія дня 22. надоліста 1919 ціле село на майдан біля церкви і поділила зібраних на три групи: першу від 10—16 літ примістила на дзвіниці а під дзвіницею палила соломю, щоби цим способом примусити дівтору до зізнань, що в селі знаходиться оружя; другій групі від 16—35 літ приказали Поляки лягти на землю і через дві години пасти траву; хто трохи підвівся діставав по голові запятками чобіт. Відтак брали їх до громадського шпихліра, вішали стрімголов через стіну сусіка і тоді били їх палицями. Били так сильно, що аж тіло відпадало, а двох з побитих місцевий парох муєів на місци висповідати, бо вмیرали. З побитих 27 вивезли до табору для полонених і інтернованих в Берестю. Третій групі від 35 літ в гору казали піднести руки в гору і через дві години перебирати пальцями. Оружя в селі не найшли, та мимо цього наложили на село контрибуцію у висоті 100.000 корон і як закладників забрали зі собою 4-ох господарів. (Свідки: М. Д., М. Т., Г. Т., К. Д., І. О., Д. Б.)

16. В **Перемишлі** обрабували польські легіоністи в ночі з 11. на 12. надоліста 1918 цілу жидівську дільницю, а крім цього помешкання деяких Українців, як адвоката Дра. Т. Кормоша на 170.000 к., Дра. Загайкевича на 100.000 к. і ще інших Українців. Рабунків допускалися впадаючи до хат під позором пошукування за зброєю. Тої самої ночі розбили 4 вертгаймівські каси публичних інституцій, а то: Товариства взаїмного кредиту „Віра“, „Народного Дому“, і Товариства „Краевий Союз господарських спілок“ й закрали всю готівку (кількадесять тисяч корон). Прохання інтернованого адвоката Дра. Кормоша, внесене до Команди польських військ, щоби для збереження майна поставити в розбитій гранатами каменіці „Віри“ сторожу, остало без успіху. Крім цього обрабували польські легіоністи в цім самім часі sklep і маґазин „Краєвого Союза господарських спілок“. (Свідки К. Ф., М. У., Р. І., П. Б., С. Г. і акти доходжень.)

17. В **Павелчі** (повіт Станиславів), забрали польські війська 5 штук худоби вартости принайменше 25.000 к., полишаючи квіток реквізиційний лише на 1200 к. та й цього ніхто не хоче виплатити.

18. В цілій **Рогатинщині** обрабовано майже всіх селян завдяки польському командантови Абрагамови.

19. В **Гравівци** (повіт Богородчани), приказало польське староство здерти бляху із даху стодоли, що є власністю Товариства

„Просвіти“, спричиняючи тим „Просвіті“ шкоду на кільканайцять тисяч корон. Бляху забрало староство без відшкодування.

20. В **Селисках** (повіт Перемишль) і в **Селисках** (повіт Яворів), та ще в других селах яворівського повіту зрабували польські легіоністи селянам все майно: худобу, збіжжя, одяжу, чоботи, білія.

21. В **Сілці**, **Вільшанику** і **Сідім** (повіт Самбір), обрабували польські легіоністи дня 17. мая 1919 всіх господарів. (Свідок А. К.)

22. В **Смільній** (повіт Дрогобич), після заарештовання священика о. Грушкевича, приходили мало-що не щодня жандарми, переводили заєдно в його хаті ревізії та ще й казали жінці пароха, яка остала без опіки з 8 малолітніми дітьми, приладжувати для себе обідні.

23. В **Станиславові** арештованих і відставлених польськими військами до Берестя адвокатів Дра. Банда і Дра. Воробця, та ще других їх товаришів, ескортуюча сторожа обрабувала по дорозі в цілості, ще перед Равою Руською. Закватировані в українській гімназії в Станиславові польські війська вивезли з будинку гімназії всі столи, крісла, ціле канцелярійне урядження і вертгаймівську касу з квотою около 18.000 к., зрабували до тла гімназійну крамницю учеників: самого паперу закупленого заздалегідь на слідующий шкільний рік на зошпті забрали поверх 125.000 аркушів. Крім цього в часі ревізії у директора гімназії з гімназійного будинку забрали сукно призначене на одіж для бідних учеників, пів міха цукру з гімназійної чайні і много інших річей. Гімназійну бібліотеку розграблено або знищено. (Свідки п. Г., Н.) З приватного помешкання директора гімназії забрали америкальське бюро, машину до писання і різні інші річі вартости кільканайцять тисячів корон.

24. В **Стрию** польські війська обрабували, а відтак убили о. Остапа Ніжалковського, забираючи йому пошпені у нього депозити а то квоту 880.000 к., власність Каси Задаткової в Стрию, і квоту 50.000 к. власність п. Осипи Бобикевичевої. (Свідок О. Б.)

25. В **Сухоставах** (повіт Гусятин), обрабували польські війська майже ціле село. Шкода виносить понад 50.000 к. (Свідки О. Д. і А. В.)

26. В **Товарні** (повіт Старий Самбір), прийшло до наламаря трьох польських жандармів, забрали ключі від церкви, відтак розбили в церкві касу і зрабували 800 к.

27. В **Фірлєсві** (повіт Рогатин), обрабували польські жовпярї в днях 20.—26. червня 1919 всіх селян із харчів, грошей і всякої хатної обстанови.

28. В **Хоростнові** зрабували польські легіоністи дня 4. червня 1919 ціле містечко і побили селян і Жидів (як приміром Чарну Валак). (Свідки Я. Т., Б. А. і М. Ф.)

29. В **Черневі** (повіт Рогатин), забрали польські жовнярі зараз першого дня 56 коней і возів, Миколу Штиха, що ховався з кіньми в лісі застрілили, а Бабія, що не хотів дати коня, тяжко побили.

Костя Дашкевича, який жалувався у військовій команді на рабунки, побили, а рівнож і його жінку — так, що обое хорували три тижні.

30. В **Чорткові** забрали польські війська з відділу Абрагама в українськім Товаристві задатковім „Надія“ 250.000 к. з каси. (Свідок Р. Я.)

31. В **Яблонові** (повіт Гусятин), обрабували польські війська майже ціле село, причім Никола Фік дістав 25 буків. (Свідки М. К. і В. С.)

32. В **Яксманичах** (повіт Перемишль), напали дня 11. липня 1919 польські жовнярі на людей, які йшли до церкви, порабували і пообдирали їх з білля, убрень і чобіт.

33. В **Оришівцях** (повіт Гусятин), забрали польські жовнярі з громадської каси 20.000 к. зі словами: „Свиням грошей не потреба“. (Свідок П.)

34. В **Тудорові** (повіт Гусятин), рабували польські жовнярі селян через два дні, зрабували там також хату проф. Нікоровича, о. Соневицького і господаря Івана Чайки, а їх самих арештували й щойно за викупом випустили на волю. (Свідки І. С., І. Г.)

35. Повертаючих через **Макову** з російського полону 200 жовнярів Українців переведено до табору в Домбю, де польські жовнярі обрабували їх, забираючи їм самої готівки поверх 50.000 рублів. (Свідок Й. С.)

Реасумуючи це, що вище наведено виходить, що Поляки намагаються знищити у Східній Галичині не лише культурне, але й економічне життя, і так:

Польські війська вилежували або вилежували в українських селян і інтелігенції Східної Галичини, все, що не далось перед їх рабівництвом укрити; за реквізиції нічого не платили; польські цивільні влади дальше забирають і реквірують: худобу, збіже і все, що селяне мають так, що винищені села стали тепер хіба тереном царства для голодового тифу.

Українських селян женуть польські жандарми примусово на роботи до польських дворів за нужденну платню або і без платні,

коли тимчасом власний ґрунт селян остає необроблений. Жандарми виганяють селян з плугами і возами до оброблювання польських ланів і приневолюють їх нагаями працювати на них. Давня панщина віджила у новій формі.

Щоби не лише поодиноких Українців економічно знищити, але й ціле економічне життя Українців та всі українські кооперативи здавити, — польські влади замкнули одиноке українське Товариство „Сільський Господар“ і його торговельний синдикат „Краєвий Союз Господарських Спілок у Львові“, опечатали локалі цих товариств і засеквестрували їх склади й каси з їх кількадесятьма філіями і складами по повітах і з кількома тисячами господарських кружків і крамниць.

Цим способом Товариства понесли і носять міліонові шкоди. В межичасі польські влади заосмотрюють свої економічні господарські інституції в товарі, відсуваючи українські кооперативи в цілості від їх дотеперішнього обсягу ділання і спричинюючи цим наслідством їх упадок. Поведення таке є очевидним порушенням і споневірянням всяких законів, особливо закона, що відноситься до заробково — господарських товариств з 9. липня 1873, на якім ці спілки (кооперативи) опираються. Крім цього заграбили польські влади краєвому Союзови господарських спілок 70 вагонів соли, які в дорозі з Німеччини переходили через Краків для Союзу і його покунців. За цю зрабовану сіль, яка представляла вартість поверх пів міліона корон, польські влади не лише не заплатили досі ані сотика, але веліли ще Союзови заплатити 16.000 К. титулом коштів транспорту цієї соли!

Засновану у Львові на підставі краєвого закона Центральну Касу рільничих спілок, для цілого населення краю, перенесли польські влади рішенням неповного Краєвого Виділу й Начальника краю до Варшави, разом з основним капіталом п'яти міліонів корон. Капітал цей, дотація цілого краю, себто не лише польської, але й української частини Галичини, як майно, на яке зложилися податки всіх жителів Галичини, був власністю цілого населення Галичини, отже і Українців. Українським кооперативам заявлено, що як хочуть, можуть зголоситися у Варшаві (!) в члені цієї каси, або виступити але мусять сейчас звернути всі кредити.

IV. Переслідування української Церкви.

Знаючи, що гр. кат. обряд і церков є для українського народу заборолом проти латинізації і проти винародовлення, змагаються Поляки знищити українську (греко-католицьку) церков і підірвати її вплив на народ. До цієї цілі вживають всіляких можливих способів. І так:

1. Українських священників вбивають, арештують і масово інтернують, так, що в деяких деканатах, напрм. дрогобицьким, роґатинським, і деяких інших з 30—40 священників остало на місці ледви 2—5 священників.

З ряду допесень про доконані убійства українських священників досі стверджено, що Поляки замордували о. Остапа Ніжанковського, о. Заторського, о. Лопатинського, о. Підлященського, о. Галібея, о. Сухаровського, далі арештували та інтернували поверх 1000 священників без огляду на це, що вони належать до вищого духовенства [крилошан, деканів, і т. п.] чи це світські духовні, чи монахи, та без огляду на це, чи вони брали участь у політичнім життю, чи ні; між інтернованими є навіть немічні 90-літні старці; дальше майже всіх монахів Чина Св. Василя Великого [в числі 46], катихитів шкіл н. пр. о. Кормоша, о. М. Комарницького з Перемишля і других.

В самім Львові в Бриґідках і на Замарстинові було замкнених 612 священників. По кількох місяцях внаслідок інтервенції Митрополита Шептицького і англійської місії, вищуцено поверх 400 священників, та не зовсім на волю, бо около 200 з них рівночасно конфіновано; около 175 священників карасться ще й досі неповинно в тюржах і остає під грозою полевого суду. Ув'язненим і інтернованим священникам відбирається навіть спромогу відправляти Службу Богу, бо не позваляється їм навіть вийти до церкви або костела.

Між ув'язненими і інтернованими священниками найшлися між иншими: о. Богачевський, крилошанин перемпської капітули, о. Фр. Рабій, крилошанин, парох і декап Самбора, о. Цегельський, 73-літній

старець, криломанин і парох в Камінці Струмиловій, о. Бенцін, криломанин, декан і парох зі Старого Самбора, о. Дорогоцький, декан і парох, о. Березовський консисторський совітник і парох, 90-літний старець (що його сина священника, повісив невинно польсько-австрійський авдітор др. Загурський) о. Абрисовський, о. Винницький, декан і парох Залезець, о. Пелех, о. Гошовський, о. Рудницький, о. Гвоздецький, о. Згорлякевич, о. Шехович, і др. Арештованих священників побивають і зневажають (як прим. замордованих о. Підляшецького і о. Галібея, замучили польські легіонери). Надто намагаються Поляки всілякими способами українських священників у публичній opinii і перед їх парохіями понизити і збещестити. Так напрм. коли о. Стефан Онишкевич, парох Купнович і бувший посол австрійського парламенту, довідавшись, що його мають арештувати, зголосився сам у команді польських військ в Перемшлі, щоби уникнути скандалу ведення жандармами через село, Поляки завернули його домів і щойно на другий день прислали до села по нього жандармів, які серед наруги вели його через ціле село і опісля транспортували залізницею аж до Берестя Литовського, а звідтам знову до Домбя.

Про побой, малтретування та вбийства священників ми вже говорили перше. Тут зазначити мусимо лише, що всіх майже священників польські війська матеріально вишищили, реквіруючи й рабуючи їм все майно так, що переважна їх частина остала без середників до життя. І так прим. о. І. Ольшанського з Хирова, о. Й. Карановича з Якеманяч, о. В. Гипилевича з Тисови, о. І. Шеховича зі Соколі, о. Ст. Онишкевича з Купнович і безліч інших знищено і вирабовано в цілости . . . Як ми вище згадали, на інтервенцію українського гр. кат. Єпископату увільнили польські влади деяких священників з в'язниць в Бригідках у Львові і з деяких таборів але, щоби їх знищити матеріально, рівночасно поконфіювано їх поза їх сталим місцем осідку. Там вони ізза нестачі матеріальних засобів примирають з голоду, міжтим їх парохії остають далше без духовної опіки священника.

Арештованих священників держиться в брудних вогких і нездорових келіях разом з послідними злочинцями-бандитами і лобивається їх як прочих інтернованих. І так прим. інтернованого священника із Потилч, 70-літнього старця, польські жовнярі в Раві Руській топтали запятками по цілім тілі. Багато священників

тримають. Поляки у в'язницях суду красового у Львові (в Бригідках) та по в'язницях інших судів, в казматах в'язниць в Берестю Лит., де ув'язненням не лише не дозволяється виходити, але навіть отворити вікон в'язниці, де свої природні потреби мусять вони полагоджувати в арештантській келії. Навіть найвищих достойників греко-католицької церкви не полишили Поляки в супокою. І так перемиського єпископа Дра. Коциловського, який, недавно іменованій єпископом, навіть не мав часу ані нагоди займатися політикою, непокоїли польські легіонери безастанно ріжними ревізіями під позором пошукування за зброєю, причім переводили ревізію особи князя нашої церкви серед наруги і титулювання владики через „ти“, а одного разу полишили навіть в його комнаті прийняти на столі людський кал.

Перша ревізія відбулася дня 1. падолиста 1918 р. переведена з поручення польської військової команди місяця. Командантом патрулі, яка переводила ревізію був польський сотник Каміньскі. Другу ревізію переведено 11. падолиста 1918 о год. 9 рано. Командантом патрулі був підстаршина. Жовнярі цієї патрулі заспокоювали свої потреби в кімнатах палати. Того самого дня о год. 11 відбулася третя ревізія. Командант патрулі польський офіцер увійшов до канцелярії Єпископа з криком „*ęęсе до гóгу!*“ і приложив Єпископови револьвер до грудей.

Крім цього були ще дві ревізії в єпископській палаті для перешукання стриху і нивниць.

Найвищого достойника української церкви, греко-католицького митрополита Андрія Ґрафа Шептицького у Львові не лише непокоїли польські легіонери безастанними ревізіями, але його навіть конфінували. Митрополит в часі приїзду до Львова начальника польської держави, Нілсудського, забажав пожалуватися перед ним на зневагу українського клиру польськими військовими властями, та Поляки довідавшись, що начальник польської держави заявив готовість прийняти Митрополита на авдієнції, окружили військом митрополичу палату і його до авдієнції не допустили. Від того часу військова сторожа ані Митрополита нікуди не випускає з палати, ані нікого до нього не допускає. В двацятьлітню річницю Єпископства навіть не позволено Митрополитови виїхати до Станиславова, де достойний ювілят хотів відправити Службу Божу і поблагословити народ в тім городі, в яким перед 20 літами консекрований був на Єпископа.

Видання Митрополитом Шептицьким обіжника до духовенства, в яким він поручає своєю українському духовенству при всяких урядових кореспонденціях з окупаційними властями та при веденню урядових жетрик послуговуватися українською мовою, назвала польська преса („Ілюстровани Курієр Подзєнни“ в числі 274 з дня 8. жовтня 1919) „безличною провокацією“.

Така сама доля постигла пастирське письмо цілого галицького греко-католицького єпископату, яке стрінулося з напастями цілої польської преси, ба навіть нечувана річ! — з конфіскацією одної частини пастирського послання.

Поляки дають таким поведенням супроти Найвищих Достойників нашої церкви наглядний доказ нетолеранції супроти всего, що українське. Убійствами, інтернованнями та знущаннями, приміненними до українських священників стараються Поляки позбавити українського населення, а передовсім українських селян його духовних опікунів, учителів і провідників. Та цього їм замало. Щоби не допустити на будуче до доповнення числа духовенства, якого скількість в наслідок пятилітньої війни і теперішніх польських насильств значно обнизилося і на заспокоєння потреб українського населення не вистарчає, відібрали польські власти греко-кат. духовним Семінарам ще в цвітні 1919 р. державну дотацію релігійного фонду на удержання семінарів; в наслідок того греко-кат. галицькі єпископи були пришевлені замкнути духовні Семінари. Поляки, осягнувши одну свою ціль, посягли по будинки духовних Семінарів, які зареквірували для власного ужитку. Та не лише на касарні і військові шпиталі обернено будинки духовних інституцій! Духовний Семінар у Львові перемінено на військове казино, в яким виправляються формальні оргії.

2. Польські жовнярі уживали греко-католицьких церков декуди на стайні, а навіть послуговувалися ними як уступовими місцями, на примір в Никловичах коло Судової Вишні і в Домажирі.

3. Доказом безчещення українських церков є ще оті знані нам факти:

а) В **Бортятині** (б. Судової Вишні) зрабували польські війська усі церковні прилади. Св. Тайни збещено, розсипуючи їх по престолі і підлозі.

б) В **Бинові** (дек. мостиський), перемінило польське військо церков. на касарню. Свої природні потреби полагоджували жовнярі в церкві.

в) У **Вислоку Великім** (повіт Сянік), напали польські легіонери на церкву, зрабували гроші і ризи церковні, а убравшись в церковні фелони танцювали в них по церкві і скропляючи її свяченою водою співали „Вічну Память“ Україні.

г) В **Козицях** (коло Львова), обрабував польський 8 полк варшавських легіонерів в марті 1919 церкву, забрав дві чаши, монстранції, два нові фелони, 9 обрусів, світло за 3000 к., ручники, коври, три стихарі, обдер окуття з Євангелія. (Свідок Л. І.).

д) В **Рудні** і в **Рясній Руській** (коло Львова) розбили Поляки гранатом церкву, а церковні річи порозкидали.

е) В **Черняві** (повіт Мостиска), обрабували польські улани 3 полку дня 13 марта 1919 церкву забираючи чаши і фелони.

з) В **Жидачівщині** заборонювали жандарми церковних відправ і заказували співати церковні пісні.

ж) В **Ферлієві** (повіт Рогатин), розбили польські жовнярі церкву 26. червня 1919 і забрали касу церковну з готівкою понад 1000 к.

і) В **Підгородю** (повіт Рогатин), розбили церков, обрабували Найсвятіці Тайни, розкинули їх, срібні ложочки до Причастія забрали, а прочі церковні річи понищили.

к) В **Маріямполі** дня 9. червня 1919 в часі Богослуження впали 40 жовнярів до церкви, понищили хоругви, порозкидали хрести й церковні книги з престола і много річей зрабували.

4. Поляки уживають всяких насильних способів, щоби бідніше і більше залежне населення приневолити до зміни обряду грецького на римський! Це умова до одержання праці і заробітку, до нужденного життя. Греко-католиків усувається масово із займованої ними служби возних, трамваєвих кондукторів, дозорців каменниць і т. д. Навіть українських духовників усувається під загрозою усунення їх зі служби переходити з греко-католицької до латинської церкви. Доказом важкої для Українців атмосфери, яка лягла на українській землі під польською окупацією, може бути і Пастирський Лист, виданий цілим українським Єпископатом дня 26. вересня 1919. Лист цей зачинається словами: „Подобалося Всевишньому в Своїй Найвищій Мудрости наложити на нас довгі і тяжкі терпіння. Ще не вигоїлися рани, які завдала

нам нещасна війна, коли нова війна, страшища і більше жорстока, чим перша, потрясла нашою знищеною вітчизною. Нещасливий був її вслід. Польські війська обсадили цілий край. Сам Господь знає, що наш бідний нарід мусить перетерпіти. До воєнних звірств прибули ще другі злидні. Тисячі невинних жертв мучиться по в'язницях, голодують і зносять найнеможливіщі фізичні і моральні терпіння. Здається, що весь народ клониться до загибелі. Убийств і рабунків не карається. Пять священників вбито, сотки увязнено або заслано, церкви і монастирі вирабовано, майже всі парохії остали без душпастирів“ і т. д. . . .

V. Нищення української національної культури й економічного життя.

В супереч § 92 мирного договору з Австрією, не лише політичну працю Українців підчас українського володіння у Східній Галичині перед польською окупацією вважають польські влади за злочин проти польської держави і цих людей, які нею займалися, віддається під воєнний суд, але на цілій загарбаній області Східної Галичини, замешкалій 75% Українцями, нищать Поляки плявово всіми можливими способами не лише людей — автохтонів, але й придбану тяжкими зусиллями української інтелігенції — українську культуру. Здобутки десятків літ, виборені тяжкою працею і невсипущими заходами українського народу, пануть жертвою нахабности, нетолеранції і шовіністичного настрою усіх кругів польського населення, підшпраного польськими військовими і цивільними властями. Ось докази:

Видавництва всіх українських часописів (як у Львові так і на провінції), польські влади зборонили.

Всі дотеперішні спроби і прохання о дозвіл на поповне видавання головних дневників „Діла“ і „Свободи“, остали без успіху. У Львові і Перемишлі, як і в цілім краю не виходив через довгий час ні один дневник, не було дозволу друкувати ні одної книжки в українській мові: навіть українські календарі цензура конфіскує тому, бо в них в літературній і науковій частині поміщено невинні статті з української історії (наприм. в Станіславові). Всі українські редакції на довгий час опечатано. Одинокий український соціально-демократичний орган „Вперед“ дозволено спершу видавати лише під умовою, що побіч тексту надрукованого кирилицею, мусів знаходитися той самий текст друкований латинкою. Та видавництво і цього дневника після безнастанних секатур і конфіскац перепинено дня 19. марта 1919, а всіх членів редакції приарештовано. Вони сиділи без слідства в

арешті до дня 10. мая 1919. Щойно дня 3. вересня 1919 дозволено наново видавати „Вперед“ й ще два часописи. Провінціональну пресу зовсім списено секатурою і конфіскарами. Так наприм. в Станіславові видавництво тижневика „Воля“, після кількох чисел, немилосерпно почерканих рукою двацятлітнього польського військового цензора, треба було цілком застановити. А в Перемишлі „Український Голос“ хіба на то лише прийшлося видавати, щоби видавництво матеріально знищити безнастанними конфіскарами. Про безчисленні труднощі, які польське правительство тому видавництву робить свідчить це, що на перших 10 чисел цього часопису аж 9 чисел сконфісковано (одно число навіть два рази). Опісля по 16 числі зовсім перепинено на довший час видавання цього часопису.

Друкарню Ставропільського Інституту замкнуто. Після трьох місяців, щоправда, її отворено, але показалося, що польські власти неправно забрали 4 мотори. Те саме зроблено з бібліотекою і архівом О. О. Василян в Крехові. Друкарню О. О. Василян в Жовкві зареквірували польські власти. Таксамо забрали Поляки друкарню в Сокалі під позором, щоби, як то подавали польські часописи, зберегти стару історичну пам'ятку, якою є ця друкарня (гляди „Ілюстровани Курієр Подзешни“ з 27. серпня 1919). Друкарню часопису „Діло“, давніше Друкарню Айхельбергера, опечатано і щойно по 10 місяцях її знову віддано до ужитку, але значно поменшену, бо багато її частин забракло.

Зараз першого дня після свого приходу поздирали Поляки насильно всі українські вивіски і емблеми і то не лише таблиці з назвами вулиць і емблемами публичних будинків, але навіть і всіх приватних склепів і мешкань у всіх містах і селах Східної Галичини. На їх місце повивішувало виключно польські написи і емблеми. Тепер українські вивіски, оповістки, або повідомлення можна лише разом, зглядно побіч польських, поміщувати, але й цей дозвіл є чисто теоретичний, бо коли деякі ще остали, в практиці Поляки всякі написи і оповістки українські зараз усувають.

Одинокий український народний Театр замкнуто після кількох вистав і щойно тепер починають позваляти на деякі вистави.

Рішенням ректорату одипокого в Східній Галичині університету у Львові з дня 16. серпня 1919 ч. 2221 допущено до студій лише горожан польської держави, союзних і заприятелених держав, а з мешканців Східної Галичини лише тих, що сповняли

обов'язок військової служби в польській армії. Через це зарядження зазнано доступ на університет усім студентам української та жидівської народності, бо ясно, що воїни як не Поляки не хотіли служити в ворожій польській армії. Крім цього зажадали польські влади від професорів української народності присяги на вірність польській державі і польському народові, а що воїни такої присяги не могли зложити, усунуто їх з катедр. Те саме вчинено на політехніці. Тим самим способом унеможливлено Українцям образовати свою молодіж, бо на виїзд за границю не мають українські студенти спроможні, не лише з браку фондів, але також тому, що польські влади не хочуть їм видавати паспортів. Прохання Наукового Товариства імені Шевченка о дозвіл на отворення приватних університетських курсів, польські влади відкинули, з рішучою заборорою устроювати такі курси. Рівночано для успокоєння огірченого тим загаду і заблаханення заграниці, пущено в часописі фарисейську вістку, що варшавське міністерство рішило оснувати український університет у Львові. Обіжником з дня 31. мая 1919 отворила краєва Рада Шкільна лише польські середні школи, причім оголошено, що науки української мови не буде уділюватися в тих школах, а учителями в них можуть бути лише ті, що не складали приречення Українській Народній Республіці.

На основі розпорядку тої самої Краєвої Шкільної Ради з дня 31. мая 1919 ч. 157 можуть бути кандидатами учительських семінарів лише ті, що в часі української влади, не хотіли побирати науку в українських школах. В цей спосіб уможливлено прийяття до учительських семінарів виключно Полякам. Наука в дотеперішних, т. зв. утраквістичних семінарах, має відбуватися виключно в польській мові! Крім цього заряджено, щоби учителів Українців поки що не вводити в службові чинности.

Щодо приймаєня учеників Українців до середних шкіл, заряджено обіжником краєвої шкільної Ради з дня 31. мая 1919 ч. 157, щоби перед прийяттям кожного з окрема переведено доходження, як ученик заховувався супроти Поляків в часі українського правління. Українські державні гімназії, ізза інтернування значної частини учителів, не можуть правильно функціонувати. Деяких учителів, а навіть директорів українських гімназій усунуто зі зашмапих ними посад без подання причини і без переведення доходжень, лише на основі неприхильно настроєної для них польської опінії (прим. Директора Др. Сабата

в Станиславові, Директора Мостовича в Коломні, Директора Маковая в учительській семінарії в Заліщиках).

Будинки греко-кат. духовної Семінарії, Народної Школи ім. Шашкевича і інтернату Народного Дому у Львові зарекуїрували польські власті й через то унеможливили отворення тих заведень і науку української молодіжи.

Приватні українські гімназії, які були перед 1. падолиста 1918, зачинено, — лише 3 а саме в Долині, Зборові, Рогатині, одержали дозвіл на відчинення, але їм відібрали польські власті державні субвенції, признані австрійськими центральними властями, а державним учителям, які там учили, уділені їм на ту ціль відпустки із державних гімназій, — знесли. Надто польська армія зарекуїрувала будинки деяких із гімназій, так, що отворення гімназій стало ілюзоричне і неможливе. Українцям, які просили о усунення шпиталю, сказав в одній місцевості польський староста, що Українцям гімназії не треба і приказав під загрозою оголосити в церкві, щоби українські діти зголошувалися до польських шкіл.

В Золочеві після переведення вже вписів, польські власті закнули приватну українську школу.

Обіжником краєвої шкільної Ради поручено сейчас отворити в Східній Галичині всі ці народні школи, в яких викладова мова є польська; натомість народні школи з українською мовою викладовною майже не існують. Українську мову усунено з научного плану всіх мійських і підмійських шкіл.

В деяких повітах комісарі, або і самі учителі перемінили українську викладову мову на польську. Шкільні будинки шкіл з українською викладовою мовою пореквіровані, велику частину їх учителів поінтерновано, інших не допущено до служби доки не зложать присяги вірності польській державі. А вже правдивою пощочиною для цілого українського учительства середних і народних шкіл є обіжник з дня 3. мая 1919 ч. 143, який установлює в кожному місяці комісію з трьох Поляків, яких завданням являється всіх учителів поділити на три групи, а то: до групи а) мають належати ці учителі, що не складали приречення українській державі (отже майже самі Поляки), до групи б) ці, що складали приречення українській владі (отже майже всі Українці, Жиди і частина Поляків); учителі із цієї групи, щоби могли одержати назад своє становище мусять оправдатися перед

Комісією з того, що зложили приречення, заявити жаль, відкликати зложеній Українцям обіт і заявити готовість зложити присягу вірності польській державі на кожний зазив Міністерства освіти; вкінці до групи в) має комісія зачислити цих, які на її погляд відносилися ворожо до польської народности і ізза цього належить їх цілком усунути із занимаючої посади! Так отже не сама шкільна власть, але потворені нею шовіністичні польські комісії мають бути судьями українських дпректорів, професорів і учителів! Ціль ясна: знищити українське учительство, унокорити його перед польською мафією, вбити в ньому почуття власної гідности.

Українську мову усунули Поляки з усіх урядів державних і автономічних і завели всюди польську мову як урядову, та намагаються завести її навіть в громадських урядах в чисто українських громадах. Польські окупаційні влади відносяться до українських (греко-кат.) парохіяльних урядів лише в польській мові і жадають польських відповідей; радіби знасилувати українських священників, щоби вони урядували по польськи. Всі урядові оповістки, чи повідомлення виходять майже виключно лише в польській мові; природні права української більшости, яка в 75% замешкує Східну Галичину і польської мови дуже часто не знає, зовсім нехтується. Слово „Українець“ є Полякам так ненавистне, що не дозволяють його в слові ні в письмі вживати і приневолюють послуговатися виключно лише терміном „Руский, або Русин“. Ба навіть українська азбука їх разить і тому в місце кирилиці намагаються увести насильно латинку. Доказів упослідження і нехтовання української мови маємо цілі сотки. Крилошанин перемиської капітули о. Др. Богачевський, візваний Поляками до переслухання, почав в Перемислі в Старостві зізнавати по українськи. Тоді комісар Староства заборонив йому говорити по українськи, називаючи українську мову „свинською“. Коли о. Богачевський зборонювався видати виказ уроджених по польськи, а хотів видати його в українській мові, польські влади арештували його і відставили до табору в Домбю, де кілька місяців пересидів як інтернований.

Те саме зроблено з Паньковським, сином священника, коли він зізнавав по українськи. Начальника громади з Решетова польські легіоністи за зізнавання в українській мові, пробили багнетом. Цих, що говорять по українськи на вулицях або в публичних льокалях Поляки в безличній спосіб напастують, зневажують словно, а в дуже многих

випадках польські легіоністи побивали на вулиці Українців за те лише, що вони говорили між собою в своїй рідній мові.

Переказів, виповнених українською мовою, переписаних листків і листів, адресованих по українськи, не приймають поштові уряди напрям. в Сокалі, Чесанові, Янові, Болахові, а навіть у Львові. Ці надужиття мають вже свою сталу рубрику по часописах.

І так прим. урядник в поштовім уряді у Львові, побачивши письмо по українськи адресоване заявив: „маємо приказ приймати перекази писані тільки по польськи“. Хоча на домагання Українців у Львові у заступника Начальника краю Гродзіцького, дозволено у Львові переказувати гроші в українській мові, але провінціональні почти і дальше завертають посилки, листи і перекази адресовані в українській мові як недоручені з обиджуючими національні почування дописками. З писаних по українськи листів і кореспонденцій, доходить до рук адресатів дуже малий процент, бо польські поштові урядники вищі і нищі, через яких руки почта переходить, нищать нарочно українську кореспонденцію.

Польські власті поусували українських професорів університету (Дра. Ст. Рудницького, Вергановського і др.), а також усунули значне число учителів, урядників (державних), судових, політичних, скарбових, залізничних, поштових і телеграфічних та автономічних зі служби тому, що вони заявили вправді готовість зложити приречення на точне сповнювання службових обовязків, не хотіли однак зложити жаданої польськими властями присяги на вірність польській державі. Внаслідок того тисячі українських урядників і служб опинилися без середників до життя, ізза замкнення їм платні і примирають разом зі своїми родинами з голоду.

Декуди у вандальський спосіб нищать Поляки українські документи, шкільні українські підручники і т. п. а це так, що поручають зносити усе на одно місце, а відтак підпалюють.

Навіть українські відзнаки, о скільки який Українець помімо страшного терору з боку Поляків відважиться їх носити, зривають Поляки на вулиці в крайню некультурний спосіб із грудей, шапок і з божевільною прямо ненавистю викидають їх або розбивають. І так приміром в Коломиї, в неділю, 24. мая 1919, уставилися переїздаючи тамтуди польські офіцери перед церквою і здирали українським дівчатам, селянам і ученикам, які виходили з церкви укра-

їнські відзнаки. Ця нетерпимість і некультурність повторюється в тисячах примірів у Львові, Станіславові, Перемишлі і кожному іншому місті Східної Галичини.

Всі українські товариства: політичні, культурні, добродійні, а навіть економічні і центральні у Львові, так і філії на провінції, польські власті позакривали, а їх бюро опечатали. Незроблено навіть виштяку із так заслуженим для населення товариством, як Краєве Товариство Господарське „Сільський Господар“ зі своїми кількадесятьма філіями і кількома тисячами кружків. Така сама доля стрінула і „Кравчий Союз Господарських Спілок“ і „Українську Бесіду“ у Львові і інші товариства культурні й економічні у Львові і на провінції. В деяких місцевостях, як у Жовкві, Дрогобичі і др. арештовано ще до того голову, директора, або управителя дотичного товариства.

Українське просвітно-економічне товариство „Просвіта“ у Львові, з його 60 філіями і кількома тисячами читалень з початку закрили польські власті, опісля отворили щоправда централю у Львові, але зареквірували увесь папір до печатання просвітних книжок, друкарню опечатали, внутрішнє уладження локалю пошпилили так, що унеможливили функціонування цього товариства, абстрагуючи вже від цього, що велика частина його функціонерів сидить інтернована по різних таборах вже кільканадцять місяців. Заснування навіть так невинної організації як „Горожанський Комітет“ для допомоги жертвам війни, було для Поляків сіллю в очах і в Бережанах заборонили заснувати такий український комітет.

Розпорядком з дня 28. листопада 1918 наказала військова команда усім банкам обмежити виплату грошей українським особам і українським фінансовим інституціям до місячної суми 4000 корон, для кожної з окрема. Це обмеження зістало вправді дня 2. мая 1919 знесене, однак в дійсности існує воно далі, тому, що деякі польські банкові контролори не поважають знесення цього розпорядку.

Щоби Українцям відобрати можливість прилюдного протесту, жалоби перед цивілізованим світом на насильства Поляків, доконувані на українським народі, та, щоби голос розпуки українського населення не передістався до відома заграниці, не дозволяють польські власті відбувати зборів, нарад, вносити протестів, петицій підносити жалоб. Закон про товариства і про право зборів не існує тепер в Галичині для Українців, а коли в місті на вулиці зійдеся

случайно кількох Українців, то поліція їх сейчас розгонює. Польська держава замкнула надто свої границі і не хоче Українцям видавати паспортів на виїзд за границю. Лише за великі гроші і дорогою підкупства і хабарами можна здобути паспорт. Переписка в краю і до заграниці утруднена; всі листи, письма і посилки підлягають строгій цензурі. А про особисту свободу, як вона виглядає під польською владою, згадали ми вже вище. Тисячі вбійств, рабунки, інтернування, конфінування і т. п. отсе образ „особистої свободи“ на окупованій Польщею української території Галичини.

VI. Приневолювання до присяги на вірність.

На цілому українському просторі, занятім Поляками, польські власти українських урядників або поінтернували або поконфінували, (деяких і повбивали), або щонайменше поусували з посад, замикаючи їм платню і відбираючи всякі середники до життя. В їх місце понастановлювали Поляків. Лише там, де їм власних сил не стало, полишають на підрядних становищах Українців, але їх приневолюють складати присягу вірності польській державі і польському народови! Спершу жадали Поляки лише зложення обіту на совісне сповнювання обов'язків для добра цілого населення та незабаром зажадали формальної присяги не лише на вірність польській державі і народови, але й на обов'язок працювати для польського народу і в його користь. Цей присяги жадали польські власти не лише від урядників державних, автономічних і приватних інституцій, але навіть від адвокатів!

Цих українських урядовців, які відказалися від зложення присяги тому, що мирова конференція про долю української землі Східної Галичини ще не вирішила а вже в жаднім випадку до польської держави її не влучила, — польський уряд переслідує як переступників, накладає на них арешт і видає зарядження, які тероризують нещасні жертви польського шовінізму і їх родини. Як доказ подаємо тут для приміру дослівно зарядження польського староства в Любачові, як звучить:

Starostwo cieszanowskie w Lubaczowie, L. ³⁹¹⁹/₁₉ Lubaczów dnia 10. czerwca 1919.

Do p. Emiliana Ławrowskiego w Lubaczowie. Ponieważ Pan nie złożył ślubowania służbowego przez co samo już zadokumentował Pan wrogie stanowisko dla Państwa Polskiego, — przeto zarządzam równocześnie konfinowanie jego w Lubaczowie pod następującymi warunkami: 1. nie wolno Panu wydalac się poza obręb mieszkania bez specjalnego zezwolenia Starostwa, 2. dwa razy

dziennie przekonywać się będzie organ bezpieczeństwa publicznego, czy Pan rzeczywiście przebywa w domu. 3. Korespondencja Pana jak i członków jego rodziny podlega cenzurze Starostwa. 4. Każdej chwili władza może administracyjna zarządzić w mieszkaniu jego rewizję. Kierownik Starostwa Russocki mр.

В цей спосіб інтерновано або конфіновано сотки Українців урядовців, а прим. у самім Львові інтерновано 400 українських залізничників.

Українських професорів і доцентів університету, які відказалися від зложення присяги на вірність Польщі (як прим. ученого географа Дра. Стефана Рудницького і проф. цив. процедури Дра. Вергановського) усунули з посади, інших не допустили до викладів або інтерювали, наприклад: професора української літератури Дра. К. Студинського. Всі інші професори схоронилися внаслідок того завчасу за границю польської держави. Урядники і служба усунені зі займаних перед-тим становищ зносять з героїзмом недостаток і примірають з голоду, але не даються стероризувати польськими наїздниками; велика їх частина карється по в'язницях і таборах інтернованих, а решта скитається поза границями польської держави як збігці.

Щоби прогнаним Поляками соткам українських залізничників дати можливість життя, українська приватна фабрична фірма Левинського прийняла більшість їх до себе і дала їм заняття. Та ця гуманність супроти земляків не подобалася польському урядови і цей позволив фірмі Левинського прийняти на роботу у фабриці лише певне обмежене число робітників і то в половині Поляків, а в половині Українців.

Хоча Східна Галичина не признана Польщі, то проте Поляки зарядили були між українським і жидівським населенням Східної Галичини примусову рекрутацію 4 річників, про що свідчать оповістки в дневниках і оповіщення плякатами в кожному місті. Щойно інтервенція антанти повздержала трохи Поляків у виконанню цього зарядження.

VII. Польська колонізація Східної Галичини.

Щоби приготувати для себе ґрунт під евентуальне народне голосування, яке малоб рішити про приналежність Східної Галичини, та щоби скріпити там польський елемент, переводять Поляки доцільну колонізацію Східної Галичини польськими селянами зі Західної Галичини.

Дотеперішні способи колонізації, практиковані за австрійсько-польських часів, а то обезджування всіх урядів Поляками, тероризування і понижування українських урядників, а під теперішню хвилю приневолювання складати присягу на вірність польській державі і польському народови, насилування, змагаючи до зміни обряду грецького на латинський, показали себе недостаточні і тому Поляки хапаються ще більше радикального способу, колонізації Східної Галичини польськими селянами.

Плинову колонізацію Східної Галичини задумали Поляки перевести при нагоді ухвалення земельного закона.

Варшавський Соєм порішив 10. липня 1919 земельний закон, на основі якого має наступити викуп більших маєлостей і ґрунтів мертвої руки. Отсей закон містить відносно Східної Галичини осьякі окремі виїмкові постанови:

1. Заборону добровільної парцеляції;
2. Парцеляцію може переводити лише польський уряд колонізаційний;
3. Викуплені ґрунти може отсей уряд видавати на власність в дорозі парцеляції лише в ось таким порядку:
 - а) передовсім фільварочній службі (яка всюди є польська),
 - б) в другій лінії польським легіонерам і інвалідам,
 - в) далше спровадженням польським колоністам,
 - г) щойно на кінець місцевим селянам і то лише в цім случаю, коли цему не стоять на перешкоді державні інтереси.

А, що продаж ґрунту Українцєви буде з польського становища все шкідлива для інтересів польської держави, — то ясна річ, що з парцеляції просторих двірських обшарів, ґрунтів мертвої руки, фундаційних і державних, українські селяне, — автохтони Східної Галичини — не дістануть ні клантика!

Доказом цього є стаття львівського дневника „Газета вечорна“ з дня 17. вересня 1919 р., в якій пишеться про „неімовіру в нинішних часах вістку, що якийсь пан Г. приступив до парцеляції своєї помілости Товстобабн між українських хлопів! Пишеться там дальше: „Здержуємося покищо від коментарів, бо не підлягає ніякому сужнівови, що польська земля у Східній Галичині, може піти на парцеляцію лише поміж польських хлопів. Нехай отєя потатка буде пересторогою для цих, що евентуально важилибися наслідувати п. Г., бо на будуче будемо кожного йому подібного пятаувати без милосердя і подавати грядучим поколінням назвища — на сором і ганьбу продавцям“. В часописі „Ілюстровани Курієр Цодзєнни“ з дня 4. жовтня 1919 є вістка, що в коломийськїм повіті призначено на парцеляцію 14 фільварків, що акцію взяла в свої руки польська організація, яка хоче на окраїнах польської держави сотворити сильне польське забородо. Як зачуваємо, — а подають це й польські газети, — господарська комісія польського сойму порішила в останньому часі дати колонізаційному фондови 50 мільонів марок на переселення польських селян зі Західної до Східної Галичини.

В брошурі призначеній для польського війська п. з. „Польща мусить мати сильну армію“, прирікається польським жовнярам виразно розділ урожайних великих просторів Східної Галичини між безземельних Поляків і загривається їх, щоби, маючи отсе на оці, здобули і забезпечили оружжям ці простори для Польщі. Польське правителство переведе поділ більших помілостей між безземельних польських хлопів, але цих великих просторів треба шукати в Галичині, на Волині, Поділля і Білоруси. Там лежать тисячі моргів, що чекають на трудячу руку польського хлопа. На цих просторах можуть повстати і зацвісти колись великі польські села!

Ухвалена польським соймом земельна реформа з 10. липня 1919 не вдоволила загалу польських політичних партій. Посол Заморський пише, що треба двірські обшари Східної Галичини розпарцелювати поміж сprovedжених зі заходу селян, та перевести цим способом

колонізацію, щоби вона скріпила польщину української частини Галичини, яка була і повинна остати польською. Він домагається, щоби польське правительство uznalo Східну Галичину за перший колонізаційний терен, в якому двірські обшари мусять бути розпарцельовані виключно лише поміж польських хлопів.

Союз обшарників „Звйонзек Земян“, який веде широко закроєну колонізаційну роботу, видав відозву до селян зі заходу, вербуючи їх до панських фільварків в українські повіти: Калуш, Рогатин, Чортків, Рава Руська, Мостиска.

Від 14. вересня 1919 р. продаж двірської землі без призову колонізаційного уряду у Варшаві, зглядно Краєвої Комісії у Львові, є недозволена і на будуче uznана неважною без такого призову.

VIII. Поширювання брехонь і закривання правди.

Щоби оправдати у публичній оцінці свої звірства і насильства і піддержати завзяття в польській суспільності супроти Українців та заохотити її до походу на Східну Галичину, на Холмщину і на Волинь, щоби даліше, не лише перед світом оправдати цей грабіжницький похід, але і парижську конференцію обдурити і спонукати її до уділення Полякам мандату до походу на Східну Галичину, буцім-то для привернення там „ладу“, пустили Поляки в рух в цілій заграничній пресі і крім цього в денунціаторських п'єсах до Парижа, цілу машину брехонь та клевет про „більшовизм“ Українців, про „безпорядки“ в краю, про „знуцання“ Українців над Поляками та про мимі звірства української армії, яку заєдно п'ятували іменем гайдамацьких банд. Ціла польська преса була щодешно переповнена видуманими вістками про ці мимі звірства, розбої, погроми та знущання „гайдамацької дичі“ над „бідними і безборонними“ Поляками.

Брехнями і клеветами осягнули Поляки свою ціль, підбурили цілу польську суспільність проти Українців, а антанту спонукали до цього, що вона дала Полякам дозвіл зайняти цілу Східну Галичину аж по Збруч і уділила їм мандату до введення в окупованій території польської цивільної управи. Завдяки моральній і матеріальній підмозі антанти, Поляки стали газдувати на нашій землі як необмежені деспоти.

З цілого моря брехонь виберемо для ілюстрації лише кілька:

1. З початком листопада 1918 р. Поляки здобувши Перемишль приарештували і інтернували кількасот Українців. На інтервенцію голови Української Національної Ради в Перемишлі домагався звільнення інтернованих покликуючися на це, що Українці в часі своєї влади не інтернували нікого, заявила Польська Національна Рада, що була рішена увільнити інтернованих, але супроти тривожної вісти, поданої газеткою „Ілюстровани Курієр Подзєнни“, що Українці по-

вісили на окнах у Львові 72 Поляків, вони мусіли звільнення інтерв'юваних Українців в Перемишлі здержати. Та хоч ця вістка показала простою видумкою, — інтерв'юваних Українців не випущено, але відіслано до Домб'я у табор полонених. (Свідок К.)

2. Польські дивізіони широко розписувалися, ба навіть поодинокі люди показували фотографії якогось Поляка, котрому Українці мали вирізати язик, виколоти очі, витяти хрест на чолі; архієпископ Більчевський навіть у пастирським посланію про це згадував, тимчасом імовірна жертва „українського звірства“, якийсь польський панок, незабаром появився у Львові зовсім здоровий і заявив, що він не був інтерв'юваний, лише конфікований Українцями в Станиславові.

3. Розголошена Поляками в Коломиї вістка, що буцімто Др. Марітчак, якого польські міліціанти увязнили, вбив румунського жовняра, показала видумкою.

4. Для зібрання доказів, як буцім-то Українці знущалися над Поляками, — Поляки самі перебирали трупи поляглих Українців в мундури польських легіоністів, обезобразували трупи нарочно і відфотографовували їх. Опісля широко писали на цій основі про страшні знущання Українців, ілюструючи свої статті такими фотографіями. (Свідки отих польських практик: М. Н., Р. Р., Й. П., С. К., Ч. П.)

5. Антантська місія, вислана в червні 1919 до Дрогобича і Борислава для перевірки польських звірств, dokonаних на Українцях, дозволила Полякам зложити мішану комісію з 5 Поляків, 3 Жидів і 2 Українців. Поляки дібрали собі тоді до комісії таких двох Українців, які їм були найдогідніші, та ніякими публичними справами ніколи не займалися, та ще одному з них (о. Ліщинському) загрозили репресіями, колиб посмів щонебудь неприхильного проти Поляків зізнати. Розуміється, що комісія в такому складі не могла видати відемного для Поляків осуду.

6. Поляки довідавшись, що до Станиславова має приїхати місія антант, дозволила Українцям видавати часопис „Волю“, якої три числа вийшло. Після приїзду антантської місії, запродукували Поляки ці три числа часопису членам місії на доказ, що Українці несправедливо обжаловують Поляків, буцім-то вони епішили українську пресу. Після виїзду Місії, видавництво цього часопису репресіями і конфіскаціями застановлено (з третім числом), так що вона вже не виходить.

7. До Береста прибула французька місія, щоби приглянутися таборові інтернованих і розслідувати на місці як Поляки з інтернованими Українцями поведуться. Та Поляки заявили Місії, що в таборі сидять самі більшовики! Наслідом цього Французи відїхали в пересвідчення, що в таборі нема ніяких Українців.

8. В Коломиї померла з початком цвітіння 1919 на пятистий тиф Дверніцка, сестра жінки польського міністра пошт Ліндого. Її похоронено величаво, про що оповістив впрочім і польський часопис „Зніч“. Тимчасом коломиїські Поляки в два місяці пізніше вислали до Варшави телеграму з донесенням, що Двернічку Українці зарізали! Подаючи з парламентарної трибуни у формі обжалування української нації цей видуманий факт до публичного відома, не завагався прем'єр польських міністрів Падеревський назвати Українців тоді в своїй промові „бандитами“ і своєму товаришеви з кабінету висловити співчуття їзза трагічної смерті „замордованої Українцями“ його сестри!

9. Дня 8. червня 1919 привезли Поляки до Станиславова 7 трупів польських міліціантів, яких-буцімто Українці вбили в жорстокий спосіб обтинаючи їм ноги, вуха, здираючи кусниками шкіру з тіла і т. п. В місті і в цілій польській пресі вдарено на аліям обурення! Підбурхана часописами польська товна впадала до мешкань Українців, приневолювала їх йти дивитися на жертви „гайдамацьких знущань“. Вся польська преса була переповнена дописами про „українські звірства“, лайками, клеветами, обидами й юдженням на Українців. Та опісля польська газета „Зніч“ помістила офіційний протокол лікарських оглядин трупів, з якого виходило, що померші згинули природною смертю від крісових куль і лише один з них мав зломані два ребра мабуть від удару крісом. (Свідок К.)

10. Для цілковитого закриття правди, про страшні відносини в таборах, заборонили Поляки оголошувати виказ жертв інтернованих і полонених і подавати вістки про арештування, ревізії, падушиття, ревізії і т. д.

11. Многі польські часописи дуже часто видумують і пускають в світ слітні, щоби спричинити нові репресії та нові арештування. І дійсно після таких видуманих дневникарських донесень слідує зараз нові масові арештування, висплатється карні експедиції до „збунтованих“ сіл, конфінується всю українську інтелігенцію, переводиться нові ревізії й падають жертвою нові сотки й тисячі спо-

кйних Українців (н. пр. в Бобреччині, Надвірнянщині і т. д.). Такі сплетні мають крім цього на цілі не допустити до пущення на волю інтернованих і полонених Українців.

12. Поляки пустили між иншими в своїх часописах нарочком вістку, що буцімто варшавське правительство порішило заснувати український університет у Львові. В дійсності був це підступ, що мав на меті обдурити світ і викликати в ньому пересвідчення про толеранцію Поляків. А рівночасно замикають Поляки українським студентам вступ на львівський університет і на політехніку, ба навіть забороняють Українцям уладити власним коштом приватні університетські курси для своєї молодіжи.

Закінчення.

Отсею кровю серця писаною Книгою ставимо Польщу на суд цілого культурного світа та обжалуємо її, що вона доконалими на Українцях злочинами та насильствами потоптала на українських землях Галичини найбільш примітивні права чоловіка, постанови міжнародного права і ті всі права, які виборов собі і посідав український парід на тих землях.

Ми обжалуємо польські окупаційні власти і польську армію:

1. 0 звірства і переступи підчас ведення війни

(мордування полонених українських старшин і мужви та членів Українського Червоного Хреста, побивання, знущання, ограблювання українських полонених, насильне забираання Українців до польської армії, вимушування військових члпштб у українського населення).

2. 0 нелюдське обходження з полоненими і інтернованими

(недодержання договору з дня 1. лютого 1919 року і дня 11. марта 1919 року, заключеного в справі полонених і інтернованих, занедбання санітарних відносин в таборах, катування та побої полонених і інтернованих, виголоджування їх, неуділювання лікарської помочі, заборону помагати інтернованим, обрабовування в бараках або підчас транспорту інтернованих з одежі та обуви).

3. 0 загроження життя і здоровля українського населення

(мордування і побивання в жорстокій спосіб безвинних осіб українського цивільного населення, насилування жінок, безпідставне в жорстокій спосіб переведжене арештування цивільного населення, потягання до одвічальности Українців за їх політичну працю підчас українського володіння у Східній Галичці).

4. 0 сакрилегії і нагінку на греко-кат. церков

(нищення та збещечування українських церков і церковних нарядів, мордування, арештування і побивання українських духовників, силування українських духовників і цивільного населення до виступлення з греко-католицької церкви, позбавлювання населення можливості виконання його релігійних практик).

5. 0 переслідування української преси і мови

(заборона українських видавництв і часописів, нищення і конфіскація українських друкарень і машин, заборона української мови у державних урядах);

6. 0 спинювання публичного народного виховання

(недопущення української молодіжи на львівський університет, усунення українських професорів та лекторів з львівського університету, масове видалення зі служби і неприпинання до служби українських народних учителів, польонізування українських народних шкіл, реквірування українських шкільних будинків для польської армії, нищення сільських бібліотек а навіть українських шкільних підручників).

7. 0 переслідування українських банків і економічних товариств

(обмеження виплат Українцям розпорядком з 28. листопада 1918, спинення діяльності українських господарчих товариств, кооперативних інститутів, банків та економічних організацій).

8. 0 економічну руїну українського населення

(накладання без жадних причин українським містам і селам величезних контрибуцій, безнастанне реквірування або і конфіскація серед українського населення поживи, одіжи, господарського інвентара і грошей, палення українських осель в запілля, вимушування даремної праці на латифундіях польських великих власників, змушування українських сіл до удержування власними коштами відділів польської армії, ставлення Українцям всяких можливих перепон в подорожуванні та в комерційнім обороті).

9. 0 безглядне нищення соціального життя

(заборона сходин а навіть наукових викладів, здемолювання уряджень українських клубів і товариств а навіть добродійних організацій,

захоронок та монастирів, перепони українському населенню в заробкуванні на життя).

10. О жорстоке винищування культурного доробку українського населення, та української інтелігенції

(нищення діл штуки, історичних памяток та книгозборів, видалювання та неприймання української інтелігенції до урядів в Східній Галичині і засуджування українських інтелігентних родин на голодування, інтернування українських урядовців).

Подані в отсій книзі на доказ повищого обжалування факти небувалих в історії культурного світу польських звіств і злочинів над безборонним і невинним українським населенням Східної Галичини, являються тільки незначною збіркою із маси таких фактів, які мали місце в нашій нещасній країні від часу її окупації ворожою армією. Неможливість доступу до Східної Галичини, не дозволила покищо на виведення суцільного образу цілого пекла, яке на нашій землі завели Поляки. Але висловлюємо надію, що такий момент прийде та, що ні один факт злочину і насильства не пропаде в морі забуття.

Найстрашнішою є обставина, що тут мається до діла не з поодинокими актами терору і насильства, не з відорваними фактами злочинів здичілої солдатески, не зі спорадичними вчинками невідповіданьних органів влади, не з ділами одиниць, але з пляновим, холодно обдуманним і безпощадним походом цілої польської суспільности, яка рішилася використати корисну хвилю на це, аби увесь український елемент у Східній Галичині знищити і викоринити до тла. Ось страшний образ, який виростає перед нашими очима!

А немов дня знаруги над прінціпами демократії, поступу, гуманности, міжнародної справедливости і права на самостійне існування всіх народів, Польща в своїм нівеляторським та безпощадним поході на український народ Східної Галичини — чваниться ще покликунням на мандат трибуналу союзних народів! Польща, яка сама стільки літ була у неволі і яка оружними зусиллями демократій Заходу одержала парешті свободу, тепер користає вже з першої нагоди, аби проти свого східного сусіда, українського народу на галицькій землі, виступити з мірами, які являються жорстоким подоптанням усіх прінципів модерної культури. Це є кровава, до неба о пімсту взиваюча знаруга над всіми високими кличами про правду і справедливість,

які тепер гомонять! Це одночасно нестерте п'ятно на визвольних стремліннях самої Польщі! І жадні викрути, а тим більше хвилье закривання правди, не буде всілі його змити!

Український народ у Східній Галичині, проголосивши в часі розпаду старої Австрії свою державність і намір злуки зі своїм народним шем, не вважаючи на доконане на нім насильство — і далі стоїть на принципі своєї державности та обєднання всіх своїх земель. Це є принцип, який коріниться в найтайніших глибинах серця кожного Українця і Українки. Цего святого принципу ніхто із нас не дасть собі із душі вирвати. Всяке крайня живого українського тіла, всяке творення штучних кордонів, всяку грабіж рідної землі, український народ вважає і все вважатиме насильством, доконаним на його організмі і буде безвпинно, послідовно і безпощадно боротися за визволення з неволі. Одночасно — поданий стан явиться незагоскою раною на тілі Європи, раною, яка вічно буде ятритися і ставовити буде огнище вічних воєнних комплікацій. Так, як не може бути супокою в Європі, поки над мільонами і мільонами українського народу напуче лютий, безжалісний ворог, не може бути супокою, поки принцип міжнародної справедливости в такий злобний спосіб нарушений, як це сталося в нашій нещасній країні, не вістане примінений і до нашої землі.

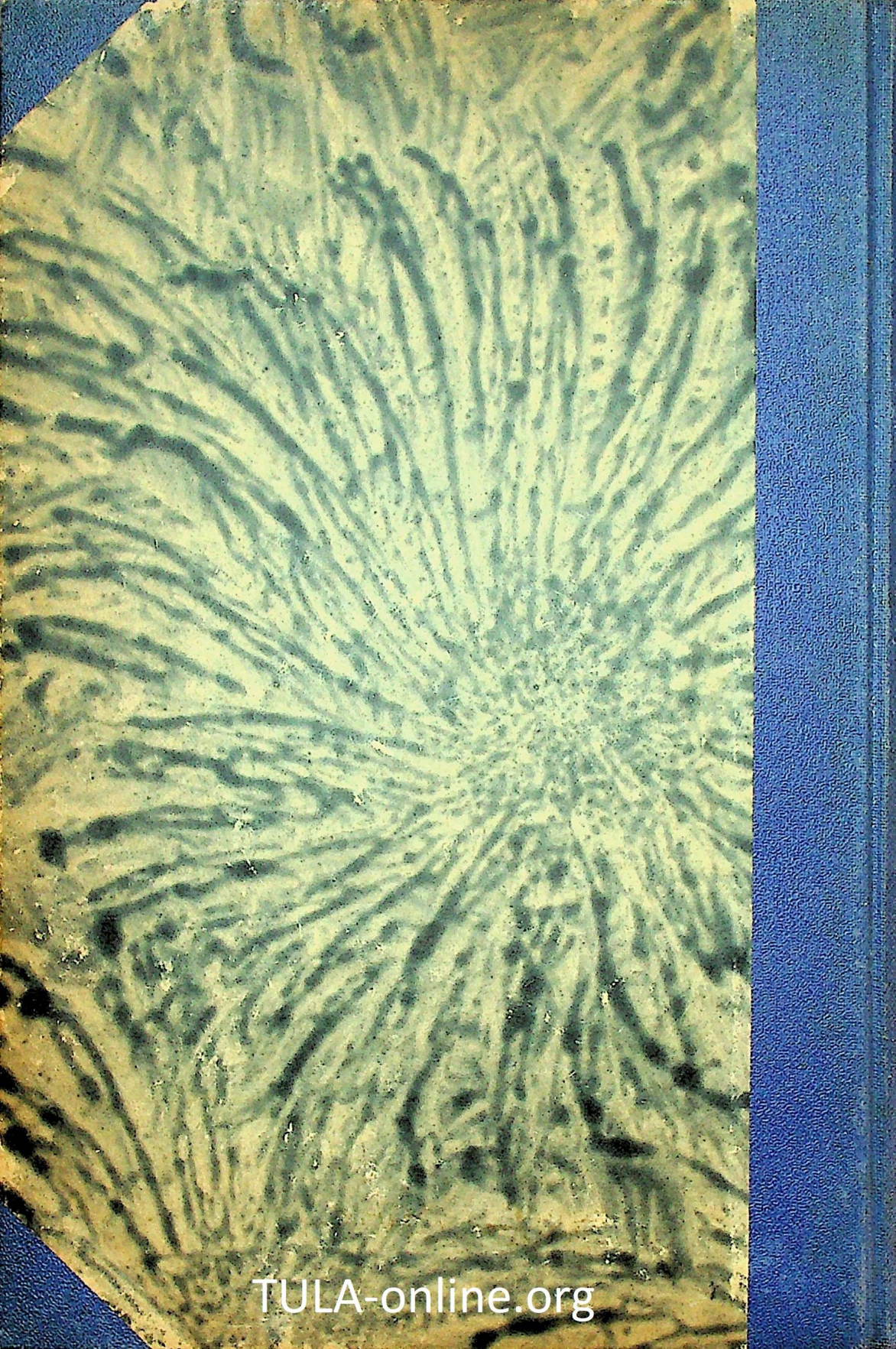
Нашою книгою, ми хочемо заапелювати не тільки як люде до людей, до сумління цілого культурного світу та тим способом спинити фізичні муки, які терпить український народ під польським наїздом, ми хочемо отсим шляхом як легальні представники нашого народу, звернути увагу всіх культурних держав і відповідальних керманчів на злочин, який поповнює Польща на українському народі, та на страшну в своїх наслідках кривду, доконану через те, що віддано український нарід в руки віковичного польського ворога, злочин і кривду, який напевно зажадають колєсь експіяції, а тимсамим стануть приводом до нового воєнного пожару в Європі, наколи в час не положиться край цим злочинам і не направиться цеї важкої кривди.

Важніші помилки:

		замість:	має бути:
15. стор.,	3. стрічка з гори:	Самбір	Дрогобич
27. " 12. "	" " "	Золочевом	Тернополем
28. " 10. "	" " долини:	Самбір	Дрогобич
31. " 12. "	" " "	Рудки	Дрогобич
35. " 1. "	" " гори:	ранені	раненими
36. " 1. "	" " долини:	любичи	Любичи
37. " 5. "	" " "	Стороники	Стороняки
45. " 11. "	" " "	липня	20. липня
50. " 4. "	" " гори:	в Бялій, в Більську . в Бялій-Більську і належить до стрічки 1. з гори по слові „у Висничу“	
55. " 9. "	" " долини:	жовтія	вересня

З М І С Т :

	стор.
Вступ	3 — 7
I. Убійства	8—20
II. Арештування, інтернування, знущання, табори для пологених і інтернованих	21—61
III. Нищення майна. Реквізиції. Рабунки	62 — 70
IV. Переслідування української церкви	71—76
V. Нищення української національної культури й економічного життя	77—84
VI. Принєволовання до присяги на вірність	85—86
VII. Польська колонізація Східної Галичини	87—89
VIII. Поширювання брехонь і закривання правди	90 — 93
Закінчення	94—97

TULA-online.org